

**Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Πρόγραμμα Σπουδών
Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων**

Διπλωματική Εργασία

Η πολιτισμική δράση ως κοινωνικό δικαίωμα- συνταγματικές και συναφείς προσεγγίσεις, υπό το πρίσμα της νομικής και της οικονομικής ανάλυσης.

Πρεδάρης Αριστείδης

Επιτροπή επίβλεψης:

**Δρ. Γκαντζιάς Γεώργιος, Καθηγητής Πολιτιστικής Πολιτικής και
Διοίκησης , Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό
Πανεπιστήμιο, Ροφούζου Αιμιλία επίκ. Καθηγήτρια ΣΝΔ, μέλος
ΣΕΠ ΕΑΠ**

Δάφνη, Ιούνιος 2023

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Η πολιτισμική δράση ως κοινωνικό δικαίωμα- συνταγματικές και συναφείς προσεγγίσεις, υπό το πρίσμα της νομικής και της οικονομικής ανάλυσης.

Πρεδάρης Αριστείδης

Επιτροπή επίβλεψης:

Δρ. Γκαντζιάς Γεώργιος, Καθηγητής Πολιτιστικής Πολιτικής και Διοίκησης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Ροφούζου Αιμιλία επίκ. Καθηγήτρια ΣΝΔ, μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Δάφνη, Ιούνιος 2023

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε τη φύση και τη δομή της πολιτισμικής δράσης, σε συνάρτηση με την έννοια του πολιτισμού. Ο πολιτισμός αποτελεί το ευρύτερο γένος ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, στο οποίο εδράζονται οι σύγχρονες κοινωνικές δομές (φυσικές –ψηφιακές- υλική –ψηφιακή οικονομία της αγοράς), στο οποίο εντάσσεται κι η πολιτισμική δράση. Επίσης, θα αναπτύξουμε μια εναλλακτική προσέγγιση της πολιτισμικής δράσης, ως κοινωνικού δικαιώματος, που αναπτύσσεται κι εξελίσσεται επάλληλα με τη σύγχρονη πολιτιστική βιομηχανία , τη μαζική κουλτούρα και τις συναφείς τεχνολογικές εξελίξεις, στα πεδία των πληροφορικής, της επικοινωνίας, του διαδικτύου, των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και της τεχνητής νοημοσύνης. Τα μοντέλα που θα προτείνουμε θα αποτελέσουν το έρεισμα για μια συνδυαστική ανάλυση της πολιτισμικής δράσης στα πλαίσια της κοινωνίας της πληροφορίας με τις βασικές αρχές της οικονομικής και χρηματοοικονομικής ανάλυσης, που σχετίζονται με επενδυτικά- αναπτυξιακά πρότυπα. Με αυτή τη μεθοδολογία θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε ερμηνευτικά την πολιτισμική δράση, ιδίως υπό την οπτική της επιστήμης του δικαίου, αλλά και σχετικών κοινωνιολογικών προσεγγίσεων σε συνδυασμό με την αποτίμηση της οικονομικής αποδοτικότητας των πολιτισμικών μονάδων υπό το πρίσμα των μεταβαλλόμενων κοινωνικοοικονομικών συνθηκών. Η σχετική ανάλυση θα διενεργηθεί διάμεσου της αξιοποίησης κατά κύριο λόγο της μεθοδολογίας της νομικής επιστήμης και της οικονομικής θεωρίας, προσαρμοζόμενων αναλόγως. Παράλληλα, η ερευνητική μας προσέγγιση θα επικεντρωθεί στο νέο πολιτισμικό τοπίο, που αναδύεται μετά την πανδημία, σε συνάρτηση με τους όρους πραγμάτωσης της κοινωνικής συμμετοχής, τόσο με τον παραδοσιακό φυσικό τρόπο, όσο με τις εξελισσόμενες πρακτικές ψηφιοποίησης της πολιτισμικής παραγωγής , αλλά και της εκμετάλλευσης και προώθησης του πολιτιστικού προϊόντος, με απώτερο στόχο την προαγωγή του δημοσίου συμφέροντος και της εν γένει κοινωνικής ευημερίας. Ο ψηφιακός μετασχηματισμός συλλειτουργεί με δυτικά οικονομικά μοντέλα κι αποτυπώνει τη δυναμική και την εξελικτική πορεία ψηφιακού καπιταλισμού; Θα πρέπει να επαναπροσδιοριστεί η πολιτισμική δράση ως αποτιμητέα αξία και σε ποια έκταση; Τα διάφορα σημεία

της έρευνας μας θα τεκμηριωθούν και διαμέσου της παρουσίασης ενδεικτικών μελετών περίπτωσης, πολιτισμικών οργανισμών, της συναφούς επικοινωνιακής τους στρατηγικής, της οικονομικής τους διάρθρωσης, αλλά και του νομικού πλαισίου και των ευρωπαϊκών κι υπερεθνικών πρωτοβουλιών, που καθορίζουν το σχεδιασμό και τη χρηματοδότηση της πολιτισμικής παραγωγής και διαγράφουν τις συνθήκες πραγμάτωσης της πολιτισμικής δράσης.

Λέξεις κλειδιά

Πολιτισμική δράση, πολιτισμική παραγωγή, κοινωνική συμμετοχή, κοινωνικό δικαίωμα, πολιτιστική ανάπτυξη, ψηφιακός μετασχηματισμός, δημόσιο συμφέρον, συμπράξεις, κοινωνία της πληροφορίας, τεχνητή νοημοσύνη, πολιτισμός- δίκαιο πολιτισμός- οικονομικά μοντέλα.

Cultural action as a social right - constitutional and related approaches, through the prism of legal and economic analysis.

Abstract

Through the present dissertation we will attempt to explain and analyze the nature and structure of cultural action in relation with the concept of civilization. Civilization is the broader genus of human activities, in which modern social structures (natural - digital - material - digital market economy) are based, and in the frame of this genus, cultural activity is also included. We will also develop an alternative approach to cultural action as a social right, which develops and evolves in tandem with the contemporary cultural industry, mass culture and related technological developments in the fields of information technology, communication, the internet, the social media and the artificial intelligence. The models we will propose will provide the basis for a combined analysis of cultural action in the context of the information society, with the basic principles of economic and financial analysis, related to investment and development patterns. With this methodology, we will try to approach cultural action interpretatively, especially from the perspective of jurisprudence, but also from relevant sociological approaches in combination with the assessment of the economic efficiency of cultural units in the light of changing and altering socio-economic conditions. The relevant analysis will be carried out by using mainly the methodology of jurisprudence and economic theory, adapted accordingly. At the same time, our research approach will focus on the new cultural landscape, which is emerging after the pandemic, concerning to the terms of realization of social participation, both in the traditional physical way and in the evolving practices of digitalization of cultural production, and finally our analysis will present an approach of the exploitation and promotion of the cultural product, setting up as an ultimate aim the promotion of public interest and social

welfare in general. Does digital transformation synergize with western economic models and reflect the dynamics and evolutionary trajectory of digital capitalism? Should cultural action be redefined as an assessable value and to what extent? The various points of our research will also be documented through the presentation of indicative case studies of cultural organizations, their communication strategy, their financial structure, but also the legal framework and the European and transnational initiatives that determine the planning and financing of cultural production and outline the conditions for the realization of cultural action.

Keywords

Cultural action, cultural production, social participation, social right, social participation, cultural development, digital transformation, public interest, partnerships, information society, artificial intelligence, culture- law culture-economic models.

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Λέξεις κλειδιά	5
Cultural action as a social right - constitutional and related approaches, through the prism of legal and economic analysis.....	6
Abstract.....	6
Keywords.....	7
Περιεχόμενα.....	8
Εισαγωγή	10
Πρώτο μέρος.....	14
Πολιτισμική δράση και παραγωγή υπό το πρίσμα της κοινωνικής συμμετοχής	14
Πρώτο κεφάλαιο: Γενικές παραδοχές για την πολιτισμική δράση –μονομερές φαινόμενο ή συμμετοχική διεργασία;.....	14
1-α) Παράθεση ορισμών και κριτική προσέγγιση τους-μεθοδολογία προσέγγισης του πολιτισμικού δικαιώματος	14
1-β) Κοινωνική συμμετοχή και πολιτισμικές διεργασίες- δράση και ανάδραση-επικοινωνία.....	20
Δεύτερο κεφάλαιο: Κοινωνική συμμετοχή και παραγωγή, διαμοιρασμός, και προαγωγή του πολιτιστικού προϊόντος.	26
2-α) Υπό το πρίσμα των κοινωνιολογικών κι οικονομικών προσεγγίσεων	26
2-β) Υπό το πρίσμα της επιστήμης του δικαίου.....	33
Δεύτερο μέρος.....	39
Η πολιτισμική δράση ως διαδραστικό φαινόμενο στα πλαίσια της κοινωνίας της πληροφορίας.....	39
Τρίτο κεφάλαιο.....	39
Φυσική και ψηφιακή μορφή της πολιτισμικής δράσης και προοπτικές μετεξέλιξης της	39
3-α) Κοινωνία της Πληροφορίας, ψηφιακός μετασχηματισμός και συναφείς θεωρητικές προσεγγίσεις	39
3-β) Πολιτισμική δράση, δημόσιο συμφέρον, κοινωνική συμμετοχή , πολυπολιτισμικότητα, διαπολιτισμικότητα.....	45

Τέταρτο κεφάλαιο.....	51
Αναδιαμόρφωση των πολιτισμικών δικαιωμάτων, υπό την οπτική της κοινωνικής τους διάστασης και την εισαγωγή συμπράξεων.....	51
4-α) Πρακτική εφαρμογή νομικών κι οικονομικών προσεγγίσεων αναφορικά με τη διαμόρφωση πολιτισμικών δικαιωμάτων.....	51
4-β) Συνεργατικές πρακτικές, συμπράξεις , επαναπροσέγγιση των πολιτισμικών δικαιωμάτων κι αναπτυξιακές προοπτικές τους.....	60
Συμπεράσματα	68
Βιβλιογραφία	74
Ελληνική βιβλιογραφία	74
Αγγλική και γαλλική βιβλιογραφία.....	78
Διαδικτυακές Πηγές	81
Παραρτήματα.....	83

Εισαγωγή

Στην παρούσα ανάλυση μας θα επιχειρήσουμε να αναπτύξουμε μια συνθετική προσέγγιση των εννοιών και των συναφών επιστημονικών θέσεων που διέτρεξαν τις θεματικές ενότητες του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών «Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων», με απώτερο ή καταληκτικό στόχο τη διατύπωση ουσιαστικών κι εφαρμόσιμων συμπερασμάτων αναφορικά με τη συσχέτιση της πολιτισμικής δράσης και δημιουργίας με το ευρύτερο κοινωνικό γίνεσθαι, αλλά και τη διερεύνηση του εύρους της αιτιώδους σχέσης ανάμεσα στην πολιτισμική δράση και την κοινωνική συμμετοχή, με καταληκτικό αποτέλεσμα της εν λόγω έρευνας την ανάδειξη της πολιτισμικής δράσης σε κοινωνικό δικαίωμα που χρήζει τόσο ιδιαίτερης μελέτης, όσο και συναφούς προστασίας, ιδίως από την πλευρά της δημόσιας εξουσίας, αλλά όχι μόνο εντός ενός στενού νομικού πλαισίου, αλλά και μέσω αναπτυξιακών μηχανισμών που εντάσσουν πρακτικές συμπράξεων εντός του πεδίου των εκάστοτε δημοσίων πολιτικών σε εθνικό κι ευρωπαϊκό επίπεδο. Δηλαδή, το ζητούμενο είναι να προσδιορίσουμε το ρόλο και τα όρια των κρατικών και διακρατικών παρεμβάσεων, αλλά και τις δυνατότητες που η πολιτισμική δράση εμπεριέχει, ως αποτέλεσμα της ατομικής και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και να διερευνήσουμε τις διεργασίες συνδυασμού των δύο αυτών παραμέτρων που δύναται να ωθήσουν περαιτέρω την πολιτισμική δημιουργία, να εμπεδώσουν τον κοινωνικό της ρόλο και καταληκτικά να αναγάγουν την πολιτισμική δράση σε ουσιαστικό κοινωνικό δικαίωμα. Και διαμέσου αυτής της αλληλουχίας πρωτοβουλιών και της συνακόλουθης διαδρομής αλληλεπιδράσεων, να αναδείξουμε τον καθολικά σημαντικό ρόλο της πολιτισμικής δημιουργίας και δράσης για την κοινωνική, οικονομική και πολιτική ανάπτυξη σε εθνικό κι ευρωπαϊκό επίπεδο.

Τα κεντρικά ερευνητικά ερωτήματα στα οποία θα επιχειρήσουμε να δώσουμε απαντήσεις είναι τα εξής:

1. Πώς διασυνδέεται η πολιτισμική δράση με τα κοινωνικά δικαιώματα και σε ποιο εύρος δεδομένες πολιτισμικές δράσεις θα μπορούσαν να αποτελέσουν κοινωνικά δικαιώματα;

2. Πώς προστατεύεται νομικά η πολιτισμική δράση σε εθνικό κι ευρωπαϊκό επίπεδο και παράλληλα ποιες λειτουργίες των εθνικών κι ευρωπαϊκών οργάνων προάγουν την πολιτισμική δράση ή δημιουργούν ένα προστατευτικό πλαίσιο;

3. Με ποιες διεργασίες συντελείται μια αλληλεπίδραση των παραμέτρων που αναφέρθηκαν στις ανωτέρω υποθέσεις (1,2), η οποία θα μπορούσε να συντελέσει στην περαιτέρω εμπέδωση του κοινωνικού ρόλου της πολιτισμικής δράσης; Επίσης θα μπορούσαμε να εστιάσουμε στα χαρακτηριστικά της πολυπολιτισμικότητας και το ρόλο της, ως εν δυνάμει φαινομένου.

4. Πώς οι πρακτικές συμπράξεων, με το συνδυασμό της κρατικής συμμετοχής και της αγοράς ή της σχετικής επίβλεψης από αρμόδιους δημόσιους φορείς θα μπορούσαν να εμπεδώσουν περαιτέρω την πολιτισμική δράση και να αναδείξουν τον κοινωνικό χαρακτήρα της ή τη δικαιοκρατική φύση της;

Επιπρόσθετα, η πανδημία της Covid-19 μας έφερε έναντι της αναγκαιότητας να αποδεχθούμε ένα νέο κόσμο που αναδύεται, διαμέσου των αντιλήψεων και παραστάσεων ενός κόσμου που χάνεται. Ο διαχρονικός δεσμός των αρχών του ανθρωπισμού και του πολιτισμού καθοδηγούν κι αναδεικνύουν το ρόλο και τη σημασία της ανθρώπινης αξίας σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Μέσω αυτής της διεργασίας η πολιτισμική δράση αποκτά κομβική σημασία για την εν γένει κοινωνική ανάπτυξη και τη συναφή διάπλαση των εκάστοτε κοινωνικών δομών. Λαμβάνοντας ως αφετηρία την αριστοτελική φιλοσοφία, θα δεχθούμε την υπόθεση πως η γένεση αποσκοπεί στην ουσία, στο συγκεκριμένο σκοπό. Με ανάλογο τρόπο κι πολιτισμική δράση αποκτώντας μορφή αποκτά σκοπό κι αναζητά την τελολογική της διαδρομή, διαμορφώνοντας συνθήκες και καταστάσεις. Οι οποίες αλληλεπιδρούν με το λοιπό κοινωνικό περιβάλλον, δημιουργώντας τόσο τα αίτια αλλά και τα πιθανά αποτελέσματα αναδιαμόρφωσης και μετεξέλιξης των κοινωνικών φαινομένων. Οι προαναφερθείσες σκέψεις θα πρέπει να συνδυαστούν με την τέταρτη βιομηχανική επανάσταση που αποτελεί τη σύγκλιση του εικονικού κόσμου, που αναπτύσσεται διάμεσου του ψηφιακού μετασχηματισμού, με τη διαχείριση προϊόντων κι αντικείμενων του πραγματικού κόσμου (πχ οικονομικά προϊόντα, πρακτικές μάρκετινγκ, σχεδιασμός πολιτικών κλπ). Η ραγδαία ανάπτυξη των ψηφιακών τεχνολογιών σταδιακά αναδιαμόρφωσε τόσο την πολιτισμική δράση, όσο και την

πολιτισμική συμμετοχή. Από τις αρχικές εισαγωγές των νέων τεχνολογιών στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και τη μετέπειτα ανάπτυξη τους κατά τη δεκαετία του 1980, φθάσαμε κατά την περίοδο της πανδημίας στην πλήρη αναμόρφωση της παροχής του πολιτιστικού προϊόντος, υπό το πρίσμα των εκτάκτων συνθηκών και του δικαίου της ανάγκης. Με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την κοινωνική συμμετοχή στην πολιτισμική δράση τόσο από την πλευρά των πολιτισμικών παραγωγών, όσο κι από την πλευρά του εν δυνάμει κοινού, το οποίο επαναπροσδιορίστηκε καθοριστικά, λαμβάνοντας ιδίως υπόψη την εξ'αποστάσεως συμμετοχή του στα πολιτισμικά δρώμενα. Σε συνδυασμό με τις ανωτέρω σκέψεις θα πρέπει να εστιάσουμε και στις διεθνείς συνθήκες που στοχεύουν στην ανάδειξη της πολιτισμικής δράσης και δημιουργίας. Ενδεικτικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε το νόμο 3521/2006 με τον οποίο η Ελλάδα επικύρωσε τη Σύμβαση της UNESCO της 17^{ης} Οκτωβρίου 2003 για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Ομοίως, με διάταγμα το 2006, η Γαλλία επικύρωσε την εν λόγω Σύμβαση της UNESCO.¹ Συνακόλουθα, σε επίπεδο ευρωπαϊκής ένωσης «η πολιτιστική κληρονομιά εμπλουτίζει τη ζωή των πολιτών και διαδραματίζει καίριο ρόλο στη δημιουργία και την ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου της Ευρώπης. Η ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά επωφελείται από μια σειρά ενωσιακών πολιτικών, προγραμμάτων και χρηματοδοτήσεων.»² Εστιάζοντας περαιτέρω την ανάλυση μας, θα αναφερθούμε σε επόμενο κεφάλαιο του κειμένου στον κανονισμό 2021/818 του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του συμβουλίου της 20ής Μαΐου 2021 για τη θέσπιση του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη»(2021-2027).³ Ο εν λόγω κανονισμός στην

¹Βλέπε σχετικά το άρθρο 2 της Σύμβασης: « Για τους σκοπούς της παρούσας Σύμβασης, Εννοούμε «άυλη πολιτιστική κληρονομιά» τις πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και τεχνικές - καθώς και τα εργαλεία, αντικείμενα, χειροτεχνήματα και τους πολιτιστικούς χώρους που συνδέονται με αυτές - και τις οποίες οι κοινότητες, οι ομάδες και, περιπτώσεως δοθείσης, τα άτομα αναγνωρίζουν ότι αποτελούν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς τους. Αυτή η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, που μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, αναδημιουργείται συνεχώς από τις κοινότητες και τις ομάδες σε συνάρτηση με το περιβάλλον τους, την αλληλεπίδραση τους με τη φύση και την ιστορία τους, και τους παρέχει μία αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας, συμβάλλοντας έτσι στην προώθηση του σεβασμού της πολιτιστικής πολυμορφίας και της ανθρώπινης δημιουργικότητας.»

² Βλέπε σχετικά:

<https://culture.ec.europa.eu/el/policies/selected-themes>

³ Παρακάτω θα αναλύσουμε, από την πλευρά της νομικής επιστήμης, έννοιες του ευρωπαϊκού δικαίου, όπως η συνθήκη, ο κανονισμός κλπ, δεδομένου ότι η κατανόηση τους συνδέεται σε ικανό βαθμό με την ανάπτυξη του παρόντος κειμένου.

εισαγωγική έκθεση του, παράγραφος 44 αναφέρεται στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη ευρωπαϊκών προγραμμάτων που θα διαχειριστούν τις διαρθρωτικές και κομβικές προκλήσεις των πολιτιστικών και δημιουργικών τομέων της Ευρώπης, που επηρεάστηκαν αρνητικά από την πανδημία της COVID-19. Τα εν λόγω προγράμματα τελούν σε συσχέτιση με το θεμελιώδη ρόλο του ευρωπαϊκού πολιτισμού και των μέσων ενημέρωσης, ως συνδυαστικών εργαλείων που θα συντελέσουν θετικά στην ευημερία των πολιτών της Ένωσης. Δηλαδή, ο ρόλος του πολιτισμού και των συναφών πολιτισμικών δράσεων ανάγεται σε κομβικό εργαλείο καθοδήγησης των πολιτών της ένωσης, έτσι ώστε η λήψη αποφάσεων από τους πολίτες της ένωσης να διενεργείται υπό το πρίσμα των σχετικών με τη λήψη των αποφάσεων αιτίων και γεγονότων, παραμέτρων που επηρεάζονται καθοριστικά από τη διαμόρφωση της εκάστοτε πολιτισμικής πορείας.

Αναφορικά με την προτεινόμενη μεθοδολογία της έρευνας μας, διευκρινίζουμε πως διεξήχθη μέσω επισκόπησης κι αξιοποίησης βιβλιογραφίας, κι άλλων πηγών, όπως δημοσιεύσεις, άρθρα, διαδίκτυο. Προηγήθηκε η συλλογή κι η ταξινόμηση των ερευνητικών δεδομένων και σε δεύτερη φάση προχωρήσαμε στη συστηματική τους αξιολόγηση κι ανάλυση τους, σε συνδυασμό με την προσωπική ερμηνευτική προσέγγιση τους. Κατά κύριο λόγο η μεθοδολογία της έρευνας θα βασιστεί στις αρχές της ποιοτικής έρευνας, και θα τη διακρίνουμε σε πρωτογενή και δευτερογενή. Η παράθεση στοιχείων και συμπερασμάτων μιας συναφούς ποσοτικής έρευνας, θα ήταν χρήσιμη κι ενδιαφέρουσα.

Πρώτο μέρος

Πολιτισμική δράση και παραγωγή υπό το πρίσμα της κοινωνικής συμμετοχής

Πρώτο κεφάλαιο: Γενικές παραδοχές για την πολιτισμική δράση – μονομερές φαινόμενο ή συμμετοχική διεργασία;

1-α) Παράθεση ορισμών και κριτική προσέγγιση τους-μεθοδολογία προσέγγισης του πολιτισμικού δικαιώματος

Ως ορισμό του πολιτισμού θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών μιας κοινωνίας, ενός λαού ή ενός έθνους, σε δεδομένους τομείς διανοητικής και υλικής δημιουργίας : κοινωνικό, θρησκευτικό, ηθικό, πολιτικό, καλλιτεχνικό, πνευματικό, επιστημονικό, τεχνικό κλπ. Τα στοιχεία του πολιτισμού μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά μέσω της εκπαίδευσης και σταδιακά βελτιώνονται, διαμέσου ποικίλων κοινωνικών μηχανισμών. Για τους λόγους αυτούς, ως πολιτισμός θα μπορούσε να οριστεί εναλλακτικά ως η εξελικτική διαδικασία των συνθηκών διαβίωσης, των γνώσεων και των προτύπων συμπεριφοράς ή ηθικής μιας κοινωνικής ομάδας, που ζει και δραστηριοποιείται σε ορισμένη γεωγραφική περιοχή, συνθέτοντας με τον τρόπο αυτό μια διακριτή εθνική οντότητα, που διαχρονικά αναδεικνύει μια ιδιαίτερη πολιτισμική διαδρομή.

Ως ορισμό της κουλτούρας θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε τις ποικίλες πτυχές της κοινωνικής ζωής, για παράδειγμα, πρακτικές και τεχνικές στο πεδίο της οικονομικής παραγωγής, έθιμα, ηθικές αντιλήψεις, τρόπος ζωής, σύστημα αξιών, πεποιθήσεις, θρησκευτικές τελετές, οργάνωση της οικογένειας της πολιτικής συμμετοχής πολιτισμικές δράσεις κλπ. Ενδεικτικά παραδείγματα: δυτική κουλτούρα, εταιρική κουλτούρα. Γενικά διακρίνονται τρεις κύριες μορφές κουλτούρας: η τέχνη, η γλώσσα

και η τεχνολογία. Επίσης, σύμφωνα με την UNESCO, ως κουλτούρα , με την ευρύτερη έννοια, θεωρείται το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, πνευματικών και υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών, που χαρακτηρίζουν μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα. Περιλαμβάνει, εκτός από τις τέχνες και τα γράμματα, τρόπους ζωής, θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, συστήματα αξιών, παραδόσεις και πεποιθήσεις.⁴

Από τη συνδυαστική ανάλυση των ανωτέρω δύο ορισμών διαπιστώνεται πως οι έννοιες της κουλτούρας και του πολιτισμού παρουσιάζουν μια αλληλοεπικάλυψη, αλλά και μια εγγενή ετερογένεια. Η ετερογένεια εστιάζεται στο γεγονός ότι ο πολιτισμός αποτελεί κατά κύριο λόγο τη βάση ανάπτυξης σύνθετων κοινωνικών φαινομένων, ενώ η κουλτούρα αποτελεί συνήθως το ειδικότερο μέσο έκφρασης τους. Επιπρόσθετα, ο πολιτισμός αποτελεί το γενικότερο σύνολο εντός του οποίου αναπτύσσονται ποικίλες μορφές κουλτούρας, οι οποίες ενσωματώνουν είτε καθολικά αποδεκτές αρχές, είτε πολιτισμικές αντιθέσεις. Το ζητούμενο είναι η σύνθεση των

⁴ Βλέπε “UNESCO World Conference on Cultural Policies and Sustainable Development – MONDIACULT 2022 (28-30 September 2022, Mexico City)” παρ 9: *We reaffirm* our commitment to protect and promote cultural diversity, as the foundation of the identity of peoples and the founding principle of all UNESCO Conventions, Recommendations and Declarations in the field of culture, inseparable from respect for human dignity and all human rights, embodied in cultural heritage – including knowledge systems, practices, objects and cultural sites – as well as in linguistic diversity; and in this perspective, *we reiterate* the individual and collective responsibility, on behalf of future generations, to ensure the conservation, safeguarding and promotion of the entire cultural sector including cultural heritage, both tangible and intangible, as an ethical imperative, ensuring greater equity, geographical balance and representativity of heritage across all regions, as well as the promotion of cultural and creative industries, as fundamental dimensions to sustain cultural diversity and pluralism, the respect of which constitutes, today more than ever, a ferment of peace and a force for creativity and innovation to build a more sustainable world;

Και “ UNESCO Déclaration de Mexico sur les politiques culturelles, Conférence mondiale sur les politiques culturelles Mexico City, 26 juillet - 6 août 1982” IDENTITÉ CULTURELLE

1. Toute culture représente un ensemble de valeurs unique et irremplaçable puisque c'est par ses traditions et ses formes d'expression que chaque peuple peut manifester de la façon la plus accomplie sa présence dans le monde.

2. L'affirmation de l'identité culturelle contribue donc à la libération des peuples. Inversement, toute forme de domination nie ou compromet cette identité.

3. L'identité culturelle est une richesse stimulante qui accroît les possibilités d'épanouissement de l'espèce humaine en incitant chaque peuple, chaque groupe à se nourrir de son passé, à accueillir les apports extérieurs compatibles avec ses caractéristiques propres et à continuer ainsi le processus de sa propre création.

αρχών και των αντιθέσεων με απώτερο σκοπό την περαιτέρω προαγωγή του κοινωνικού γίνεσθαι.⁵ Ενδεχόμενα, μια επανεξέταση της δυτικής προσέγγισης της πολιτισμικής δημιουργίας κι ένας αναπροσδιορισμός του λόγου και της λογικής ως ένα εργαλείο ή ένα μέσο που θα ήταν δυνατό να κατευθύνει συνολικά τον αστικό πολιτισμό προς μια καθολική πορεία προόδου, στηριζόμενη σε θεμελιώδεις αρχές σχετιζόμενες με την ανθρώπινη αξία, θα είχε ως αποτέλεσμα την άμβλυνση φαινομένων περιορισμού στην κοινωνική συμμετοχή ή πρακτικών κοινωνικού αποκλεισμού.⁶

Στο σημείο, αυτό θα ήταν ενδιαφέρουσα μια επισκόπηση των θέσεων της ευρωπαϊκής ένωσης και των συναφών οργάνων της στον τομέα του πολιτισμού και της πολιτισμικής δράσης. Στο προοίμιο της ενοποιημένης απόδοσης της συνθήκης για την ευρωπαϊκή ένωση αναφέρεται πως θεμελιώδεις αξίες της Ένωσης είναι η πολιτιστική, η θρησκευτική κι η ανθρωπιστική κληρονομιά της Ευρώπης, από την οποία αναπτύχθηκαν παγκόσμιες αξίες συναφείς με τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας και του κράτους δικαίου. Δηλαδή, η Ένωση βασίζεται στις ανωτέρω αξίες κι αρχές, συμπεριλαμβανομένων και των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Η συνθήκη επίσης ορίζει πως οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη μέλη, στα πλαίσια μια ανοικτής κοινωνίας που διέπεται από τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών. Επιπρόσθετα, ο πλούτος της πολιτιστικής και γλωσσικής της πολυμορφίας των κρατών μελών τελεί υπό την προστασία των οργάνων της Ένωσης, που παράλληλα και μεριμνούν για την προστασία και ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς.⁷

Βάσει των ανωτέρω, σε σχετική ιστοσελίδα της ευρωπαϊκής ένωσης διαβάζουμε τα

⁵ Βασίλης Φιοραβάντες, *Θεωρία πολιτισμού II* σελ 25 επ.

⁶ Max Horkheimer & Theodor Adorno *La dialectique de la raison* “Faire comprendre l’intrication de la rationalité et de la réalité sociale, ainsi que l’intrication de la nature et de la domination de la nature qui en est inséparable”

⁷ Στην ενοποιημένη απόδοση της συνθήκης για τη λειτουργία της ευρωπαϊκής ένωσης, στο άρθρο 167 ορίζεται πως η Ένωση συμβάλλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών μελών και σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, ενώ ταυτόχρονα προβάλλει την κοινή πολιτιστική κληρονομιά, μέσω δράσεων που στοχεύουν στην ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών, τη βελτίωση της γνώσης και της διάδοσης του πολιτισμού και της ιστορίας των ευρωπαϊκών λαών, τη διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και την υλοποίηση μη εμπορικών πολιτιστικών ανταλλαγών σχετικών με την καλλιτεχνική λογοτεχνική κι οπτικοακουστική δημιουργία.

εξής: ⁸ «Η πολιτιστική κληρονομιά εμπλουτίζει τη ζωή των ανθρώπων. Αποτελεί επίσης κινητήρια δύναμη για τους πολιτιστικούς και δημιουργικούς τομείς και διαδραματίζει ρόλο στη δημιουργία και ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου της Ευρώπης. Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί σημαντικό πόρο για την οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή. Συμβάλλει στην αναζωογόνηση των αστικών και αγροτικών περιοχών και στην προώθηση του βιώσιμου τουρισμού. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, πάνω από 300.000 άτομα απασχολούνται στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς και 7,8 εκατομμύρια θέσεις εργασίας συνδέονται έμμεσα με την πολιτιστική κληρονομιά (π. χ. φιλοξενία, διερμηνεία και ασφάλεια).»

Κατά συνέπεια, στην τρέχουσα περίοδο στην ευρωπαϊκή ένωση ο πολιτισμός κι η πολιτισμική δημιουργία συνδέονται αιτιωδώς τόσο με την κοινωνική συμμετοχή και συνοχή αλλά και με την κοινωνική κι οικονομική ανάπτυξη των κρατών μελών της ένωσης. Εύλογα συμπεραίνουμε πως διαμέσου αυτών των πρακτικών ο πολιτισμός κι η πολιτισμική δράση εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο των μηχανισμών της αγοράς και της μαζικής κουλτούρας. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται μια βιομηχανική κουλτούρα, που εγκαθιδρύει συλλογικές τάσεις που αποσκοπούν στην ενδεχόμενη ενσωμάτωση ατομικών επιλογών και προσεγγίσεων στα πολιτισμικά δρώμενα. Η έννοια της δημιουργίας μετεξελιίσσεται σε συλλογικό αντικείμενο. Η εν λόγω προσέγγιση δύναται να εμπεριέχει τόσο θετικές όσο κι αρνητικές επιπτώσεις. Το ζητούμενο που ανακύπτει είναι η οριοθέτηση μεταξύ του πνευματικού στοιχείου της πολιτισμικής δράσης και του υλισμού ή του τεχνοκρατισμού. Κατά συνέπεια, η λειτουργία ή η επιρροή δεδομένων ιδεολογικών παραμέτρων ανάπτυξης της πολιτισμικής δράσης δύναται να κατευθύνει την ανάπτυξη της αισθητικής πλευράς της κουλτούρας. Το ζήτημα είναι το εύρος της εν λόγω ανάπτυξης στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και του ψηφιακού μετασχηματισμού. Εν προκειμένω, συντελείται μια σύγκλιση μεταξύ τέχνης και τεχνολογίας με σαφή αντίκτυπο στο ποιοτικό στοιχείο της πολιτισμικής δράσης. Παράλληλα, η οικονομική λειτουργία, διαμορφώνει ή καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τους φορείς και τους αποδέκτες του πολιτιστικού προϊόντος, ιδίως στην τρέχουσα περίοδο του μεταμοντερνισμού.

⁸ Βλέπε επίσης:

<https://culture.ec.europa.eu/fr/cultural-heritage/eu-policy-for-cultural-heritage>

<https://culture.ec.europa.eu/fr/cultural-heritage>

Αυτές οι παράμετροι συντελούν με καθοριστικό τρόπο στην ανάπτυξη του πολιτισμού και τη διαμόρφωση της κουλτούρας, δεδομένου ότι στη σύγχρονη εποχή υφίστανται ποικίλα πολιτισμικά υποσυστήματα που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, λαμβάνοντας υπόψη τη ραγδαία ανάπτυξη των επικοινωνιακών μέσων και των συναφών εργαλείων διάχυσης κι ανταλλαγής μηνυμάτων. Μέσω της σύγκλισης ή της αντιθετικής ανάδρασης, αναδεικνύονται νέα κοινωνικά στοιχεία, που καθορίζουν την πολιτισμική πορεία και δράση, και το φαινόμενο αυτό καθίστανται εντονότερο, κι αποκτά ευρύτερο αντίκτυπο σε περιόδους κρίσεων, όπως η πανδημία που διανύσαμε πρόσφατα.⁹

Συνεπώς, τα ζητήματα που ανακύπτουν αφορούν το εύρος της συμμετοχής στις πολιτισμικές δράσεις, τη διάκριση πολιτισμικής δημιουργίας και μαζικής κουλτούρας, ιδίως στα πλαίσια υπερεθνικών δράσεων, αλλά και θέματα σχετικά διάχυση της πολιτισμικής παραγωγής διάμεσου των ψηφιακών καναλιών και της τεχνητής νοημοσύνης. Τα εν λόγω δεδομένα αποτελούν καθοριστικά στοιχεία διαμόρφωσης του ορισμού του πολιτισμικού δικαιώματος. Ως δικαίωμα στην επιστήμη του δικαίου εννοούμε τη δυνατότητα που παρέχει ο νόμος σε ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο για την πραγμάτωση μιας δεδομένης αξίωσης, καθώς και τη δυνατότητα χρήσης καθορισμένων μέσων για την υλοποίηση της εν λόγω αξίωσης. Επίσης, θα πρέπει να εστιάσουμε στην κτήση και την άσκηση ενός δικαιώματος. Θα πρέπει επίσης, να παρατηρήσουμε πως το πολιτιστικό δικαίωμα αποτελεί κατηγορία γένους, (που περιλαμβάνει κι άλλα σχετικά με τον πολιτισμό δικαιώματα, όπως η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, της ιδιαίτερης και με στοιχεία μοναδικότητας καλλιτεχνικής δημιουργίας κλπ), στην οποία εντάσσεται ως ειδικότερη και διακριτή έννοια το πολιτισμικό δικαίωμα. Και στη συνέχεια, το πολιτισμικό δικαίωμα αποτυπώνεται κι εκφράζεται διάμεσου της πολιτισμικής δράσης η οποία με τον τρόπο αυτό ανάγεται σε συστατικό στοιχείο του πολιτισμικού δικαιώματος. Αναφορικά με το δικαίωμα στην πολιτισμική δράση, θα ήταν δυνατό να θεωρηθεί πως αποτελεί μια ειδικότερη κατηγορία κοινωνικού δικαιώματος, που εμπίπτει στο ευρύτερο κοινωνικό δικαίωμα της συμμετοχής στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας και παράλληλα απορρέει από τη

⁹ «Ο πολιτισμός είναι μια διαρκής διαδικασία καταστροφής και δημιουργίας.» Βασίλης Φιοραβάντες, *Θεωρία πολιτισμού II* σελ 48 επ. Δάφνη Βουδούρη Αναστασία Στρατή *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές κι ευρωπαϊκό επίπεδο* pasim

συνταγματική κατοχύρωση του κοινωνικού κράτους δικαίου.¹⁰ Το δικαίωμα της πολιτισμικής δράσης συναρτάται τόσο από την πτυχή της πολιτισμικής δημιουργίας όσο κι από τις εκάστοτε διαμορφούμενες παραμέτρους της πολιτισμικής συμμετοχής, συναντάται με την αρχή της κοινωνικής συνοχής και διασυνδέεται αιτιωδώς με περιουσιακά δικαιώματα¹¹, το δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και το δικαίωμα στη συμμετοχή σε οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες σε εθνικό κι ευρωπαϊκό επίπεδο. Δηλαδή, αποτελεί ένα κοινωνικό δικαίωμα που στοχεύει στην πρόσβαση στην τέχνη και τον πολιτισμό, στη διαμόρφωση κουλτούρας και στον εν γένει πολιτιστικό εκδημοκρατισμό.¹²

Σε συνέχεια των ανωτέρω προσεγγίσεων και σε συσχέτιση με τις παρατεθείσες νομικές ρυθμίσεις θα ήταν χρήσιμο να αναφερθούμε σε ζητήματα, σχετικά με τη διαμόρφωση του πολιτιστικού πεδίου, το ρόλο των πολιτιστικών δραστηριοτήτων τις πρακτικές της κοινωνικής ενσωμάτωσης, τις παιδαγωγικές προσεγγίσεις της πολιτισμικής δράσης, με καταληκτικό στόχο την αποτελεσματική προώθηση της

¹⁰ Βλέπε Σύνταγμα Άρθρο 5 παρ 1:

Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.

Άρθρο 16 παρ 1.:

Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες· η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους.

Άρθρο 24 παρ 1. Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός.

Άρθρο 25 παρ 1:

1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιση και αποτελεσματική άσκησή τους.

¹¹ Πνευματική ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα- θα επανέρθουμε παρακάτω.

¹² Βλέπε, επίσης, και τα προαναφερθέντα άρθρα των ευρωπαϊκών συνθηκών και το προοίμιο του Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της ευρωπαϊκής ένωσης: «Η Ένωση συμβάλλει στη διαφύλαξη και την ανάπτυξη αυτών των κοινών αξιών, σεβόμενη την πολυμορφία των πολιτισμών και των παραδόσεων των λαών της Ευρώπης καθώς και την εθνική ταυτότητα των κρατών μελών της και την οργάνωση της δημόσιας εξουσίας τους σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Επιδιώκει να προαγάγει ισόρροπη και αειφόρο ανάπτυξη και εγγυάται την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων καθώς και την ελευθερία εγκατάστασης.»

Επίσης βλέπε σχετική ιστοσελίδα Συμβουλίου της Ευρώπης.

<https://www.coe.int/fr/web/culture-and-heritage/cultural-policy-reviews>

πρόσβασης στον πολιτισμό, την τέχνη και την κουλτούρα εν γένει. Εν προκειμένω, θα μπορούσε να εντοπιστεί ο ρόλος του πολιτισμού ως εργαλείου διαμόρφωσης δημοσίων πολιτικών κι αντίστροφα η επίδραση δεδομένων δημοσίων πολιτικών στην προαγωγή της πολιτισμικής δράσης με απώτερο στόχο τη διαμόρφωση πολιτικής βούλησης που αποσκοπεί στην αντιμετώπιση κοινωνικών, ή συναφών ανισοτήτων, βούλησης σχετικής με την το κατά το δυνατό ευρύτερη πρόσβαση στον πολιτισμό και γενικότερα την πολιτισμική δημιουργία. Βασικά εργαλεία για την επίτευξη της ανωτέρω στοχοθεσίας είναι η έρευνα, η αξιολόγηση κι η ικανότητα προσαρμογής και κατανόησης ποικίλων ή διαφορετικών ή αντιτιθέμενων πλαισίων πολιτισμικών δράσεων. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να προσδιοριστεί με σαφήνεια η σχέση μεταξύ πολιτισμού και τεχνολογικής προόδου, πολιτισμικής δράσης και διαμόρφωσης κοινωνικών κι οικονομικών προσεγγίσεων, δηλαδή συνδυαστικών παραγόντων που διαγράφουν ένα νέο πλαίσιο γνώσεων και δυνατοτήτων, τόσο στο κοινωνικό, όσο και στο πολιτιστικό πεδίο.

Καταληκτικά, το πολιτισμικό δικαίωμα στη σύγχρονη εποχή κινείται ανάμεσα στην αναζήτηση του ποιοτικού στοιχείου και την τυποποίηση ή τη μαζικοποίηση της πολιτισμικής παραγωγής, η όποια θεμελιώνεται στα πλαίσια της πολιτιστικής βιομηχανίας. Συνεπώς, το πολιτισμικό δικαίωμα για να διατηρήσει τη σημασία και το ρόλο του θα πρέπει να αναδιαμορφωθεί εντός των πλαισίων της καινοτομίας, διαμέσου του αποκλεισμού στερεοτυπικών προσεγγίσεων και μέσω της υιοθέτησης κι έκφρασης διαχρονικών αξιών. Το ζητούμενο είναι πως στη σύγχρονη εποχή, διάμεσου της τεχνολογίας της επικοινωνίας των συναφών τεχνολογικών εργαλείων, συντελείται μία διάσπαση ή αποδόμηση της κουλτούρας με αποτέλεσμα την ανάπτυξη επιμέρους τάσεων, που εκφράζονται από υποκουλτούρες, που πολλές φορές λειτουργούν αντιθετικά μεταξύ τους. Κατά συνέπεια, υφίσταται ένα σύνθετο πλαίσιο διαμόρφωσης της πολιτισμικής δράσης, αλλά και της εν γένει διάπλασης του πολιτισμικού δικαιώματος. Η περαιτέρω μετεξέλιξη του περιγραφόμενου φαινομένου δεν είναι εφικτό να προσδιοριστεί επακριβώς.

1-β) Κοινωνική συμμετοχή και πολιτισμικές διεργασίες- δράση και ανάδραση-επικοινωνία

Η κοινωνική συμμετοχή αποτελεί κομβικό στοιχείο για τη διαμόρφωση, την

ανάδειξη και την περαιτέρω προαγωγή της πολιτισμικής δράσης. Από την περιορισμένη συμμετοχή στα πολιτιστικά δρώμενα, η οποία υφίστατο πριν την έλευση της πρώτης βιομηχανικής επανάστασης, σταδιακά στην τρέχουσα περίοδο της τέταρτης βιομηχανικής και τεχνολογικής εποχής, η συμμετοχή στα πολιτιστικά δρώμενα έχει αναδειχθεί σε βασικό συντελεστή διαμόρφωσης του εκπαιδευτικού, μορφωτικού κι εν γένει του βιοτικού επίπεδου των περισσότερων πληθυσμιακών ομάδων των ανεπτυγμένων κρατών. Βάσει του εν λόγω σκεπτικού, θα πρέπει να εξετάσουμε το εύρος και το χαρακτήρα της συμμετοχής, σε συσχέτιση με το ουσιαστικό περιεχόμενο (ποιοτικά στοιχεία) των προσφερόμενων πολιτισμικών δράσεων, καθώς και τα ενδεχόμενα αποτελέσματα της σύγκλισης ή της συνύπαρξης των δύο αυτών παραμέτρων.

Κατά συνέπεια, θα πρέπει να εστιάσουμε στη σχέση τέχνης και τεχνικής, τάξης και διαφορετικότητας, δημιουργίας και παραγωγής. Θα πρέπει να διακρίνουμε την κοινωνική συμμετοχή που αποσκοπεί στην επαφή του κοινού με έργα τέχνης, που διακρίνονται από πρωτοτυπία, δημιουργικότητα κι αισθητική λειτουργία, και που στοχεύει στην ανάδειξη μιας πνευματικής και καλλιτεχνικής δράσης, σε αντιδιαστολή με την κοινωνική συμμετοχή σε δραστηριότητες μαζικής κουλτούρας που οριοθετούνται ανάμεσα στο έργο τέχνης ή την καλλιτεχνική δημιουργία και την ευρύτατη αναπαραγωγή τους, διάμεσου εξελισσόμενων τεχνολογικών εργαλείων. Δηλαδή, το πολιτισμικό στοιχείο μπορεί να γίνει εργαλείο διαμόρφωσης ατομικών και συλλογικών συμπεριφορών και να κατευθύνει με τον τρόπο αυτό τόσο τις θεμελιώδεις πτυχές της καθημερινής ζωής, αλλά και να συντελέσει στη διαμόρφωση κωδίκων συμπεριφοράς και συμβολικών προτύπων, που θα διέπονται είτε από μια κουλτούρα αρχών, είτε από μια μαζική καταναλωτική κουλτούρα.¹³

Συνεχίζοντας τη συλλογιστική μας, θα πρέπει να εστιάσουμε στη διαδοχική πορεία εναλλαγής αντιλήψεων ή προσεγγίσεων αναφορικά με την κοινωνική συμμετοχή και την πολιτισμική δράση και να αναλύσουμε τους μηχανισμούς που σταδιακά έθεσαν τις βάσεις για την αλλαγή της προσέγγισης απέναντι στο πολιτιστικό προϊόν και διαμόρφωσαν ή καθόρισαν τους όρους προσδιορισμού του πολιτισμικού φαινομένου υπό το πρίσμα της νέας εποχής, ιδίως μετά τη δεκαετία του 1950. Οι εν λόγω μηχανισμοί σχετίζονται με την ανάπτυξη του ρόλου του κόσμου της τέχνης, της συμβολής σημαντικών διανοουμένων και συγγραφέων, της σταδιακής επέκτασης

¹³Ενδεικτικά Samuel Beckett *En attendant Godot*, *Εντγκάρ Μορέν Η μέθοδος* passim

μηχανισμών βιομηχανοποίησης της κουλτούρας και μαζικοποίησης του πολιτιστικού προϊόντος, όπως ήδη αναφέρθηκε, σε συσχέτιση με την τάση εκδημοκρατισμού των δυτικών κοινωνιών και της υιοθέτησης κοινωνικών προτύπων συμπεριφοράς συμβατών με την περαιτέρω ανάπτυξη κι επέκταση της οικονομίας της αγοράς, των διακρατικών συνεργασιών και της αποφυγής κοινωνικών ή ευρύτερων συγκρούσεων.

Αν εξετάσουμε τις έννοιες της μαζικοποίησης και των μαζικών φαινομένων, θα πρέπει να παραδεχθούμε πως οι εν λόγω έννοιες στηρίζονται κατά κύριο λόγο στις επικοινωνιακές στρατηγικές διάδοσης και αποδοχής δεδομένων μηνυμάτων σε ποικίλες πληθυσμιακές ή κοινωνικές ομάδες, που αποτελούν εναλλακτικούς ή παραλλήλους δέκτες των μεταδιδόμενων μηνυμάτων. Με τον τρόπο αυτό η πολιτισμική παραγωγή αποκτά μια υπερεθνική ή παγκοσμιοποιημένη διάσταση, ιδίως μέσα από τις διεργασίες του ψηφιακού μετασχηματισμού της πολιτισμικής δράσης. Με τον τρόπο αυτό αναπτύσσεται ένα νέο πλαίσιο διαμόρφωσης του πολιτιστικού φαινομένου και παράλληλα αναπτύσσονται όροι ανάδρασης του εν λόγω φαινομένου, δηλαδή συντελείται μια αμφίδρομη διεργασία αλληλεπίδρασης μεταξύ πομπού και δέκτη του πολιτιστικού προϊόντος, με καταληκτικό αποτέλεσμα την περαιτέρω εμπέδωση της κοινωνικής συμμετοχής στην πολιτισμική δράση.¹⁴ Βέβαια, η ποικιλομορφία των μορφών ανάπτυξης, διάδοσης κι ερμηνείας του πολιτιστικού προϊόντος συντελεί αναμφίβολα στην ανάπτυξη της πολιτιστικής βιομηχανίας, με ό,τι αυτό ενδεχόμενα συνεπάγεται για την ποιοτική διάσταση της πολιτισμικής παραγωγής και το ρόλο που ενδέχεται να διαδραματίζει η πολιτισμική δράση στον επαναπροσδιορισμό της έννοιας της τέχνης και της κουλτούρας, εντός ενός πλαισίου που διαμορφώνεται στα πλαίσια αντιτιθέμενων κι ετερογενών συνθηκών, που τελικά καταλήγουν στην παραγωγή ενός αμφίθυμου αποτελέσματος.¹⁵

¹⁴ Dennis McQuail & Mark Deuze MME και θεωρία της μαζικής επικοινωνίας Derville Gregory *Le pouvoir des medias : mythes et réalités* passim

¹⁵ Στη εποχή μας, η διάδοση της πληροφορίας μέσω εναλλακτικών καναλιών ή μέσων αποτελεί ένα φαινόμενο ευρισκόμενο σε συνεχή και δυναμική εξέλιξη, και για το λόγο αυτό καθίσταται αναγκαίο να θα εξετάσουμε πως δομούνται αλλά και ποιο ρόλο διαδραματίζουν τα εν λόγω κανάλια ή μέσα, καθώς και το εύρος του έλεγχου που τα συγκεκριμένα κανάλια είναι σε θέση να ασκήσουν, σε κοινωνικό, οικονομικό ή πολιτισμικό επίπεδο. Κατά συνέπεια, οι διαδικασίες μετάδοσης μηνυμάτων και πληροφοριών, σε συσχέτιση με την ανάπτυξη διαφόρων δικτύων αποσκοπούν είτε στη διάχυση της πληροφορίας, είτε στην έμμεση ή άμεση διαχείριση της, είτε και στα δυο συνδυαστικά. Δηλαδή, οι σύγχρονες επικοινωνιακές τεχνολογίες αποτελούν παραμέτρους σχηματισμού επικοινωνιακών πρακτικών σχετικών με τη μαζική ή επιλεκτική διάχυση της πληροφορίας και της γνώσης, τη βιομηχανοποίηση κι εμπορευματοποίηση της πληροφορίας, την ενσωμάτωση της στις τεχνολογικές καινοτομίες και την υιοθέτηση νέων μοντέλων μετάδοσης των μηνυμάτων και της πληροφορίας.

Σύμφωνα όσα αναπτύξαμε παραπάνω, η κοινωνική συμμετοχή μπορεί να οριστεί ως το αίτιο διαμόρφωσης μιας δεδομένης πολιτιστικής παραγωγής κι οι πολιτισμικές διεργασίες ως το πρακτικό αποτέλεσμα της συγκεκριμένης παραγωγής. Αναλόγως με το βαθμό ανάπτυξης κι επίτευξης θετικών κι ικανοποιητικών επικοινωνιακών πρακτικών, ιδιαίτερα εντός των πλαισίων και των αρχών της αμφίδρομης ανταλλαγής μηνυμάτων, θα καθοριστεί και το τελικό αποτέλεσμα του συγκερασμού της κοινωνικής συμμετοχής και των πολιτισμικών διεργασιών. Προχωρώντας σε μια περισσότερο περιγραφική ανάλυση, θα μπορούσαμε να αναφερθούμε στην ανάπτυξη των πόλεων, του εμπορίου, της καπιταλιστικής οικονομίας της αστικής τάξης, του εθνικού κράτους, συντελεστών που καθόρισαν και προσδιόρισαν την ανάπτυξη των σύγχρονων πολιτισμικών μοντέλων, που διαμόρφωσαν τα πεδία και τα όρια της λαϊκής, της υψηλής και της μαζικής κουλτούρας και καταληκτικά ανέδειξαν νέες μορφές πολιτισμικής δράσης, διαμέσου της ανάδυσης κριτικών αντιλήψεων και της επαναπροσέγγισης των υλικών και του πνευματικών στοιχείων της κοινωνικής και της πολιτιστικής πραγματικότητας.¹⁶

Υπό το πρίσμα των παραμέτρων της κοινωνικής συμμετοχής και της πολιτισμικής δημιουργίας, και λαμβάνοντας υπόψη πως η πολιτισμική δράση είναι και μια ενδεχόμενη ανάδραση, θα αναφερθούμε στη διεύρυνση αλλά και την εκλογίκευση της επικοινωνιακής διεργασίας, που ανακύπτει μέσα από την αντίληψη του υπαρκτού κόσμου, αλλά ταυτόχρονα αναδιαμορφώνεται, στα πλαίσια νέων συστημικών δομών που απορρέουν από τη συνεχή σύγκλιση μορφών τέχνης και μοντέλων κουλτούρας. Η προαναφερθείσα διεργασία σύγκλισης χαρακτηρίζεται από την αμφίδρομη επιρροή των κοινωνικών φαινομένων που εδράζονται σε επικοινωνιακές μεθοδολογίες κι εκείνων που βασίζονται σε δεδομένα πεδία δράσης, όπως η πολιτισμική. Η συγκεκριμένη διεργασία καταλήγει στη διαμόρφωση νέων, αυτόνομων πολιτισμικών μοντέλων. Το ζητούμενο είναι το εύρος της βελτίωσης του παραγόμενου πολιτιστικού προϊόντος κι η συνακόλουθη συνεισφορά του στην εμπέδωση θεμελιωδών αξιών (κοινωνική συνοχή, σεβασμός στην ανθρώπινη προσωπικότητα, δικαιοκρατικές προσεγγίσεις, αειφορία κλπ).¹⁷

Εξειδικεύοντας περαιτέρω τη συλλογιστική μας θα πρέπει να αναφερθούμε στις εξής βασικές έννοιες που σχετίζονται με την πολιτισμική συμμετοχή: μαζική κουλτούρα θεωρούμε την κουλτούρα που αναπαράγεται μαζικά στα πλαίσια των δυτικών κοινωνικών κι οικονομικών δομών, κι όχι κουλτούρα που εκφράζει μαζικά συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες. Ταυτίζεται εν μέρει εννοιολογικά με τον όρο πολιτιστική βιομηχανία, που εκφράζει τη σε μεγάλη ή ευρεία

¹⁶ Manuel Castells *The Rise of the Network Society*, passim, Lawrence R. Frey, Kenneth N. Cissna *Routledge handbook of applied communication research* passim

¹⁷ Γιώργος . Γκαντζιάς *Πολιτιστική Πολιτική, Διαχείριση, Διοίκηση και Γενικό (Δημόσιο) Συμφέρον – Μοντέλο «Πολιτισμική Διαχείριση Ενεργοποιημένης Συμμετοχής»*

κλίμακα παραγωγή όμοιων η ομοειδών πολιτιστικών προϊόντων σε συνθήκες ανάλογες της βιομηχανικής παραγωγής άλλων καταναλωτικών προϊόντων. Η μαζική κουλτούρα διαφέρει από την πολιτιστική βιομηχανία στα εξής σημεία: α) η μαζική κουλτούρα ενέχει και τοπικά στοιχεία ή δεσμούς με τη λαϊκή κουλτούρα , ενώ η πολιτιστική βιομηχανία αποσκοπεί στην παραγωγή πολιτιστικών προϊόντων υιοθετώντας και τις αρχές του οικονομικού μόνιζμντ, έτσι ώστε να επιτευχθεί η κατά το δυνατό ευρύτερη διάδοση των παραγόμενων προϊόντων, στοχεύοντας περισσότερο στο κέρδος παρά στο ποιοτικό στοιχείο. β) Η μαζική κουλτούρα αποτελεί μετεξέλιξη της έννοιας της πολιτισμικής έκφρασης και δημιουργίας και συντελεί στην ανάπτυξη τους σε ευρύτερο επίπεδο, ενώ η πολιτιστική βιομηχανία αναπτύσσεται πέρα από τις κοινωνικές δομές και εισάγεται σε αυτές, μέσω των μεθόδων και των εργαλείων της αγοράς, της επικοινωνίας, της τεχνητής νοημοσύνης ή της παγκοσμιοποίησης. Επιπρόσθετα, η μαζική κουλτούρα ενδέχεται να ενσωματώνει στοιχεία και πρακτικές που διασυνδέονται με την παράγωγη της πολιτιστικής βιομηχανίας.¹⁸ Βεβαία , τόσο η πολιτιστική βιομηχανία όσο κι η μαζική κουλτούρα τελούν σε αιτιώδη συνάρεια με το καπιταλιστικό κοινωνικό κι οικονομικό μοντέλο, την τεχνολογική εξέλιξη κι ανάπτυξη και τις τεχνικές επικοινωνίας και διαφήμισης, μέσων που συνδυαστικά ή εναλλακτικά εφαρμοζόμενων, καθιστούν προσιτή τη μαζική πολιτισμική παραγωγή και παράλληλα διασφαλίζουν τη χρηματοδότηση και την κερδοφορία της.¹⁹

Στη συνέχεια, για να απλουστεύσουμε κάπως την ανάλυση μας, θα παραθέσουμε δύο παραδείγματα που καθιστούν σαφή την κοινωνική συμμετοχή για την ανάδειξη της πολιτισμικής δράσης , αλλά κι αντιστρέφουν τα θεωρητικά μειονεκτήματα της μαζικής κουλτούρας. Αρχικά θα αναφέρουμε τα μουσεία της Αιγύπτου στο Κάιρο . Το υφιστάμενο είναι άρτια σχεδιασμένο με θεματική κατανομή και με σύγχρονες δομές και παροχές υπηρεσιών, κι ενσωμάτωση τεχνολογιών²⁰ ενώ και το καινούργιο, που βρίσκεται σε μερική λειτουργία, βρίσκεται ακριβώς

¹⁸ Κωνσταντίνος Τσουκαλάς *Είδωλα πολιτισμού*, James Curran and Michael Gurevitch *Mass media and society* passim

¹⁹ Τα μαζικά μέσα αποτελούνται επίσης από διάφορα στρώματα νοημάτων που αλληλεπικαλύπτονται και συμβάλουν όλα μαζί στο αποτέλεσμα.- Theodor W.Adorno σε Κώστας Λιβιεράτος, Τάκης Φραγκούλης *Η κουλτούρα των μέσων*- Τρίτη έκδοση, εκδόσεις Αλεξάνδρεια-συλλογικό έργο

²⁰ Βλέπε σχετική ιστοσελίδα:

<https://egy monuments.gov.eg/en/museums/egyptian-museum>

«The Egyptian Museum is the oldest archaeological museum in the Middle East, and houses the largest collection of Pharaonic antiquities in the world. The museum displays an extensive collection spanning from the Predynastic Period to the Greco-Roman Era.The architect of the building was selected through an international competition in 1895, which was the first of its kind, and was won by the French architect, Marcel Dourgnon. The museum was inaugurated in 1902 by Khedive Abbas Helmy II, and has become a historic landmark in downtown Cairo, and home to some of the world's

απέναντι από τις Πυραμίδες και με τον τρόπο αυτό ολοκληρώνεται μουσειακά το θέμα των Πυραμίδων με επίσκεψη στο φυσικό χώρο και τα εκθέματα στο χώρο απέναντι ενός υπερσύγχρονου μουσείου.²¹ Στην εν λόγω περίπτωση έχουμε ανάδειξη του πολιτιστικού προϊόντος στα πλαίσια του διεθνούς μανάτζμεντ. Ειδικότερα, σημαντικά στοιχεία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς εντάσσονται σε ένα σύνθετο πλαίσιο προβολής, βάσει των αρχών της μαζικής επικοινωνίας της μαζικής κουλτούρας και της ευρείας κοινωνικής συμμετοχής. Τα αποτελέσματα του εν λόγω εγχειρήματος ενδέχεται να μην είναι απολύτως αρνητικά, αλλά συνδυαστικά να προάγουν τόσο τη γνώση της πολιτισμικής ιστορίας, όσο και την εξέλιξη του πολιτισμού, αλλά και να προσφέρουν σημαντικές οικονομικές προσόδους στη χώρα που φιλοξένει τα αρχαία μνημεία και τις συναφείς συλλογές.²² Αλλά για την επίτευξη των ανωτέρω στόχων απαιτείται ορθολογική διαχείριση και τήρηση αρχών και μεθόδων που θα διασφαλίσουν τη διατήρηση των μνημείων αλλά και την εν γένει βιωσιμότητα του ευρύτερου περιβάλλοντος στο οποίο αυτά βρίσκονται. Ο εν λόγω πρακτικές δεν αποτελούν τμήμα της παρούσας ανάλυσης και θα μπορούσαν να διερευνηθούν ξεχωριστά. Αντίστοιχα, το μουσείο της Ακρόπολης αποτελεί συγκεντρωτικό πόλο πολιτισμού και συνδυάζει το μαζικό με το ποιοτικό στοιχείο, κι ουσιαστικά επανασυστήνει την πολιτισμική συμμετοχή, παρέχοντας παράλληλα με τη δυνατότητα της επίσκεψης στο μουσείο και την επιλογή της γνωριμίας κι εξερεύνησης του φυσικού χώρου από τον οποίο προέρχονται τα εκθέματα. Για τη σχετική πρόσβαση, στην περιοχή και το μουσείο της Ακρόπολης, ισχύουν αναλογικά όσα αναφέραμε για τα αιγυπτιακά μουσεία.²³ Θα πρέπει όμως να αποφεύγεται η υπερβολική προβολή του μουσείου της Ακρόπολης, προκειμένου και τα υπόλοιπα περιφερειακά μουσεία που εκθέτουν τμήματα της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς να απολαμβάνουν την προώθηση που τους αναλογεί, όπως για παράδειγμα το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.²⁴

most magnificent ancient masterpieces».

²¹ Βλέπε σχετική ιστοσελίδα:

<https://visit-gem.com/en/home>

«We look forward to welcoming you at the Grand Egyptian Museum The GEM Complex is now offering limited tours to test site readiness and the visitor experience ahead of the official opening. Access is currently limited to the Grand Hall, commercial area, and exterior gardens. All other interior spaces, including access to the galleries and collections, are restricted until the official opening»

²² Jurgen Habermas *Théorie de l'agir communicationnel*, passim Abraham A. Moles *Sociodynamique de la culture*, passim N. Gregory Mankiw, Laurence M. Ball *Μακροοικονομική και το χρηματοπιστωτικό σύστημα*, passim

²³ Ντόρα Κόνσολα *Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική. Οι Διαστάσεις των Πολιτιστικών Φαινομένων, Τόμος Γ', Πολιτισμός και Εκπαίδευση*, passim

²⁴ Τα συγκεκριμένα παραδείγματα θα μπορούσαν να συσχετιστούν με την εννοιολογική προσέγγιση του πολιτιστικού

Δεύτερο κεφάλαιο: Κοινωνική συμμετοχή και παραγωγή, διαμοιρασμός, και προαγωγή του πολιτιστικού προϊόντος.

2-α) Υπό των πρίσμα των κοινωνιολογικών κι οικονομικών προσεγγίσεων

Η κοινωνική συμμετοχή αποτελεί ειδικότερη πτυχή της κοινωνικής δράσης. Η κοινωνική δράση εμπεριέχει ποικίλα στοιχεία και μπορεί να συντελείται σε ατομικό επίπεδο ή να περιλαμβάνει στοιχεία συλλογικότητας, τα οποία όμως δεν εκφράζουν πάντα ουσιαστικές παραμέτρους συμμετοχής. Βέβαια, η κύρια έννοια της κοινωνικής δράσης αποτυπώνεται μέσα από τις συμμετοχικές διεργασίες, αλλά κι άτυπες ή μη οργανωμένες μορφές ανθρώπινων ενεργειών δύναται να αποτελούν ειδικότερες εκδοχές κοινωνικής δράσης. Επιπρόσθετα, οι κοινωνικές δομές ανακύπτουν μέσα από την κοινωνική δράση, αλλά κι η κοινωνική δράση, ως δυναμικό φαινόμενο, επηρεάζει τις κοινωνικές δομές, τις κατευθύνει, τις προσδιορίζει ή τις αναδιαμορφώνει. Η εν λόγω παραδοχή συντελεί στην υποκειμενική προσέγγιση της κοινωνικής πραγματικότητας. Δηλαδή, οι κοινωνικές δομές κι οι συναφείς σχέσεις τελούν υπό την αίρεση της αναπροσαρμογής, αναλόγως του εκάστοτε συσχετισμού των κοινωνικών δράσεων. Κατά συνέπεια, η ορθολογική συμπεριφορά ή οι κανόνες της ορθολογικής δράσης δεν είναι πάντα πλευρές μιας υφιστάμενης τάξης, αλλά συχνά αποτελούν όρους με τους οποίους οι άνθρωποι επιθυμούν να συμβιβαστούν, προκειμένου να διαφυλαχθούν δεδομένες κοινωνικές

τουρισμού, η οποία περιλαμβάνει την ανάπτυξη κινήτρων που αποσκοπούν στην προσέλκυση τουριστών που πρόκειται να επισκεφθούν μια τοποθεσία, προκειμένου να έρθουν σε επαφή με ιστορικά μνημεία και συναφή στοιχεία της πολιτιστικής παράδοσης και κληρονομιάς αλλά και των συνθηκών ή του τρόπου ζωής της δεδομένης γεωγραφικής περιοχής. Κατά συνέπεια, ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί τη βάση επαφής και γνωριμίας με την πολιτιστική κληρονομιά της δεδομένης γεωγραφικής περιοχής και με την ορθολογική αξιοποίησή του δύναται να αυξηθεί η προσέλκυση πολιτιστικών τουριστών –επισκεπτών. Τα συναφή αποτελέσματα από μία τέτοια δράση μπορούν να επεκταθούν ποικιλοτρόπως, επηρεάζοντας την οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική κι αναπτυξιακή πορεία της εν λόγω περιοχής και των κατοίκων της. Οι ανωτέρω παραδοχές αποτελούν μια εναλλακτική προσέγγιση στη διασύνδεση κοινωνικής συμμετοχής και πολιτισμικών διεργασιών.

συνθήκες, η διατάραξη των οποίων θα είχε ενδεχόμενα απρόβλεπτες συνέπειες για τις υφιστάμενες κοινωνικές δομές, σε διάφορα πεδία. Ενδεικτικά αναφέρουμε την οικονομική ισορροπία, την κοινωνική συνοχή, την αναπτυξιακή ευημερία.²⁵

Επιπρόσθετα, η κοινωνική δράση ανάγεται σε μορφή κοινωνικής συμμετοχής, εφόσον προσδιοριστεί από δεδομένους κανόνες, οι οποίοι αποσκοπούν στον κατά το δυνατό σαφέστερο προσδιορισμό καταστάσεων και συνθηκών. Καταστάσεων και συνθηκών που προσδιορίζουν τη συνολική τάξη, πολλές φορές με σχετικό τρόπο, αλλά και της προσδίδουν παράλληλα τη δυνατότητα υιοθέτησης αλλαγών, σύμφωνα με την εξελικτική πορεία των γεγονότων και την ανακάλυψη ή σαφέστερη προσέγγιση νέων πεδίων γνώσης.²⁶

Εξειδικεύοντας περαιτέρω την προσέγγιση μας, θα ήταν χρήσιμο να εστιάσουμε στα φαινόμενα των αλλαγών που θα μπορούσαν να επιφέρουν διαφορετικές μορφές κοινωνικής συμμετοχής στη διαμόρφωση ή την αναδιαμόρφωση της πολιτισμικής δράσης. Μέσω της συμμετοχής διαχέεται η γνώση. Μέσω της γνώσης συντελείται διαμοιρασμός ιδεών, αντιλήψεων κι εν γένει ιδεολογικών προσεγγίσεων. Η διαδικασία αυτή, στη σφαίρα της πολιτισμικής παραγωγής ενδέχεται να προκαλέσει μη προβλέψιμα αποτελέσματα ή ανακατατάξεις όσον αφορά υφιστάμενες θέσεις ή συναφείς πραγματεύσεις. Με τον τρόπο αυτό υφιστάμενες καταστάσεις πιθανά να απειλούνται και νέες αντιλήψεις να τείνουν να επικρατήσουν. Η εν λόγω υπόθεση εργασίας μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως τα πολιτισμικά φαινόμενα, αναλόγως των συνθηκών, μπορεί να απορρυθμίζονται ή να οριοθετούνται εκ νέου. Συνεπώς θα πρέπει να εστιάσουμε σε δυο υποθέσεις: κατά πόσο είναι εφικτή η προβλεψιμότητα των υπό κρίση αλλαγών κι αν αυτές θα συγκλίνουν προς μια προοδευτική κατεύθυνση με στόχο το περαιτέρω κοινωνικό όφελος. Ο πολιτισμός απαρτίζεται κι εκφράζεται τόσο από τη γνώση που κάθε άτομο αποκτά, μέσω ποικίλων διεργασιών, όσο κι από τη συνολική γνώση, τις γενικότερες αντιλήψεις και συμπεριφορές που εκφέρει μια κοινωνία. Δηλαδή, ο πολιτισμός υφίσταται, δραστηριοποιείται κι εξελίσσεται ανάμεσα στα ατομικό και το συλλογικό στοιχείο, με αμφίδρομο και αλλά και συνθετικό τρόπο.²⁷

Σύμφωνα με τις ανωτέρω σκέψεις, η κοινωνική συμμετοχή αποτελεί κομβικό

²⁵ James Curran and Michael Gurevitch *Mass media and society*, Συλλογικό έργο *Εισαγωγή στη μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών* passim

²⁶ Γιώργος Γκοντζιάς *Πολιτιστική πολιτική, χορηγία, κι εταιρική κοινωνική ευθύνη* passim

²⁷ Βασίλης Φιοραβάντες *Θεωρία πολιτισμού τ. [1]. Μετακριτική, πολιτισμός και άνθρωπος*, Heinich, Nathalie *Κοινωνιολογία της τέχνης* passim

στοιχείο για την παραγωγή αλλά και τη διάχυση του πολιτιστικού προϊόντος. Κι ανάλογα με τη διαμόρφωση, τη διαβάθμιση και το εύρος της κοινωνικής συμμετοχής, θα επέλθουν και τα αντίστοιχα αποτελέσματα στην προαγωγή της πολιτισμικής παραγωγής. Εν προκειμένω θα μπορούσαμε να προσεγγίσουμε την έννοια της κοινωνικής συμμετοχής ως μηχανισμό διαμόρφωσης πολιτιστικών στοιχείων που με τη σειρά τους θα αποτελέσουν συστατικά μέρη μιας συγκεκριμένης κουλτούρας, δηλαδή ενός συνόλου κανόνων, προτύπων, ηθών, παραδόσεων, αξιών, αντιλήψεων και συνολικών κωδίκων συμπεριφοράς.²⁸ Με τον τρόπο αυτό, η κουλτούρα λειτουργεί επάλληλα με την κοινωνική συμμετοχή κι η διαμόρφωση της συναρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο ή τις πρακτικές πραγμάτωσης της κοινωνικής συμμετοχής. Επίσης, η κουλτούρα εξαρτάται σημαντικά κι από τις κοινά αποδεκτές ή κρατούσες κοινωνικές παραδοχές ή διευθετήσεις, και με τον εκάστοτε συνδυασμό αυτών των παραμέτρων διαμορφώνεται ανάλογα κι η κοινωνική συμμετοχή. Τέτοιες παράμετροι θα μπορούσαν να είναι ενδεικτικά η ζωή η ελευθερία, η περιουσία η προσωπική αξία, πλευρές της κοινωνικής πραγματικότητας που συχνά την οριοθετούν το εύρος της κοινωνικής συμμετοχής και κατ' επέκταση της πολιτισμικής δράσης.

Μέσα από τις διεργασίες της κοινωνικής συμμετοχής μπορούν να αναδειχθούν κι επιμέρους υποκουλτούρες ή εν γένει πολιτισμικές τάσεις. Η διεργασία αυτή μπορεί να προκύψει ως το αντίστροφο αποτέλεσμα της ελεγχόμενης ή κατευθυνόμενης κοινωνικής συμμετοχής, όταν δηλαδή επιμέρους κοινωνικές ομάδες μέσα από τους περιορισμούς θα επιχειρήσουν κι ενδεχόμενα θα κατορθώσουν να αναπτύξουν μια διακριτή πολιτισμική δράση που θα αποτελέσει το αίτιο δημιουργίας διακριτής υποκουλτούρας. Η εν λόγω προσέγγιση απορρέει από τη θεμελιώδη αρχή της ανάγκης να συμβιβάσουμε την ατομική ελευθερία με τις κοινωνικές ανάγκες, την κοινωνική ευημερία και την κατά το δυνατό εξάλειψη των συγκρούσεων. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να εξετάσουμε τους δεσμούς ανάμεσα στην κοινωνική συμμετοχή, την πολιτισμική ανάπτυξη και την κατανομή και προαγωγή της πολιτισμικής δημιουργίας εντός ενός πεδίου αμφίδρομης επικοινωνίας, εστιάζοντας στα προβλήματα των συγχρόνων δυτικών κοινωνιών, μέσω της αναφοράς σε θεμελιώδεις αρχές που απορρέουν από κανονιστικές αξίες που εμπεριέχουν ηθικό περιεχόμενο, το οποίο τυγχάνει ευρείας ή καθολικής αποδοχής. Παραδείγματα σχετικών αξιών

²⁸ Peter L. Berger and Thomas Luckmann. *The social construction of reality : a treatise in the sociology of knowledge* passim

είναι η δημοκρατική συμμετοχή, το δικαίωμα στην προστασία του περιβάλλοντος, της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι θρησκευτικές παραδόσεις, η προσωπική αυτοδιάθεση. Στις αξίες αυτές βασίζονται δεδομένοι κανόνες δικαίου, που εν προκειμένω αποτελούν το ρυθμιστικό πλαίσιο των θεμελιωδών αρχών που προαναφέραμε. Το περιεχόμενο τους θα αναλυθεί παρακάτω.²⁹

Οι οικονομικές προσεγγίσεις του ζητήματος της κοινωνικής συμμετοχής και της εμπέδωσης της πολιτισμικής δράσης με καταληκτικό αποτέλεσμα τον ουσιαστικά ή κοινωνικά ωφέλιμο διαμοιρασμό του πολιτιστικού προϊόντος και την περαιτέρω προαγωγή του οριοθετούνται από τις ακόλουθες παραδοχές ή υποθέσεις εργασίας:

α) Οι πολιτισμικοί οργανισμοί αποτελούν κυρίως αντικείμενο της ιδιωτικής οικονομίας, και το κράτος δε μπορεί να παρέμβει άμεσα στη δράση και τη λειτουργία τους, χωρίς να παραβιάσει το σχετικό νομικό πλαίσιο περί ελεύθερου ανταγωνισμού, αλλά μπορεί να παρέμβει διορθωτικά ή ρυθμιστικά. Τα ρυθμιστικά μέτρα αποσκοπούν στο να επηρεάσουν τη λειτουργία της πολιτισμικής αγοράς, επιτρέπουν τη διαμόρφωση της πολιτιστικής πολιτικής, με γνώμονα τη διατήρηση της ποικιλομορφίας της δημιουργίας και την εν γένει προαγωγή του δημοσίου συμφέροντος. β) Ειδικές φορολογικές ρυθμίσεις επιτρέπουν στο κράτος να στηρίζει ορισμένους πολιτιστικούς τομείς, για παράδειγμα διαμέσου μειωμένου συντελεστή ΦΠΑ, φορολογικές εκπτώσεις για φυσικά πρόσωπα και εταιρείες που συμπράττουν στη χρηματοδότηση πολιτισμικών οργανισμών μέσω άμεσης χρηματοδότησης, χορηγίας κλπ, ειδικό φορολογικό καθεστώς που μπορεί να εφαρμοστεί στα πνευματικά και συγγενικά δικαιώματα. Οι ανωτέρω παράμετροι διαμορφώνουν τους όρους προσφοράς του πολιτιστικού προϊόντος και δύναται να βελτιώσουν την προσβασιμότητα σε αυτό. γ) Όσον αφορά την επαγγελματική πτυχή, το κράτος θα πρέπει να παρεμβαίνει ρυθμιστικά στο πεδίο της εκπαίδευσης σε καλλιτεχνικές σχολές, με στόχο την προαγωγή και τη διατήρηση του καλλιτεχνικού δυναμικού και την ανάδειξη των δεξιοτήτων του. Η εν λόγω εκπαίδευση δύναται να είναι επαγγελματική, αλλά και να εστιάζει και σε δραστηριότητες που σχετίζονται με την καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση, και να παρέχεται από το κράτος, αλλά και τις τοπικές αρχές, κι από ιδιωτικές δομές. Με το μοντέλο αυτό οι νέοι θα

²⁹ Κώστας Λασκαράτος *Πολιτισμός και εξωστρέφεια : ο ρόλος των μουσείων και άλλων πολιτισμικών φορέων στην πολιτιστική διπλωματία και τη διεθνή αλληλοκατανόηση passim*, Απόστολος Νεστ. Παπακωνσταντίνου *Κοινωνική δημοκρατία και κοινωνικό κράτος δικαίου κατά το Σύνταγμα του 1975/1986/2001 passim*

έρθουν σε επαφή με την ιστορία της τέχνης και την πολιτισμική δημιουργία ,κι ανάλογα με τις προτιμήσεις τους, θα ενταχθούν σε διαφόρους τομείς της πολιτισμικής παραγωγής.³⁰ Επίσης, οι πολιτισμικές δράσεις οργανώνονται και βάσει διαδικασιών ορθολογικής οικονομικής διαχείρισης, η οποία τέλει σε αιτιώδη συνάφεια με την εξειδίκευση, την ικανότητα και την εμπειρία που διαθέτουν τα στελέχη της πολιτισμικής μονάδας να διαχειρίζονται αποτελεσματικά τους διαθέσιμους πόρους του οργανισμού, (ενδεικτικά των διαθέσιμων κεφαλαίων και των χρηματοοικονομικών πόρων) αλλά και τη συναφή γνώση αναζήτησης ευκαιριών συναφών με την προσέλκυση νέων πηγών χρηματοδότησης. Επιπρόσθετα, τα εφαρμοζόμενα μοντέλα λήψης αποφάσεων καθίσταται κρίσιμοι παράγοντες, όσον αφορά την αξιολόγηση και την ορθή αποτίμηση του εξωτερικού περιβάλλοντος, των συναφών κινδύνων και των εν δυνάμει μεταβολών στο άμεσο ή ευρύτερο ή παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον (τεχνολογικών , νομοθετικών , διαχείριση κρίσεων), συντελεστών που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο για την ανάπτυξη και την εμπέδωση της θέσης του οργανισμού, ιδίως στα πλαίσια της κοινωνίας της πληροφορίας και του ψηφιακού μετασχηματισμού.³¹

Μέχρι πρόσφατα υπήρχαν δύο αντίθετες υποθέσεις: η μια είναι η επιστροφή στην κανονικότητα, δηλαδή στις συνθήκες που επικρατούσαν πριν την πανδημία ή η υπόθεση της εξέλιξης της πανδημίας προς μια ενδημική κατάσταση που οδηγεί σε μια κανονικότητα υπό όρους (πχ διατήρηση της χρήσης μάσκας και συναφών μέτρων ή μερική κατάργηση τους). Τελικά το πρώτο σενάριο επικράτησε, αλλά η περίοδος της πανδημίας δημιούργησε τις συνθήκες για την ανακατάταξη ή τον ανασχεδιασμό της πολιτισμικής δράσης, της κοινωνικής συμμετοχής και του συναφούς οικονομικού πλαισίου της πολιτισμικής παραγωγής. Η υγειονομική κρίση ανέδειξε τη σημασία του επαναπροσδιορισμού των συνθηκών συμμετοχής και χρηματοδότησης της καλλιτεχνικής δημιουργίας και του πολιτισμού εν γένει. Δεδομένου ότι η πολιτισμική δράση και δημιουργία αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία της ανθρώπινης ανάπτυξης και των κοινωνικών δεσμών και δόμων , μπορούμε να υποστηρίξουμε την υπόθεση εργασίας πως η πανδημία αποτέλεσε ένα ορόσημο για τον εκ νέου καθορισμό των όρων διαμόρφωσης της πολιτισμικής δράσης και των μοντέλων απασχόλησης,

³⁰ Gérard Charreaux *Finance d'entreprise* Αθανάσιος Γ. Νούλας *Χρηματοοικονομική διοίκηση : επενδυτικές και χρηματοδοτικές αποφάσεις* Ray Eldon Hiebert, Sheila Jean Gibbons *Exploring mass media for a changing world* passim

³¹ Γιώργος Κ. Γκαντζιάς & Γιώργος Κορρές *Πολιτιστική Οικονομία και Χορηγίες: Οικονομική Διαχείριση και Ανάπτυξη Πολιτισμικών Μονάδων* passim

παραγωγής και συμμετοχής στις πολιτισμικές διεργασίες, δηλαδή η πανδημία αποτέλεσε το μηχανισμό ανακάλυψης και σταδιακής διαμόρφωσης μιας νέας κατάστασης κι ενός πρωτογενούς πλέγματος συνθηκών στο χώρο του πολιτισμού κι ειδικότερα της πολιτισμικής δράσης και συμμετοχής, συνθηκών που παραμένουν κι εξελίσσονται.³²

Συνακόλουθα, θα μπορούσαμε αναφερθούμε στο ρόλο της τεχνητής νοημοσύνης, και τις μεθοδολογίες λελογισμένης αξιοποίησης της, στον τομέα της πολιτισμικής και πολιτιστικής παραγωγής. Το φαινόμενο είναι υπό διαμόρφωση, αλλά πιθανολογούμε πως η χρησιμοποίηση των νέων τεχνολογιών θα μπορούσε να επιφέρει θετικά αναπτυξιακά αποτελέσματα στην πολιτισμική παραγωγή, για παράδειγμα θα μπορούσε να συντελέσει στις οικονομικές προοπτικές των πολιτισμικών οργανισμών σε συνδυασμό με την κοινωνική συμμετοχή.³³

Στη συνέχεια, θα παραθέσουμε και κάποια πρακτικά παραδείγματα, σχετικά με τη προηγηθείσα θεωρητική μας προσέγγιση. Ενδεικτικά, το Μουσείο Μπενάκη ή το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης ή το Ίδρυμα Γουλανδρή, που θα μπορούσαν να διοργανώσουν διαδικτυακή και παράλληλα δια ζώσης συνάντηση των φίλων και ενδιαφερόμενων για πολιτιστικές και κοινωνικές δράσεις σχετικές με την παρουσίαση του προγράμματος του Μουσείου για το τρέχον και το επόμενο έτος (πχ ποια εκθέματα θα φιλοξενήσει και θα προβάλλει, ποιες θεματικές ενότητες θα περιλαμβάνουν, ποιες διαρκείς και μόνιμες εκθέσεις θα υλοποιήσει ποιες παράλληλες εκδηλώσεις θα πραγματοποιηθούν κλπ) και παράλληλα να αναπτύξει μια συνεδριακή δράση (ανοικτές συζητήσεις με προσκεκλημένους αναγνωρισμένους εικαστικούς, ιστορικούς, αρχαιολόγους, κριτικούς τέχνης, κλπ). σχετική με την πολιτισμική διαχείριση, τις νέες τεχνολογίες, το εύρος συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα, τις συγχωνεύσεις και τον ανταγωνισμό των πολιτιστικών

³² Irving Fang *A history of mass communication: six information revolutions* passim, Christian Fuchs *Digital capitalism* passim

³³ Αναφορικά με την πολιτισμική παραγωγή, η ψηφιοποίηση μπορεί να συμβάλλει στην θετικά στην ανταγωνιστικότητα της παραγωγής, υπό το όρο ότι ο συντελεστής ελαστικότητας της προσφοράς. προκειμένου να εκφράζει την παραγωγική προσαρμογή, θα πρέπει να κινείται σε επίπεδα μεγαλύτερα της μονάδας και να αποτελεί συνθήκη μια σχετικής σταθερότητας της τιμής, σε συνάρτηση με την προσφερόμενη ποσότητα και τις ενδεχόμενες μεταβολές της, δεχόμενοι παράλληλα την παραδοχή πως τα λοιπά παραγωγικά κόστη δε θα παρουσιάσουν σημαντικές μεταβολές.

L'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture 2022, *Recommandation sur l'éthique de l'intelligence artificielle* p .17s.

βιομηχανιών στην εποχή των πολιτισμικών και οικονομικών κρίσεων και του ψηφιακού μετασχηματισμού. Επίσης, για να υφίσταται παράλληλα κι η κοινωνική πλευρά της δράσης θα μπορούσαν οι ανωτέρω οργανισμοί, που διαθέτουν πωλητήριο, να διαθέσουν μέρος των νέων συλλογών που είναι προς πώληση ή εναλλακτικά αντιγράφων ή συναφών αντικειμένων τους και σε συγκεκριμένο αριθμό τεμαχίων, τα οποία θα αγορασθούν από το κοινό ηλεκτρονικά ή κι από το φυσικό κατάστημα και τα έσοδα από την ενέργεια αυτή να κατευθυνθούν σε ειδικές ή στοχευμένες κοινωνικές δράσεις (πχ δενδροφύτευση περιοχών πληγέντων από πυρκαγιές, ανάπλαση μιας μικρής πλατείας ή ενός πάρκου με δενδροφύτευση, εγκατάσταση κάδων ανακύκλωσης νέου τύπου (οργανικά, γυαλί, χαρτί, πλαστικό, αλουμίνιο), δωρεάν wifi σε συνεργασία με πάροχο τηλεπικοινωνιών, αντικατάσταση της προμηθευόμενης ενέργειας για τον φωτισμό της πλατείας ή του πάρκου με ηλιακό πάνελ, κλπ.³⁴ Βάσει της ανωτέρω προσέγγισης συνάγεται πως σε μια σύγχρονη κοινωνία, όλα τα μέλη της, χωρίς διακρίσεις έχουν δικαίωμα στην πολιτισμική δράση πάντα όμως σε ένα σαφώς προσδιορισμένο πλαίσιο, σεβόμενοι όμως την ελευθερία έκφρασης, συμπεριφοράς και δημιουργικής συμμετοχής, του συνόλου των μελών μιας κοινωνικής οντότητας.. Επίσης, την αξία κάθε πολιτισμικής δράσης την μετράμε ποσοτικά και ποιοτικά. Ποσοτικά από τα μεγέθη που δημιούργησε (εύρος επισκεψιμότητας, εισιτήρια, χορηγίες και διαφήμιση που προσέλκυσε, κλπ). Ποιοτικά, από τα δημογραφικά μεγέθη της, την επανάληψή της δράσης μελλοντικά, με στόχο την προσέλκυση περισσότερων συμμετεχόντων, την αυτοχρηματοδότηση της, τη δημιουργία άμεσων και έμμεσων θετικών κοινωνικών και οικονομικών αποτελεσμάτων, τη διαμόρφωση συμπράξεων μεταξύ δημοσίου κι

³⁴ «Οι πολιτιστικές δραστηριότητες στη νέα εποχή της ψηφιακής παγκοσμιοποίησης διαμορφώνονται μέσα από συγκεκριμένα στάδια ανάπτυξης, που είναι: το στάδιο σύλληψης της ιδέας, το στάδιο προετοιμασίας και σχεδιασμού, το στάδιο παραγωγής, το στάδιο αξιοποίησης και το στάδιο αξιολόγησης των διαδικασιών και αποτελεσμάτων της πολιτιστικής δραστηριότητας. Επομένως, οι πολιτιστικές δραστηριότητες, στην κοινωνία των πληροφοριών και της γνώσης, είναι σκόπιμο να υποστηρίζονται από καινοτόμα και πρωτοποριακά μοντέλα διαχείρισης και ανάπτυξης, όπως για παράδειγμα είναι το μοντέλο «*Πολιτιστικές Δραστηριότητες Ενεργητικής Αντίληψης*» Η επιστημονική μεθοδολογία του μοντέλου συνδέει, συντονίζει και διαχειρίζεται τα στάδια με βάση: α) ο «Πυρήνας Λειτουργίας της Δραστηριότητας» και β) ο «Πυρήνας Διαχείρισης Δραστηριοτήτων». - Γιώργος Κ. Γκαντζιάς *Πολιτιστική Πολιτική, Διαχείριση, Διοίκηση και Γενικό (Δημόσιο) Συμφέρον*, βλέπε και σχετικό σχήμα στο παράρτημα. Ενδεικτικά οι περιγραφόμενες δράσεις των μουσείων θα μπορούσαν να συνδυαστούν με την επιλογή και προώθηση πάρκων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως της Παυλιανής το Μητροπολιτικό Πάρκο Αντώνη Τρίτση κλπ.

ιδιωτικού τομέα και την αναλογική κατανομή της συναφούς χρηματοδότησης. Δηλαδή, θα πρέπει να εστιάζουμε στην κοινωνική συμμετοχή και την εμπέδωση της πολιτισμικής δράσης και βάσει κοινωνιολογικών θέσεων, αλλά και σύμφωνα με τις παραδοχές της οικονομικής επιστήμης.³⁵

2-β) Υπό το πρίσμα της επιστήμης του δικαίου

Η κοινωνική συμμετοχή στην πολιτισμική δράση κι εν γένει την πολιτισμική παράγωγη αποτελεί δικαίωμα που διέπεται από το δημόσιο δίκαιο αλλά κι από το ευρωπαϊκό δίκαιο, όπως αναφέραμε και στο πρώτο κεφάλαιο του πρώτου μέρους, υποκεφάλαιο 1α. Στη συνέχεια, θα εξειδικεύσουμε το ζήτημα παραθέτοντας συγκεκριμένες νομικές ρυθμίσεις, αλλά κι επίκαιρες δικαστικές αποφάσεις. Μέσα από αυτή την παρουσίαση θα αναδείξουμε την πρακτική εφαρμογή του νομικού πλαισίου που σχετίζεται με τη διαφύλαξη, την προαγωγή της πολιτιστικής κληρονομιάς και την προάσπιση της πρόσβασης του κοινωνικού συνόλου στα πολιτιστικά αγαθά, με καταληκτικό αποτέλεσμα την εμπέδωση τη κοινωνικής συμμετοχής στην πολιτισμική δράση. Θα ξεκινήσουμε με το άρθρο 6 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης: «Η Ένωση έχει αρμοδιότητα να αναλαμβάνει δράσεις για να υποστηρίξει, να συντονίζει ή να συμπληρώνει τη δράση των κρατών μελών. Οι εν λόγω τομείς δράσης είναι, στην ευρωπαϊκή τους διάσταση: α) η προστασία και η βελτίωση της ανθρώπινης υγείας, β) η βιομηχανία γ) ο πολιτισμός, δ) ο τουρισμός, ε) η παιδεία, η επαγγελματική εκπαίδευση, η νεολαία και ο αθλητισμός» Δηλαδή κατά το ευρωπαϊκό δίκαιο η πολιτιστική κληρονομία απολαμβάνει ιδιαίτερης προστασίας και για το λόγο αυτό στα όργανα της ένωσης απονέμεται η καταστατική αρμοδιότητα να λαμβάνουν σχετικά μέτρα για τη διαφύλαξη και την εν γένει προάσπιση της. Η έννοια της αρμοδιότητας συνάγεται εκχώρηση μεγάλου εύρους εξουσίας στα καθ'ύλην αρμόδια όργανα της ένωσης, πρωτογενούς εξουσίας που απορρέει από το θεμελιώδες ή συντακτικό δίκαιο της

³⁵ Thierry Bonneau, Pauline Pailler, Anne-Claire Rouaud, Adrien Tehrani, Régis Vabres *Droit financier*, passim Οδυσσέας Σπηλιόπουλος *Οικονομικό δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, passim Κυρίκος, Δημήτριος *Μακροοικονομική ανάλυση και πολιτική* passim

ένωσης, που είναι οι Συνθήκες. Κάτι ανάλογο επαναλαμβάνεται στο άρθρο 167, που το αναφέραμε στο πρώτο μέρος υποκεφάλαιο 1α. Όσον αφορά το εθνικό δίκαιο, θα αναφέρουμε το νόμο Ν. 4858/21 (ΦΕΚ 220 Α/19-11-2021): «Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς.» Η προστασία που παρέχει ο Κώδικας καλύπτει την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, στοχεύοντας στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης και την αναβάθμιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος για τις σημερινές και τις μελλοντικές γενιές. Η εθνική πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει τα πολιτιστικά αγαθά που βρίσκονται εντός των ορίων της ελληνικής επικράτειας, (υλική κι άυλη πολιτιστική κληρονομιά), συμπεριλαμβανομένων των υδάτινων τμημάτων της επικράτειας, και των λοιπών θαλάσσιων περιοχών, επί των οποίων υφίστανται κυριαρχικά δικαιώματα από την Ελλάδα βάσει του διεθνούς δικαίου. Το Ελληνικό κράτος διασφαλίζει επίσης την προστασία των πολιτιστικών αγαθών που αφαιρέθηκαν κατά το παρελθόν από το ελληνικό έδαφος. Το Ελληνικό Κράτος διασφαλίζει επίσης, στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου, την προστασία των πολιτιστικών αγαθών που έχουν ιστορική σχέση με την Ελλάδα, όπου κι αν βρίσκονται.

Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας συνίσταται στον εντοπισμό, τη διερεύνηση, την αποτύπωση, την τεκμηρίωση και τη μελέτη των στοιχείων της, αλλά και τη διατήρηση και την πρόληψη της καταστροφής, της αλλοίωσης και γενικά της άμεσης ή έμμεσης φθοράς της. Επίσης, θα πρέπει να λαμβάνονται μέτρα ενάντια στις παράνομες ανασκαφές, τις κλοπές και τις μη νομικά επιτρεπτές εξορύξεις. Παράλληλα ανάγεται σε κρατική υποχρέωση η συντήρηση κι όπου απαιτείται, η αποκατάσταση των βλαβών και των φθορών των μνημείων. Παράλληλα, θίγονται τα ζητήματα της πολιτιστικής εκπαίδευσης, της αισθητικής αγωγής και της ευαισθητοποίησης του κοινού σε θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς. Καταληκτικά, ο νομοθέτης ορίζει πως η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς θα περιλαμβάνεται στη στοχοθεσία των χωροταξικών, αναπτυξιακών, περιβαλλοντικών και πολεοδομικών σχεδίων που αφορούν την ελληνική επικράτεια. Οι ανωτέρω προβλέψεις του νόμου θα πρέπει να συνδυαστούν με το άρθρο 24 του Συντάγματος που ορίζει πως «1. Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας ... 6. Τα μνημεία, οι

παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος...» Το Συμβούλιο της Επικρατείας με πάγια νομολογία του (βλέπε ενδεικτικά ΣτΕ 4562/2011 τμήμα Ε΄ ΣτΕ 3454/2004 Ολομ., 3280/2003 Ολομ., 3146/1986 Ολομ., 1580/2007, 3852/2006) έχει κρίνει πως «τα μνημεία, ως μαρτυρίες του ανθρώπινου βίου, που συγκροτούν αναγκαίο παράγοντα για τη διαμόρφωση και τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης και των συλλογικών ταυτοτήτων, καθώς και για τη διασφάλιση, χάριν και των επερχόμενων γενεών, της ιστορικής συνέχειας και παράδοσης, αλλά και συμβάλλουν στην ποιότητα ζωής, συνιστούν ουσιώδες στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς, η προστασία της οποίας αποτελεί υποχρέωση της Πολιτείας και συγχρόνως, ενόψει και της αναθεωρημένης διατάξεως του άρθρου 24 παρ. 1 του Συντάγματος, ευθύνη και δικαίωμα του καθενός.»

Από τις ανωτέρω νομικές ρυθμίσεις και νομολογιακές κρίσεις ή διαπιστώσεις εύλογα συνάγονται τα εξής: α) Η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος θα πρέπει να είναι βιώσιμη και να κινείται στο πλαίσιο της συνταγματικής αρχής της αειφορίας. β) Η ενσωμάτωση στο Σύνταγμα ρυθμίσεων σχετικών με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αναδεικνύουν το σημαντικό ρόλο και τις υποχρεώσεις της δημόσιας εξουσίας στον τομέα αυτό. γ) Οι εν λόγω ρυθμίσεις θα πρέπει να ερμηνευθούν συνδυαστικά με αρχές του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ.1) και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο 5 παρ. 1). δ) Το Σύνταγμα αναφέρει ρητά τη λέξη δικαίωμα , δηλαδή όπως έχουμε αναλύσει και παραπάνω, από το κανονιστικό περιεχόμενο των συνταγματικών ρυθμίσεων διαπλάθεται τόσο το δικαίωμα στην πολιτισμική δράση, όσο και το περίγραμμα της προστασίας του. ε) Κατά την άποψη μας δεν πρόκειται για ατομικό δικαίωμα, δηλαδή δικαίωμα με μονομερές προστατευτικό περιεχόμενο, αλλά για κοινωνικό δικαίωμα με συμμετοχικό χαρακτήρα, δεδομένου ότι το Σύνταγμα ορίζει πως μας αφορά όλους, δηλαδή το εν λόγω δικαίωμα επηρεάζει την ατομική αλλά και συλλογική ανθρώπινη δράση και παράλληλα μέσα από τις συνταγματικές ρυθμίσεις διαμορφώνονται κι οι όροι δικαστικής προστασίας του. στ) Τέλος το περιεχόμενο του δικαιώματος θα πρέπει να προσεγγίζεται σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας και σε αιτιώδη συνάφεια με την εκάστοτε πολιτισμική δημιουργία την οποία κι ενδέχεται να αφορά.³⁶

³⁶ Αντώνης Μ. Παντελής *Εγχειρίδιο συνταγματικού δικαίου* Κώστας Χρυσόγονος, *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα passim*

Η ανωτέρω θεωρητική μας ανάλυση θα μπορούσε να συσχετιστεί με την πρόσφατη και ουσιαστικά σε εξέλιξη υπόθεση του ξενοδοχείου Coco-Mat Athens BC. Διάφορα φυσικά πρόσωπα και λοιπές οργανώσεις άσκησαν αίτηση ακυρώσεως κατά της οικοδομικής άδειας του εν λόγω κτίσματος, με βασικό επιχείρημα ότι προσέβαλε την προσβασιμότητα και ειδικότερα τη θέα στον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης και των λοιπών αρχαίων μνημείων του Ιερού Βράχου. Το ζητούμενο της υπόθεσης είναι το εύρος της κοινωνικής συμμετοχής, αναφορικά με την πρόσβαση σε πολιτιστικά αγαθά ιδιαίτερης αξίας και ιστορικής σημασίας, δηλαδή η οριοθέτηση της άσκησης μιας ειδικότερης πλευράς της πολιτισμικής δράσης. Το ΣτΕ Ολομ. με την απόφαση 2102/2019 έκρινε τα εξής: «Σκ. 18. Επειδή, εξ άλλου, η Ακρόπολη των Αθηνών, εν όψει της σημασίας των μνημείων της (Παρθενώνας, Προπύλαια, Ναός Απτέρου Νίκης, Ερέχθειο) για τον κλασικό πολιτισμό, καθώς και ο περιβάλλον αυτήν χώρος, έχουν τύχει ειδικής κρατικής προστασίας. Ειδικότερα, με το άρθρο 1 του ν.δ της 23.3.1929 (Α' 113), όπως κυρώθηκε και τροποποιήθηκε με το άρθρο μόνο του ν. 4212/1929 (Α' 240), χαρακτηρίσθηκε ως αρχαιολογικός χώρος μείζον τμήμα της πόλεως των Αθηνών οριζόμενο προς Νότον «υπό της Ακροπόλεως και του λόφου του Αρείου Πάγου». Τα όρια του αρχαιολογικού χώρου επεκτάθηκαν σταδιακά με τις αποφάσεις ... του Υπουργού Πολιτισμού. Περαιτέρω, με απόφαση ληφθείσα κατά την 11η σύνοδο της Επιτροπής Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO (8-11.12.1987), η Ακρόπολη των Αθηνών ενεγράφη στον Κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς... Κατά την ίδια απόφαση, ο αρχαιολογικός χώρος αντιστοιχεί «στον ιστό της αρχαίας πόλεως και του προαστίου της», εντός δε αυτού εμπίπτει το ΟΤ ... του σχεδίου πόλεως του Δήμου Αθηναίων, όπου κείται το επίδικο ακίνητο... Έκτοτε, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου, το ζήτημα της ανέγερσης οικοδομών στην περιοχή αντιμετωπίσθηκε αποσπασματικά, .. υπό το κράτος εν πολλοίς εσφαλμένων αντιλήψεων ως προς την έννοια των κρίσιμων διατάξεων και το εύρος των αρμοδιοτήτων των οργάνων του Υπουργείου Πολιτισμού, τοπικών και κεντρικών, και, τελικώς, την ελλιπή προστασία του σημαντικότερου μνημείου της κλασικής αρχαιότητας (βλ. πρακτικά Κ.Α.Σ. 8/26.2.2019, σελ. 4-6, 10/13.3.2019, σελ. 6-7, και επόμενη σκέψη. Σκ. 19.... Ειδικότερα, η άποψη ότι η ανέγερση κτιρίων, ακόμη και μεγάλης κλίμακας, όπως εν προκειμένω, δεν επιβάλλει εξ ορισμού την εισαγωγή της σχετικής υπόθεσης στο Κ.Α.Σ. δεδομένου ότι η συγκεκριμένη περιοχή δεν εντάσσεται σε «θεσμοθετημένη

ζώνη ελέγχου των υψών», δηλ. σε ζώνη του προαναφερθέντος π.δ. της 19.2/5.3.1975, δεν ευσταθεί, διότι κατά τις κρίσιμες διατάξεις του ν. 3028/2002, για την ανέγερση κτιρίων πλησίον μνημείων εγγεγραμμένων στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς, όπως η Ακρόπολη και εντός του αρχαιολογικού χώρου των Αθηνών, όπως εν προκειμένω, απαιτείται υποχρεωτικά γνωμοδότηση του Κ.Α.Σ. και έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού, αδιαφόρως αν το ακίνητο εμπίπτει ή όχι στο πεδίο εφαρμογής του π.δ. της 19.2/5.3.1975 (ΣΕ 2331/2009). Ομοίως, η άποψη ότι παρέλκει ο έλεγχος κατά το ν. 3028/2002 ...δεν ευσταθεί, το μεν διότι η σχετική κρίση, προκειμένου περί κτιρίου “πλησίον” σημαντικού μνημείου της Παγκόσμιας Κληρονομιάς και εντός του αρχαιολογικού χώρου των Αθηνών, δεν ανήκει στην τοπική εφορεία αρχαιοτήτων, αλλά στον Υπουργό Πολιτισμού και το Κ.Α.Σ., εν πάση δε περιπτώσει διότι η άποψη αυτή δεν λαμβάνει υπ' όψη το φυσικό ανάγλυφο της περιοχής, το έδαφος της οποίας, σύμφωνα με το προαναφερθέν έγγραφο της Εφ.Α.Π.Α., είναι κατηφορικό, δηλαδή στοιχείο απαραίτητως ληπτέο υπ' όψη για την αξιολόγηση των τυχόν δυσμενών επιπτώσεων στη θέαση από και προς το μνημείο και τον περιβάλλοντα χώρο του. Η δε ανάγκη ελέγχου των ανεγειρόμενων οικοδομών κατά τον αρχαιολογικό νόμο στη συγκεκριμένη περιοχή καθίσταται ακόμα επιτακτικότερη εκ του ότι η Διοίκηση, παρά την πάροδο χρόνου πέραν του ευλόγου από την αναοριοθέτηση του αρχαιολογικού χώρου το έτος 2004, δεν έχει προωθήσει την έκδοση διατάγματος για τον έλεγχο της δόμησης στις παρυφές του Ιερού Βράχου, όπως όφειλε (άρθ. 14 παρ. 6 του ν. 3028/2002). Συνεπώς, μη νομίμως η προσβαλλόμενη πράξη αναθεώρησης εκδόθηκε χωρίς την κατά νόμο έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού μετά από γνώμη του Κ.Α.Σ. Σκ. 20. Επειδή, για τον λόγο αυτό που προβάλλεται βασίμως, ελέγχεται δε και αυτεπαγγέλτως ως αναγόμενος στη νόμιμη βάση της προσβαλλόμενης πράξεως, πρέπει να γίνει δεκτή η αίτηση, να ακυρωθεί η ... άδεια δόμησης της υπηρεσίας δόμησης του Δήμου Αθηναίων, στην οποία ενσωματώθηκε η .../2018 έγκριση δόμησης της ίδιας υπηρεσίας, και να απορριφθεί η παρέμβαση, κατόπιν δε τούτου παρέλκει ως αλυσιτελής η έρευνα των λοιπών λόγων ακυρώσεως.»³⁷

Επεξηγώντας την κρίση του ΣτΕ, αναφέρουμε πως οι κανονιστικές κι οι ατομικές διοικητικές πράξεις, όπως είναι τα προεδρικά διατάγματα κι οι οικοδομικές άδειες πρέπει

³⁷ Βλέπε σχετικά:

<https://www.protothema.gr/greece/article/1336727/ste-gia-ektroma-eumorfidi-stin-akropoli-gremise-to-i-plirose-47-ekat-prostimio/>

να τελούν σε αρμονία με κανόνες δίκαιου υπερκείμενης ισχύος, όπως είναι το Σύνταγμα κι οι συμβάσεις που καταρτίζονται στα πλαίσια δράσεων της UNESCO ή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η σαφής αντίθεση της ατομικής διοικητικής πράξης, που είναι εν προκειμένω ή επίμαχη οικοδομική άδεια, με υπερισχύοντες κανόνες δικαίου και συναφείς ρυθμίσεις είχε ως αποτέλεσμα την ακύρωση της. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε πως προστατευόμενο αγαθό σε σχέση με τα αρχαία μνημεία δεν είναι μόνο το δικαίωμα στην ανεμπόδιστη θέαση αυτών, αλλά κι η αξίωση της προστασίας της διατήρησης της μορφολογίας ή της φυσιογνωμίας της ευρύτερης περιοχής στην οποία εντάσσονται τα μνημεία κι η οποία εντέλει αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του συνολικού πολιτιστικού περιβάλλοντος και πρακτικά συντελεί στην ανάδειξη του μνημείου. Υπό αυτή την εναλλακτική οπτική, θα πρέπει να προσεγγίσουμε την προστασία που αξιώνει το Σύνταγμα τόσο για το ίδιο το μνημείο όσο και για το πολιτιστικό περιβάλλον στο οποίο το μνημείο εντάσσεται, προκειμένου να διατηρηθεί και προστατευτεί διαχρονικά η εν λόγω λειτουργική ενότητα (μνημείο- περιβάλλον) ως συνολικό στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς.³⁸

³⁸ Παραθέτουμε και ένα απόσπασμα από το βιβλίο *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, σχετικό με τους ορισμούς των κανόνων δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: « Ο κανονισμός είναι η σημαντικότερη από άποψη ισχύος πράξη του παράγωγου δικαίου της Ένωσης. Έχει γενική ισχύ, είναι δεσμευτικός ως προς όλα του τα μέρη και ισχύει άμεσα σε κάθε κράτος μέλος. Αν θα πρέπει να παραλληλισθεί προς συγγενείς πράξεις του εσωτερικού δικαίου, αντιστοιχεί προς τον εθνικό νόμο και το γεγονός ότι δεν αποκαλείται ούτε μετά τις τελευταίες εξελίξεις «νόμος», οφείλεται στην Μεταρρυθμιστική Συνθήκη.

Η οδηγία είναι η πλέον ιδιόρρυθμη πράξη που προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης. Απευθύνεται μόνον στα κράτη μέλη, ενώ και η κανονιστική της πληρότητα υπολείπεται εκείνης του κανονισμού. Δεσμευτικό στην οδηγία είναι μόνον το επιδιωκόμενο από το κείμενό της αποτέλεσμα. Τα κράτη μέλη οφείλουν να υλοποιήσουν το συγκεκριμένο αποτέλεσμα, μετατρέποντάς το σε εσωτερικό δίκαιο. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται «μεταφορά» της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών μελών ή «συμμόρφωση» των κρατών μελών με την οδηγία.

Απόφαση... η Συνθήκη στη σημερινή της μορφή επαναλαμβάνει καταρχήν ότι η απόφαση είναι δεσμευτική στο σύνολό της. Διευκρινίζει επίσης ότι, όταν η απόφαση ορίζει αποδέκτες, είναι δεσμευτική μόνον γι' αυτούς.» Ευγενία Σαχηκίδου, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα 3η έκδ., 2021

Δεύτερο μέρος

Η πολιτισμική δράση ως διαδραστικό φαινόμενο στα πλαίσια της κοινωνίας της πληροφορίας

Τρίτο κεφάλαιο

Φυσική και ψηφιακή μορφή της πολιτισμικής δράσης και προοπτικές μετεξέλιξης της

3-α) Κοινωνία της Πληροφορίας, ψηφιακός μετασχηματισμός και συναφείς θεωρητικές προσεγγίσεις

Ο ακριβής ορισμός της Κοινωνίας της Πληροφορίας αποτελεί μια γενικά αμφισβητούμενη υπόθεση εργασίας. Η εν λόγω έννοια ιστορικά άρχισε να αναπτύσσεται τις δεκαετίες 1960 και 1970 με τη σταδιακή ανάπτυξη κι εφαρμογή των νέων τεχνολογιών σε ποικίλες πλευρές της κοινωνικής, οικονομικής και συνακόλουθα πολιτισμικής δράσης. Βασικές παραδοχές του ορισμού της Κοινωνίας της Πληροφορίας είναι η διεύρυνση των πεδίων των κοινωνικών κι οικονομικών ανταλλαγών, η διάχυση της γνώσης και της πληροφορίας, συντελεστών που ευνοούν την αλληλεπίδραση αλλά και την ενδεχόμενη σύγκλιση διαφορετικών πολιτισμικών προτύπων ή το συγκερασμό εναλλακτικών προσεγγίσεων της κουλτούρας. Συνεπώς η ανάπτυξη της Κοινωνίας της Πληροφορίας συσχετίζεται με το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, την εξέλιξη του διαδικτύου και των ψηφιακών μέσων επικοινωνίας, όρων που επηρεάζουν σημαντικά την εν γένει κοινωνική αλληλεπίδραση.³⁹ Η ανάπτυξη της τεχνολογίας επέφερε την οικονομική πρόοδο, που

³⁹ Βλέπε σχετικό [ηλεκτρονικό βιβλίο](#) , *Κοινωνία της πληροφορίας : διακυβέρνηση και διαδίκτυο / επιστημονική επιμέλεια Νίκος Δεμερτζής passim*

με τη σειρά της επηρέασε την πολιτισμική παραγωγή και δράση σε εθνικό αλλά και υπερεθνικό επίπεδο, θέτοντας όρους επαναπροσδιορισμού της συλλογικής κοινωνικής οργάνωσης αλλά και της κουλτούρας, την οποία οι νέες ή αναδυόμενες κοινωνικές δομές διαμορφώνουν, μέσα από ποικίλες κι εναλλασσόμενες διαδικασίες.⁴⁰ Ο όρος Κοινωνία της Πληροφορίας αποτυπώνει την ομαδοποίηση διαφόρων φαινομένων, που εξελίσσονται παράλληλα με άλλες κοινωνικές κι οικονομικές διεργασίες. Κατά συνέπεια, διαμορφώνεται ένα δικαίωμα που αποσκοπεί στη ρύθμιση ή το διακανονισμό των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών σχέσεων, στα πλαίσια της νέας ψηφιακής εποχής και το οποίο τυγχάνει καθολικής εφαρμογής, αλλά και προστασίας υπό το πλέγμα του δημοσίου δικαίου.

Στο εθνικό δίκαιο η Κοινωνία της Πληροφορίας κατοχυρώθηκε συνταγματικά με την αναθεώρηση του 2001. Το άρθρο 5^Α παρ. 2 του Συντάγματος ορίζει τα εξής: «2. Καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς

⁴⁰ Βλέπε σχετικά στο γαλλικό δίκαιο: Loi n° 78-17 du 6 janvier 1978 relative à l'informatique, aux fichiers et aux libertés

La commission nationale de l'informatique et des libertés

Art. 6. — Une commission nationale de l'informatique et des libertés est instituée. Elle est chargée de veiller au respect des dispositions de la présente loi, notamment en informant toutes les personnes concernées de leurs droits et obligations, en se concertant avec elles et en contrôlant les applications de l'informatique aux traitements des informations nominatives. La commission dispose à cet effet d'un pouvoir réglementaire, dans les cas prévus par la présente loi.

Μετάφραση: Νόμος αριθ. 78-17 της 6ης Ιανουαρίου 1978 για την πληροφορική, τα αρχεία και τις ελευθερίες

Εθνική Επιτροπή για την Πληροφορική και τις Ελευθερίες

Άρθρο 6 - Συστήνεται εθνική επιτροπή για την πληροφορική και τις ελευθερίες. Είναι υπεύθυνη για τη διασφάλιση της τήρησης των διατάξεων του παρόντος νόμου, ιδίως με την ενημέρωση όλων των ενδιαφερομένων για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, τη διαβούλευση μαζί τους και την παρακολούθηση της εφαρμογής της πληροφορικής αναφορικά με τη διαχείριση ονομαστικών πληροφοριών. Η Επιτροπή έχει ρυθμιστικές αρμοδιότητες για το σκοπό αυτό στις περιπτώσεις που προβλέπονται στον παρόντα νόμο.

Η εν λόγω παρέμβαση του γάλλου νομοθέτη καταδεικνύει τη σημασία, το ρόλο και την εξελικτική πορεία της σχέσης πληροφορικής και νέων τεχνολογιών με το κράτος και την κοινωνία, διαδικασία που προοδευτικά κατέληξε στην τρέχουσα διαμόρφωση του περιεχομένου της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Βλέπε και σχετική ιστοσελίδα:

<https://www.cnil.fr/fr/le-rapport-annuel-2022-de-la-cnil>

και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσής τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους, τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των άρθρων 9, 9^A και 19.» Το Συμβούλιο της Ευρώπης στη σύσταση CM/Rec(2016)1 αναφέρει πως «Στην κοινωνία της πληροφορίας, η άσκηση και η απόλαυση του δικαιώματος των ανθρώπων στην ελευθερία της έκφρασης, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος λήψης και μετάδοσης πληροφοριών και ιδεών, καθώς και η συμμετοχή τους στη δημοκρατική ζωή, εξαρτώνται όλο και περισσότερο από την προσβασιμότητα και την ποιότητα της σύνδεσης στο Διαδίκτυο.» Επίσης, θα παραθέσουμε ένα απόσπασμα από τη σύσταση CM/Rec(2022)13 του Συμβουλίου της Ευρώπης «Τονίζοντας ότι οι ψηφιακές τεχνολογίες έχουν διευρύνει την ικανότητα των ατόμων και των ομάδων να λαμβάνουν και να μεταδίδουν πληροφορίες και ότι έχουν αυξήσει το εύρος και την ποικιλία των πληροφοριών στις οποίες μπορούν να έχουν πρόσβαση τα άτομα. Έχοντας επίγνωση ότι οι ψηφιακές τεχνολογίες μπορούν να δημιουργήσουν και να ενισχύσουν τους κοινωνικούς δεσμούς...και να προωθήσουν συμμαχίες πέρα από σύνορα και πολιτισμούς, να δώσουν τη δυνατότητα σε περιθωριοποιημένες κοινότητες να δημιουργήσουν δίκτυα αλληλεγγύης και να προωθήσουν πιο ανοιχτούς, χωρίς αποκλεισμούς ποικίλους δημόσιους χώρους. Υπενθυμίζοντας ότι ο πλουραλισμός των μέσων ενημέρωσης αποτελεί προϋπόθεση για την ασφαλή, ευρεία και απεριόριστη πρόσβαση στην πληροφόρηση για θέματα δημοσίου συμφέροντος.»

Βάσει των ανωτέρω παραδοχών διαπιστώνεται πως η διαμόρφωση της Κοινωνίας της Πληροφορίας αποτελεί ένα φαινόμενο που βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη. Διασυνδέεται με τη διάχυση, την αξιολόγηση και την αλληλεπίδραση της γνώσης και της γνωστικής δημιουργίας. Πρόκειται για μια διεργασία με δύο όψεις, την οικονομοτεχνική και την κοινωνιολογική. Η εν λόγω διεργασία σε συσχέτιση με τη δυναμική της ψηφιοποίησης ολοένα και μεγαλύτερου όγκου πληροφοριών, τη βελτίωση των δικτύων μετάδοσης τους και των δυνατοτήτων πρόσβασης μεγάλου μέρους του πληθυσμού στο διαδίκτυο έχει ως καταληκτικό αποτέλεσμα την επέκταση της κοινωνικής συμμετοχής. Παράλληλα όμως θα πρέπει να διερευνήσουμε το ποιοτικό στοιχείο του ουσιαστικού περιεχομένου της συζητούμενης συμμετοχής. Επίσης, η διασπορά κι ο διαμοιρασμός των πληροφοριών και των συναφών δεδομένων μέσα από τις τεχνολογίες της πληροφορικής και της επικοινωνίας έθεσε τις βάσεις για την ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης.⁴¹ Όλοι

⁴¹ https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380455_fre

αυτοί οι παράγοντες επηρεάζουν καθοριστικά την πολιτισμική δράση, με ποικίλους τρόπους που συνοπτικά θα αναλυθούν παρακάτω.

α) Ο πρώτος παράγοντας αφορά την ψηφιακή ανισότητα ή το ψηφιακό χάσμα μεταξύ των κοινωνικών ομάδων που έχουν πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες και το διαδίκτυο και δυνατότητα αξιοποίησής τους κι εκείνων που στερούνται της σχετικής πρόσβασης. Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε και το εύρος ή το επίπεδο της πρόσβασης (ποιοτικό στοιχείο της γνώσης χρήσης και διαχείρισης των τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνίας) β) Ο δεύτερος παράγοντας σχετίζεται με την υποχρέωση του κράτους να λαμβάνει θετικά μέτρα, για την προαγωγή των αρχών της Κοινωνίας της Πληροφορίας (ενδεικτικά παρεμβάσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα, στην αγορά φορητών υπολογιστών κλπ , πχ με μείωση φορολογίας κλπ, η χρηματοδότηση για την ανάπτυξη τηλεπικοινωνιακών δικτύων νέας τεχνολογίας, η λήψη νομοθετικών μέτρων σχετικών με την ουδετερότητα του διαδικτύου κλπ). γ) Ο τρίτος παράγοντας αφορά τη διαμόρφωση των κοινωνικών ομάδων που προσεγγίζουν την πολιτισμική παραγωγή διαμέσου των τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνίας , αλλά και τη μεθοδολογία προώθησής της. Δηλαδή, θα πρέπει να διερευνήσουμε το συσχετισμό κοινού και πολιτισμικού παραγωγού , πολιτισμικής προσφοράς και διαμόρφωσης νέων πλαισίων δράσης του κόσμου της τέχνης υπό το πρίσμα της ψηφιακής εποχής. Και να διαπιστώσουμε σε ποιο βαθμό ο συνδυασμός των προαναφερθεισών παραμέτρων επηρεάζουν την πολιτισμική παράγωγη και συνακόλουθα την πολιτισμική δράση. δ) Τέλος θα πρέπει να εστιάσουμε στον παράγοντα που αναφέρεται στο εύρος της πρόσληψης της πολιτισμικής παραγωγής από το εν δυνάμει κοινό, καθώς και στη μορφολογία του εν λόγω κοινού. Δηλαδή, ποιες κατηγορίες κοινού στα πλαίσια του ψηφιακού μετασχηματισμού δραστηριοποιούνται πολιτισμικά , σε ποια πεδία της πολιτισμικής παραγωγής και με ποιο καταληκτικό αποτέλεσμα. Δηλαδή, αν παρατηρείται μια πολιτισμική δράση με μονομερές ή παθητικό περιεχόμενο ή μια δράση ενεργούς συμμετοχής. Επί του πρακτέου, η στοχοθεσία μας αποβλέπει στη διαμόρφωση των κατάλληλων πλαισίων ή μοντέλων, έτσι ώστε η πολιτισμική δράση να ανάγεται σε ενεργό κοινωνικό δικαίωμα, με ευρύτερο προσανατολισμό.⁴²

Προκειμένου η πολιτισμική δράση να αποτελέσει ενεργό κοινωνικό δικαίωμα, θα πρέπει να εστιάζουμε σε πολλαπλές κατηγορίες κοινού, με την ανάλογη

⁴² Heinich, Nathalie Κοινωνιολογία της τέχνης passim Lawrence R. Frey, Kenneth N. Cissna *Routledge handbook of applied communication research* passim

μεθοδολογία. Η πρόσβαση στην Κοινωνία της Πληροφορίας μας δίνει εναλλακτικά εργαλεία , προκειμένου να απευθυνθούμε σε ποικίλες κατηγορίες κοινού, που θα προσεγγίσουν την πολιτισμική δράση με διαφορετικό τρόπο, αναλόγως των προτιμήσεων και των δυνατοτήτων τους (ψηφιακά, φυσικά, γνωστοποίηση της δράσης μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, γνωστοποίηση συγκεκριμένων παραστάσεων για ειδικές κατηγορίες κοινού , στοχευμένη διαμόρφωση τιμολογιακής πολιτικής κλπ).⁴³ Και βάσει της σχετικής ανάδρασης θα γίνει κι ο συναφής σχεδιασμός της παραγωγής. Κατά συνέπεια, η Κοινωνία της Πληροφορίας και τα συναφή τεχνολογικά εργαλεία, με τη ανάλογη διαχείριση, αποκτούν ένα διαμεσολαβητικό ρόλο στην προώθηση και την πρόσληψη της πολιτισμικής παράγωγης και τη διαμόρφωση ης πολιτισμικής δράσης.⁴⁴

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να αντιδιαστείλουμε τη δυναμική της Κοινωνίας της Πληροφορίας με την προστασία των πνευματικών και συγγενικών δικαιωμάτων , δεδομένου ότι η ψηφιακή αναπαραγωγή ενός έργου πολλές φορές τείνει να γίνει ανεξέλεγκτη, και για το λόγο αυτό η σχετική προστασία, ιδίως από την πλευρά της νομοθετικής εξουσίας, με τη διαμόρφωση του κατάλληλου νομικού πλαισίου καθίσταται απαραίτητη και παράλληλα θα πρέπει να αναπροσαρμόζεται αναλόγως των τεχνολογικών εξελίξεων.⁴⁵ Κατά συνέπεια χρειάζεται να κατανοήσουμε τα πλεονεκτήματα αλλά και τις αρνητικές πλευρές της Κοινωνίας της Πληροφορίας και των συναφών τεχνολογικών εργαλείων , έτσι ώστε οι τεχνολογίες της πληροφορικής και της επικοινωνίας να αποτελέσουν συντελεστές κοινωνικών αλλαγών και μηχανισμών κοινωνικής προόδου συναφών με την αποτελεσματική προαγωγή της πολιτισμικής δράσης, ώστε να αναδειχθεί η εκπαιδευτική, κοινωνική και δικαιοκρατική χρησιμότητα και σημασία της.⁴⁶

Κατά συνέπεια , διαμέσου των μηχανισμών της Κοινωνίας της Πληροφορίας διαμορφώνεται ένα πλαίσιο ανταλλαγής πολιτισμικών μηνυμάτων τα οποία συντελούν στην προσέγγιση διαφορετικών μορφών κουλτούρας και την εν γένει

⁴³ Jurgen Habermas : *Η στροφή της σύγχρονης κοινωνικής θεωρίας στη φιλοσοφία του δικαίου* passim , Armand et Michele Mattelart *De l' usage des médias en temps de crise* passim

⁴⁴ Livre blanc sur une politique de communication européenne

⁴⁵ Αντίστοιχο πλέγμα προστασίας διαμορφώνεται κι από τη δράση σχετικών οργανώσεων που διέπονται από το ιδιωτικό δίκαιο.

⁴⁶ Manuel Castells "I contend that around the end of the second millennium of the common era a number of major social, technological, economic, and cultural transformations came together to give rise to a new form of society, the network society, whose analysis is proposed in this volume."

σύγκλιση εναλλακτικών πολιτισμικών μοντέλων. Δηλαδή, το φαινόμενο της επικοινωνιακής παγκοσμιοποίησης διαμορφώνει νέες συνθήκες στην πολιτισμική παραγωγή και την πολιτισμική δράση. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι το κατά πόσο ο υπό εξέταση πολιτισμικός συγκερασμός θα μας κατευθύνει στην αναβάθμιση των κοινωνικών κι οικονομικών συνθηκών σε εθνικό κι ευρωπαϊκό επίπεδο, ή αν θα συμβεί το αντίστροφο, δηλαδή θα παρατηρούμε φαινόμενα μαζικοποίησης κι ενδεχόμενης υποβάθμισης της πολιτισμικής παραγωγής, με τον αντίστοιχο παράπλευρο αντίκτυπο στο κοινωνικό και το οικονομικό πεδίο. Επί του πρακτέου, ο ψηφιακός μετασχηματισμός αντικατοπτρίζει την κουλτούρα, αλλά πολλές φορές ο αντικατοπτρισμός δεν αποτυπώνει επακριβώς την πραγματικότητα. Κι η προσέγγιση αυτή, σε συσχέτιση με τη ραγδαία ανάπτυξη της μαζικής κουλτούρας καθιστά αναγκαίο τον επαναπροσδιορισμό των σχέσεων μεταξύ της δημόσιας εξουσίας και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, έτσι ώστε να επιτευχθεί μια αναλογική εξισορρόπηση της πολιτισμικής διάχυσης, μέσα από τις τεχνολογίες της πληροφορικής και της επικοινωνίας.

Συμπληρωματικά, θα πρέπει να εξετάσουμε το εξής ενδεχόμενο: Η μαζική κουλτούρα που αναδύεται στα πλαίσια της Κοινωνίας της Πληροφορίας δύναται να αποτελέσει ένα φορέα συλλογικής κουλτούρας που θα ενσωματώσει ή θα υποκαταστήσει επιμέρους κατηγορίες ή μορφές πολιτισμικής έκφρασης; Και με ποιον τρόπο θα πρέπει να διαχειριστούμε τη μαζική ή τη βιομηχανική πολιτισμική παραγωγή έτσι ώστε να προασπίσουμε παράλληλα την εθνική ή την παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά; Εν προκειμένω αντιμετωπίζουμε το δίλημμα της υποκατάστασης της τέχνης από την τεχνική. Η Κοινωνία της Πληροφορίας διευρύνει τις δυνατότητες διασύνδεσης της τέχνης και της κοινωνικής ζωής κι αναπτύσσει νέα πεδία πολιτισμικής συμμετοχής. Με τη χρήση των ψηφιακών μέσων το μεμονωμένο κοινωνικό γεγονός καθίσταται δράση με ευρύτατη εμβέλεια. Αναπτύσσεται μια νέα δομή ανάμεσα στη σχέση καλλιτέχνη, πολιτισμικής δημιουργίας και κοινωνικής συμμετοχής. Παράλληλα όμως αναιρείται η αυτονομία της τέχνης, που αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο για τη διαμόρφωση της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Δηλαδή η ένταξη της καλλιτεχνικής ή της πολιτισμικής δράσης εντός συλλογικών συστημάτων επεξεργασίας και προβολής τους μεταβάλλει την ουσία και το περιεχόμενο της πολιτισμικής πραγματικότητας κι ενδεχόμενα να αλλοιώνει το μήνυμα της πολιτισμικής δημιουργίας, που εκφράζει τη σύζευξη της αντικειμενικής και της

καλλιτεχνικής πραγματικότητας.⁴⁷ Ουσιαστικά οι όροι που τίθενται αντιθετικά είναι οι εξής: τέχνη και μοναδικότητα, καλλιτεχνική δημιουργία και ψηφιακή διαχείριση της, κοινωνική συμμετοχή και πολιτισμικός πλουραλισμός, φυσική προσέγγιση-κατανόηση και διάδραση μέσω ψηφιακών μέσων, ανάδραση- συμμετοχή και παθητική πρόσληψη πληροφορίας, μαζική κοινωνία- ψυχαγωγία και κουλτούρα. Με τη μεθοδολογία αυτή η Κοινωνία της Πληροφορίας μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο μηχανισμό εξισορρόπησης αντιτιθεμένων τάσεων και συμφερόντων στο χώρο της πολιτισμικής παραγωγής και να αναδείξει τη σημασία της πολιτισμικής δράσης ως μέσο σχηματισμού της θεσμικής καινοτομίας και περαιτέρω εδραίωσης της κοινωνικής συμμετοχής στα πολιτιστικά δρώμενα.

3-β) Πολιτισμική δράση, δημόσιο συμφέρον, κοινωνική συμμετοχή, πολυπολιτισμικότητα, διαπολιτισμικότητα

Η πολιτισμική δράση συνδέεται στενά με το δημόσιο συμφέρον. Η έννοια του δημοσίου συμφέροντος σχετίζεται με την ανάπτυξη του κράτους, της δημόσιας εξουσίας, της αναγνώρισης των ατομικών δικαιωμάτων και τη σταδιακή διάπλαση και συνταγματική κατοχύρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Κατά συνέπεια, για να προσδιορίσουμε το δημόσιο συμφέρον θα πρέπει να διερευνήσουμε την κρατική λειτουργία. Η κρατική λειτουργία διέπεται από συγκεκριμένες αρχές, που βασικά ρυθμίζονται από το Σύνταγμα. Ενδεικτικά αναφέρουμε τη δημοκρατική αρχή, την υποχρέωση των κρατικών οργάνων να σέβονται και να προάγουν την ανθρώπινη αξία χωρίς διακρίσεις, την αρχή της αναλογικότητας και καταληκτικά την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου. Το πλέγμα των εν λόγω αρχών δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την αναγνώριση και την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων, αλλά και των λοιπών δικαιωμάτων που απορρέουν από τη συνταγματική τάξη. Κατά συνέπεια, το δημόσιο συμφέρον ορίζεται ως το περιεχόμενο των προστατευόμενων από την κρατική λειτουργία δράσεων, σκοπών ή δικαιωμάτων, η

⁴⁷ Βλέπε και UNESCO Recommendation sur l'éthique de l'intelligence artificielle: " DOMAINE STRATÉGIQUE 7 : CULTURE

94. Les États membres sont encouragés à établir, s'il y a lieu, des systèmes d'IA dans les domaines de la conservation, de l'enrichissement, de la compréhension, de la promotion, de la gestion et de l'accessibilité du patrimoine culturel matériel, documentaire et immatériel, en particulier les langues en péril et les langues et savoirs autochtones, en mettant en place ou en actualisant par exemple les programmes éducatifs concernant l'application de systèmes d'IA dans ces domaines, selon les besoins et suivant une approche participative, à l'intention des institutions et du public"

προστασία ή πραγμάτωση των οποίων τελεί σε αιτιώδη συνάφεια με την επίτευξη ορισμένων συνταγματικών επιταγών, που στοχεύουν τόσο στην εξισορρόπηση των αντιτιθέμενων συμφερόντων εντός της κρατικής επικράτειας, αλλά αποσκοπούν και στην εν γένει βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και κοινωνικής ευημερίας του συνόλου ή τουλάχιστο του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού της αναφερομένης επικράτειας. Θεμελιώδης αρχή για την προάσπιση του δημοσίου συμφέροντος είναι η αρχή του κράτους δικαίου, από τη οποία προκύπτει κι η αρχή της νομιμότητας, που διέπει τη δράση των οργάνων που ασκούν δημόσια εξουσία.⁴⁸ Επίσης, το δημόσιο συμφέρον αντικειμενικά μπορεί να οριστεί ως γενικό συμφέρον, που αποσκοπεί στην προαγωγή αναγκών, χρησιμοτήτων, ή ωφελειών του συνόλου της κοινωνίας. Επί του πρακτέου όμως το δημόσιο συμφέρον ορίζεται υποκειμενικά, γιατί δεν είναι εκ των πραγμάτων δυνατή η ταυτόχρονη ικανοποίηση των αναγκών, χρησιμοτήτων, ή ωφελειών του συνόλου της κοινωνίας. Για τους λόγους αυτούς, το δημόσιο συμφέρον εξυπηρετεί την υλοποίηση του μεγίστου δυνατού κοινωνικού οφέλους, αλλά υπό τον όρο της εφαρμογής διακρίσεων, με κριτήριο πάντα την αρχή της αναλογικότητας.⁴⁹

Αφού αναλύσαμε συνοπτικά, υπό την οπτική του δημοσίου δικαίου, την έννοια του δημοσίου συμφέροντος, θα ήταν χρήσιμο να εξετάσουμε κατά πόσο η πολιτισμική δράση αποτελεί παράμετρο υλοποίησης του δημοσίου συμφέροντος, καθώς και σε ποια έκταση δεδομένες κρατικές πολιτικές προστατεύουν ή προάγουν την πολιτισμική παραγωγή και συμμετοχή. Είναι προφανές πως η πολιτισμική δράση σχετίζεται δυναμικά με το δημόσιο συμφέρον, γιατί μέσα από τον πολιτισμό αναδύονται πρότυπα συμπεριφοράς, μοντέλα επικοινωνίας, καθώς κι εκπαιδευτικά σχήματα που μετασχηματίζουν προοδευτικά τις κοινωνικές κι οικονομικές δομές. Με τον τρόπο αυτό, η θετική διαχείριση της πολιτισμικής δράσης από την πλευρά της δημόσιας εξουσίας δύναται να αποφέρει πολλαπλά κοινωνικά κι οικονομικά οφέλη. Το ζητούμενο είναι η δημοκρατική διαχείριση της πολιτισμικής

⁴⁸ Blandin Annie *Droits et souveraineté numérique en Europe* Bruylant 2016 passim

Bénédicte Boyer- Bévière, Dorothee Dibie *Droit, Société et Numérique* Dalloz 2022 passim

⁴⁹ «Το δημόσιο συμφέρον, γενικό ή ειδικό, αναφέρεται στα άμεσα συμφέροντα του συνόλου ή τμήματος των μελών της οργανωμένης σε Κράτος κοινωνίας και διαφοροποιείται από το ιδιωτικό συμφέρον, χωρίς αναγκαστικά να βρίσκεται σε απόλυτη αντιδιαστολή με αυτό. Όπως συμβαίνει με όλες τις λειτουργικές νομικές έννοιες, το περιεχόμενο της έννοιας του δημοσίου συμφέροντος προσδιορίζεται από την εκάστοτε συγκεκριμένη χρήση της. Είναι ελαστικό και δυναμικό. Αντλεί νομική ισχύ και εξειδικεύεται από το Σύνταγμα και τον νόμο, εξελίσσεται δε ενόψει των εκάστοτε κοινωνικοπολιτικών και οικονομικών συνθηκών.» Κωνσταντίνος Γιαννακόπουλος *Το δημόσιο συμφέρον υπό το πρίσμα της οικονομικής κρίσης*

δράσης, υπό το πρίσμα της αρχής του κράτους δικαίου, έτσι ώστε να συντελείται μια διαδικασία πολιτισμικής αναβάθμισης, που θα αποσκοπεί στην ανάπτυξη κοινωνικών θεσμών, που θα διασφαλίζουν και θα προάγουν την κοινωνική συμμετοχή, αλλά και την περαιτέρω κοινωνική κι οικονομική ανάπτυξη σε εθνικό κι ευρωπαϊκό επίπεδο. Δηλαδή, οι δημόσιες πολιτικές θα πρέπει να εστιάσουν στον εξωστρεφή χαρακτήρα της πολιτισμικής δράσης και παράλληλα να αναδείξουν τις εναλλακτικές όψεις της κουλτούρας, προκειμένου να επιτευχθεί η ανάλογη σύγκριση, αξιολόγηση κι ο εποικοδομητικός συσχετισμός των πολιτισμικών τάσεων που συνυπάρχουν σε μια κοινωνία. Κατά συνέπεια, η πολιτισμική δράση δύναται να λαμβάνει διαφορετικές μορφές, αναλόγως του πεδίου της καλλιτεχνικής δημιουργίας που εκφράζει. Όμως, όλες αυτές οι μορφές υπό τα κατάλληλα μέτρα της δημόσιας εξουσίας μπορούν να αποτελέσουν ένα πρωτογενές σύνολο πολιτισμικής δημιουργίας, που θα ενισχύσει ουσιαστικά τη διαμόρφωση και την επιτέλεση κανονιστικών πλαισίων προώθησης κι αναβάθμισης του δημοσίου συμφέροντος.

Στη συνέχεια, θα διερευνήσουμε το πώς οι δημόσιες πολιτικές στα πλαίσια των προσεγγίσεων της πολυπολιτισμικότητας και της διαπολιτισμικότητας μπορούν να προάγουν το δημόσιο συμφέρον, και σε ποιο εύρος. Η πολυπολιτισμικότητα αναφέρεται στη συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμικών μοντέλων, ενώ η διαπολιτισμικότητα σχετίζεται με τη σύνθεση διαφορετικών πολιτισμικών προσεγγίσεων. Αν εστιάσουμε στην τοπική ή περιφερειακή ανάπτυξη, μπορούμε να διατυπώσουμε την άποψη πως στα πλαίσια της προαγωγής του δημοσίου συμφέροντος, ο σχεδιασμός κι η πρακτική εφαρμογή κρατικών πολιτικών ή δράσεων που τελούν υπό το ρυθμιστικό έλεγχο της πολιτείας κι αφορούν την πολυπολιτισμικότητα και την διαπολιτισμικότητα, διαδραματίζουν σημαντικό ή καθοριστικό ρόλο για την ανάπτυξη της κοινωνικής συνοχής και για τη διαμόρφωση μιας κοινής πολιτισμικής συνείδησης. Δηλαδή, η πολυπολιτισμικότητα κι η διαπολιτισμικότητα θα πρέπει να λειτουργούν ως μηχανισμοί που θα υποστηρίξουν την πολιτισμική παραγωγή και τελικά θα προωθήσουν θετικά την πολιτισμική δράση, μέσα από την υλοποίηση συνεργατικών πρακτικών, οι οποίες θα ενσωματώσουν εναλλακτικές ή ιδιαίτερες πλευρές της κοινωνικής συμμετοχής. Το καταληκτικό αποτέλεσμα αυτής της διεργασίας θα είναι η ενίσχυση της περιφερειακής ανάπτυξης, η οποία με τη σειρά της θα ενδυναμώσει συνολικά την εθνική ανάπτυξη.⁵⁰

Εξειδικεύοντας περισσότερο τη ανάλυση μας, θα πρέπει να παρατηρήσουμε πως το δημόσιο συμφέρον συνήθως διαπλάθεται με υποκειμενικά κριτήρια. Για το λόγο αυτό, είναι θεμελιώδης και κρίσιμη η διαδικασία της ιεράρχησης των κοινωνικών ζητημάτων τα οποία

⁵⁰ Αντώνης Παπαρίζος *Η κοινωνία των αμαρτωλών*- Οι έξι ελληνικοί πολιτισμοί σελ 499 επ.

θα πρέπει να ενταχθούν στη στοχοθεσία των δημοσίων πολιτικών, οι οποίες τελούν σε συνάφεια με την εκάστοτε δομή και το αντίστοιχο περιεχόμενο του δημοσίου συμφέροντος. Όσον αφορά την πολιτισμική παραγωγή και δράση, η εν λόγω προσέγγιση αποτυπώνει την αναγκαιότητα της προσαρμογής του δημοσίου συμφέροντος στις ολοένα εντεινόμενες προκλήσεις που απορρέουν τόσο από τις εκάστοτε συνθήκες κρίσεων (οικονομικές, πανδημία κλπ), όσο κι από τα νομικά κι ηθικά ζητήματα που προκύπτουν από τη ραγδαία και αδιάλειπτη τεχνολογική πρόοδο, η οποία αδιαμφισβήτητα επηρεάζει ποικιλοτρόπως την πολιτισμική παραγωγή και δράση. Δηλαδή το ζήτημα δεν είναι μόνο η διαχείριση κρίσεων ή η εξέλιξη κι πρόοδος της τεχνολογίας ή της επιστήμης εν γένει, αλλά κι ορθή υπαγωγή των διακυβευμάτων τους ή χρησιμοτήτων τους, εντός ενός ορθολογικού πλαισίου προαγωγής του δημοσίου συμφέροντος.

Κατά συνέπεια τα κρατικά όργανα, όταν σχεδιάζουν πολιτικές συναφείς με την πολιτισμική δράση και την κοινωνική συμμετοχή, δύνανται να αξιοποιούν τα εργαλεία του μάρκετινγκ και της χορηγίας, να χρησιμοποιούν τις τεχνολογίες πληροφοριών κι επικοινωνίας, έτσι ώστε η διάπλαση του δημοσίου συμφέροντος να καθίσταται πολύπλευρη και με ευρύτερο κοινωνικό αντίκτυπο. Ο πολιτισμός δεν είναι στάσιμο φαινόμενο, συνεχίζεται, και το δημόσιο συμφέρον απορρέει από την εξέλιξη νομικών και κοινωνιολογικών προσεγγίσεων, δηλαδή αποτελεί τμήμα της πολιτισμικής παραγωγής και προόδου, συντελεστών που θα πρέπει να αξιοποιηθούν αναλόγως, έτσι ώστε να επιτευχθεί η περαιτέρω ανάπτυξη και βελτίωση υφιστάμενων πεδίων της πολιτισμικής δράσης ή η ανακάλυψη νέων, πάντα με στόχο τη θετική κοινωνική συμμετοχή και το συλλογικό κοινωνικό όφελος.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να εξετάσουμε την αλληλεπίδραση δημοσίου συμφέροντος και κρατούσας κουλτούρας. Δηλαδή, οι δημόσιες πολιτικές διαμορφώνονται υπό το πρίσμα της σύγκλισης ή του συνδυασμού εναλλακτικών μορφών κουλτούρας ή υπό την καθοριστική επιρροή της κυρίαρχης κοινωνικά κουλτούρας; Το ζήτημα που εν προκειμένω ανακύπτει είναι, το αν η κυρίαρχη κουλτούρα εξυπηρετεί τη διατήρηση συγκεκριμένων ιεραρχικών κι εξουσιαστικών δομών ή αν διευκολύνει τη θετική κοινωνική μεταβολή και την κατά το δυνατό πολιτισμική βελτίωση και ανέλιξη. Κατά συνέπεια, η διάπλαση του δημοσίου συμφέροντος θα πρέπει να υιοθετεί τις αρχές της ισότιμης πρόσβασης και της ενεργής συμμετοχής στην πολιτισμική δράση και παράλληλα να απομονώνει φαινόμενα αποκλεισμού και προκαταλήψεων. Στο σημείο αυτό, επανερχόμαστε στη διασύνδεση δημοσίου συμφέροντος κρατικών πολιτικών, πολυπολιτισμικών και διαπολιτισμικών τάσεων ή πεποιθήσεων.⁵¹

⁵¹ Ξένια Χρυσοχόου *Πολυπολιτισμική πραγματικότητα : οι κοινωνιοψυχολογικοί προσδιορισμοί της πολιτισμικής*

Συνεχίζοντας την ανάλυση υπό μια άλλη οπτική μας, θα πρέπει να εξετάσουμε το συνδυασμό των παρακάτω συντελεστών: Δημόσιο συμφέρον κι εθνικό κράτος, αποδοχή πολιτισμικών αξιών, ενσωμάτωση κι εθνική ένταξη, παράλληλη αποδοχή ιδιαιτεροτήτων και διασφάλιση της συνταγματικής τάξης και της συνέχειας του κράτους. Είναι αντιληπτό πως οι ανωτέρω συσχετισμοί αντανακλούν την πολυπλοκότητα της κοινωνικής και συνακόλουθα της πολιτισμικής ταυτότητας. Επειδή, η ανισότητα στην κατανομή των ευκαιριών και των πόρων είναι χαρακτηριστικό των δυτικών κοινωνιών, και λαμβάνοντας υπόψη ότι η εν λόγω ανισότητα προκαλεί πολιτισμική ανομοιογένεια, καθίσταται αναγκαία η διαμόρφωση συλλογικών πολιτισμικών δράσεων που θα εστιάζουν σε κοινά αποδεκτές αξίες και θα αποσκοπούν στην άμβλυνση των κοινωνικών διαφορών, διαμέσου στρατηγικών πολιτικών αναδιανομής οικονομικών πόρων, από την πλευρά των κοινωνικά κι οικονομικά ευνοημένων μελών της κοινωνικής ολότητας, με ουσιαστικό στόχο την ενδυνάμωση της κοινωνικής αλληλεξάρτησης κι αλληλεγγύης. Το ζητούμενο είναι η διαμόρφωση πολιτισμικών δράσεων που θα ευνοούν το γενικό δημόσιο συμφέρον, λαμβάνοντας υπόψη την υλική, ηθική και κοινωνική ζημία που ενδέχεται να προκληθεί από συμπεριφορές σχετικές με την πολιτισμική ετερογένεια και τις συναφείς διακρίσεις. Συνεπώς, καθίσταται σημαντική η κατανόηση την μεθοδολογίας διαχείρισης των πολιτισμικών διακρίσεων, και της εν γένει προσέγγισης κι αντιμετώπισης αρνητικών συμπεριφορών και δράσεων, που μπορούν να προκύψουν από τις προαναφερθείσες διακρίσεις.⁵² Η εν λόγω στοχοθεσία δύναται να επιτευχθεί μέσω της διαπραγμάτευσης και της εκπαίδευσης κι όχι της επιβολής. Βέβαια, παραμένει προς διερεύνηση το ερώτημα γιατί τα μέλη της κοινωνίας που βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση θα επιλέξουν την προσαρμογή κι όχι τη σύγκρουση. Και το αν η ενδεχόμενη σύγκρουση θα μπορούσε να εκφραστεί μέσα από αναδυόμενες μορφές πολιτισμικής δράσης.

Κατά συνέπεια, οι μηχανισμοί υλοποίησης του δημοσίου συμφέροντος καθιστούν προσβάσιμη την πολιτισμική και καλλιτεχνική παραγωγή κι ανάγουν το σχετικό προνόμιο της πολιτισμικής δράσης, σε ευρύτερο δικαίωμα κοινωνικής συμμετοχής. Δηλαδή, ενώ σε παλαιότερες εποχές η συμμετοχή στην πολιτισμική δράση πραγματοποιούνταν επιλεκτικά,

πολλαπλότητας passim, James W. Chesebro and Dale A. Bertelsen *Analyzing media : communication technologies as symbolic and cognitive system* passim, Maxwell McCombs, Donald L. Shaw, David Weaver Mahwah, N.J. : *Communication and democracy : exploring the intellectual frontiers in agenda-setting theory* passim

⁵² Συλλογικό έργο ΕΑΠ *Πολιτιστική πολιτική και διοίκηση Πολιτιστική διαχείριση* ΕΑΠ 2003, passim

Γιώργος Γκαντζιάς *Πολιτιστική Πολιτική, Διαχείριση, Διοίκηση και Γενικό (Δημόσιο) Συμφέρον* σημειώσεις πολιτισμική πολιτική και διοίκηση για τους φοιτητές του ΜΠΣ ΔΠΜ στο ΕΑΠ

στη σύγχρονη εποχή διενεργείται μαζικά, εξυπηρετώντας ποικιλοτρόπως την κοινωνική και οικονομική ισορροπία, αλλά και την εθνική και ευρωπαϊκή συνταγματική τάξη. Η εν λόγω διεργασία αποτελεί και ειδικότερο συστατικό στοιχείο της συνολικής οικονομικής ανάπτυξης, επειδή όπως έχουμε ήδη αναφέρει η πολιτισμική δράση συντελεί στη διαμόρφωση ποικίλων και παράπλευρων λειτουργιών, που συνεισφέρουν θετικά στο εθνικό οικονομικό μοντέλο.⁵³ Με τον τρόπο αυτό ανακύπτει η εθνική κουλτούρα, που λειτουργεί αμφίδρομα με το δημόσιο συμφέρον, Το δημόσιο συμφέρον αναπτύσσει μηχανισμούς προαγωγής και προάσπισης της εθνικής κουλτούρας και η εθνική κουλτούρα αποτελεί το βασικό εργαλείο έκφρασης και περεταίρω προώθησης των αξιών και των αρχών που το δημόσιο συμφέρον ενσωματώνει εντός της δεδομένης κοινωνικής και συνταγματικής τάξης.

Συμπερασματικά, θα αναφέρουμε πως η πολιτισμική δράση αναδεικνύει τη σύγχρονη ή τη μοντέρνα τέχνη, η οποία με τη σειρά της μεταμορφώνεται στα πλαίσια των βιομηχανικών επαναστάσεων σε βιομηχανική κουλτούρα, η οποία σταδιακά εντάσσεται στα πεδία δράσης του σύγχρονου κράτους, το οποίο την αξιοποιεί τόσο ως εργαλείο πολιτισμικής αναβάθμισης όσο και ως μηχανισμό διαμόρφωσης των εκάστοτε κοινωνικών και οικονομικών θεσμών, που τελούν υπό τη σχετική συνταγματική κατοχύρωση και που προοδευτικά απέκτησαν και την ανάλογη προστασία από το ευρωπαϊκό δίκαιο. Επί του πρακτέου, η πολιτισμική δράση και η διαμόρφωση του δημοσίου συμφέροντος ακολούθησαν μια παράλληλη πορεία διαμόρφωσης των όρων και των συνθηκών της κοινωνικής συμμετοχής, στο χώρο σχηματισμού πολιτισμικών συμπεριφορών και συστημάτων κουλτούρας, με ποικίλα και κατά κύριο λόγο παραγωγικά αποτελέσματα. Συμπληρωματικά, θα πρέπει να εξετάσουμε τους συσχετισμούς δημοσίου συμφέροντος, πολιτισμικής δράσης και κοινωνικής συμμετοχής, σε συνδυασμό, το χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων και τις σχετικές ευρωπαϊκές δράσεις, όπως αναπτύχθηκαν και στα προηγούμενα κεφαλαία.⁵⁴

⁵³ Ενδεικτικά, αναφέρουμε τη σχέση μεταξύ μουσείων, κοινωνίας, αλλά και πολιτιστικών τουριστών, την ανάδειξη μέσω της πολιτιστικής κληρονομιάς της ευρύτερης εικόνας της χώρας (παραδόσεις κουλτούρα παιδεία κλπ), η οποία ανάδειξη μπορεί να συντελέσει και στην προσέλκυση στρατηγικών επενδύσεων σε γενικότερους οικονομικούς τομείς, αλλά και το ρόλο σημαντικών ιδρυμάτων, όπως το ΚΠΠΣΝ σχετικά με την προαγωγή της πολιτιστικής και όχι μόνο θέσης της χώρας στο ευρωπαϊκό και ευρύτερα στο παγκόσμιο γίγνεσθαι.

⁵⁴ “Les objectifs de la présente Convention sont :a) de protéger et promouvoir la diversité des expressions culturelles ; b) de créer les conditions permettant aux cultures de s’épanouir et interagir librement de manière à s’enrichir mutuellement ; c) d’encourager le dialogue entre les cultures afin d’assurer des échanges culturels plus intenses et équilibrés dans le monde en faveur du respect interculturel et d’une culture de la paix;” [La convention de 2005 sur la protection et la promotion de la diversité des expressions culturelles](#)

Τέταρτο κεφάλαιο

Αναδιαμόρφωση των πολιτισμικών δικαιωμάτων, υπό την οπτική της κοινωνικής τους διάστασης και την εισαγωγή συμπράξεων

4-α) Πρακτική εφαρμογή νομικών κι οικονομικών προσεγγίσεων αναφορικά με τη διαμόρφωση πολιτισμικών δικαιωμάτων

Στη συνέχεια της ερμηνευτικής και θεωρητικής μας ανάλυσης θα παραθέσουμε δύο ενδεικτικές υποθέσεις εργασίας με τις οποίες θα επιχειρήσουμε να τεκμηριώσουμε την αιτιώδη συνάφεια ανάμεσα στην ιδιωτική πρωτοβουλία, την κοινωνική συμμετοχή μέσω χορηγιών και την αξιοποίηση χρηματοδοτικών αργαλειών της ευρωπαϊκής ένωσης, τριών συντελεστών που συνδυαστικά εφαρμοζόμενοι κι αξιοποιούμενοι θα μπορούσαν να αποφέρουν προστιθέμενη αξία σε δεδομένους πολιτιστικούς οργανισμούς αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό κι οικονομικό τους περιβάλλον. Αρχικά θα εξετάσουμε είναι τον εξής οργανισμό:

«Ο Συνεταιρισμός Παραδοσιακής Τέχνης Γυναικών Απεράθου ιδρύθηκε το 1987 στην Απείρανθο της Νάξου, με πρωτοβουλία του Μανόλη Γλέζου, με σκοπό να διατηρήσει την παράδοση και να διαδώσει την τέχνη τις υφαντικής. Οι γυναίκες μέλη του Συνεταιρισμού εκθέτουν κάθε καλοκαίρι τη δουλειά τους στο εκθετήριο που διατηρούν απέναντι από την εκκλησία της Παναγίας. Το χειμώνα προετοιμάζουν τις δημιουργίες τους στην αίθουσα υφαντών του Πολιτιστικού Κέντρου του χωριού, «γράφοντας» η κάθε μια τις ώρες εργασίας της. Η δημιουργίες των γυναικών βασίζονται πιο πολύ στο μεράκι τους που έχει γίνει πλέον χόμπι, και όχι στο όφελος.»⁵⁵

⁵⁵ Βλέπε σχετικά:

<https://womenassociations.gr/%cf%80%ce%b1%cf%81%ce%b1%ce%b4%ce%bf%cf%83%ce%b9%ce%b1%ce%ba%ce%ac-%cf%85%cf%86%ce%b1%ce%bd%cf%84%ce%ac/>

Το νομικό πλαίσιο που αφορά τον υπό εξέταση οργανισμό είναι το παρακάτω: Αρχικά παραθέτουμε τους συναφείς ορισμούς: α) νόμος 1667/1986 άρθρο 1 : «1. Αστικός συνεταιρισμός είναι εκούσια ένωση προσώπων με οικονομικό σκοπό, η οποία, χωρίς να αναπτύσσει δραστηριότητες αγροτικής οικονομίας, αποβλέπει ιδίως με τη συνεργασία των μελών του στην οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη των μελών του και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους γενικά μέσα σε μία κοινή επιχείρηση.

2. Οι συνεταιρισμοί είναι ιδίως παραγωγικοί, καταναλωτικοί, προμηθευτικοί, πιστωτικοί μεταφορικοί και τουριστικοί.»

β) νόμος 4430/2016 άρθρο 14: «1. Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ. Επ.) είναι οι αστικοί συνεταιρισμοί του Ν. 1667/1986, που έχουν ως καταστατικό σκοπό τη συλλογική και την κοινωνική ωφέλεια, όπως ορίζονται στις παραγράφους 3 και 4 του άρθρου 2 και διαθέτουν εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα.»

Συνακόλουθα, ο νόμος 4430/2016, άρθρο 2 παρ 3, 4, αναφέρει πως η κοινωνική ωφέλεια είναι η κάλυψη τοπικών ή ευρύτερων κοινωνικών αναγκών, διάμεσου της κοινωνικής καινοτομίας, της αξιοποίησης μοντέλων βιώσιμης ανάπτυξης, και της ανάπτυξης ενός πλαισίου κοινωνικών υπηρεσιών και κοινωνικής ένταξης που θα αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση του γενικού δημοσίου συμφέροντος Παράλληλα, εισάγεται κι έννοια της κοινωνικής καινοτομίας, που αφορά την κάλυψη κοινωνικών αναγκών, μέσω του συντονισμού της παραγωγής της παροχής υπηρεσιών, και της εναρμόνισης της προσφοράς και της ζήτησης βάσει των αρχών της συλλογικότητας και της ισότητας και της απόρριψης ή της μη καθολικής εφαρμογής των παραδοχών του ελεύθερου ανταγωνισμού.

Επιπρόσθετα, ο νόμος 4430/2016 άρθρο 21 ρυθμίζει τα θέματα διανομής των κερδών της Κοιν.Σ.Επ., τα οποία δε διανέμονται στα μέλη, εκτός αν αυτά είναι εργαζόμενοι της Κοιν.Σ.Επ. Επίσης, στο εν λόγω άρθρο ορίζεται πως ποσοστό 5% των ετησίων κερδών διατίθεται για το σχηματισμό τακτικού αποθεματικού, και ποσοστό 35% διανέμεται στους εργαζομένους της επιχείρησης, και το υπόλοιπο των κερδών διατίθεται για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη γενικότερη διεύρυνση της παραγωγικής δραστηριότητας της Κοιν.Σ.Επ. Δηλαδή, οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις δύναται να λειτουργούν επιχειρηματικά, με σκοπό την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας ή της περιφερειακής ανάπτυξης κι την παράλληλη επιδίωξη σκοπών που σχετίζονται με την κοινωνική ή πολιτισμική ανάπτυξη μιας κοινότητας ή γεωγραφικής περιοχής. Διαθέτουν εμπορική ιδιότητα και νομική

προσωπικότητα και κατά συνέπεια είναι σε θέση να συμμετέχουν σε εθνικά κι ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά προγράμματα, να δανείζονται από το τραπεζικό σύστημα κι εν γένει να διεξάγουν οικονομικές συναλλαγές με σκοπό το κέρδος.

Στο σημείο αυτό θα επανέρθουμε στον Κανονισμό (ΕΕ) 2021/818 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Μαΐου 2021 για τη θέσπιση του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη» (2021-2027). Στο προοίμιο, σκ. 1. αναφέρεται πως ο πολιτισμός, οι τέχνες, η πολιτιστική κληρονομιά κι πολιτισμική ποικιλομορφία έχουν μεγάλη αξία για τις ευρωπαϊκές κοινωνίες και θα πρέπει να προωθηθούν και να υποστηριχθούν μέσα από πολιτιστικές, εκπαιδευτικές, δημοκρατικές, περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές πολιτικές, αλλά κι υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σύμφωνα με Διακήρυξη της Ρώμης της 25ης Μαρτίου 2017 και τη διακήρυξη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 14ης και 15ης Δεκεμβρίου 2017, η εκπαίδευση και ο πολιτισμός έχουν καθοριστική σημασία για την οικοδόμηση μιας συνεκτικής και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνίας, στα πλαίσια του ευρωπαϊκού εγχειρήματος και για τη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης. Στο άρθρο 2 ορίζεται πως στα πλαίσια των παρόντων Κανονισμών, ο πολιτιστικός και δημιουργικός τομέας αναφέρεται σε όλους τους τομείς, των οποίων οι δραστηριότητες έχουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν καινοτομία και απασχόληση, ιδίως από διαμέσου της πνευματικής ιδιοκτησίας, αλλά και με βάση πολιτιστικές αξίες καθώς και καλλιτεχνική και άλλη προσωπική ή συλλογική δημιουργική έκφραση, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης, δημιουργίας, παραγωγής, διάδοσης και διατήρησης αγαθών και υπηρεσιών που ενσωματώνουν πολιτιστικές, καλλιτεχνικές ή άλλες δημιουργικές εκφράσεις, καθώς και σχετικές λειτουργίες όπως εκπαίδευση ή διαχείριση, ανεξάρτητα από το είδος της οργάνωσης της δραστηριότητας της χρηματοδότησης του εκάστοτε πολιτιστικού οργανισμού. Στο άρθρο 8 ορίζονται τα εξής «1. Το χρηματοδοτικό κονδύλιο για την εφαρμογή του προγράμματος για το διάστημα από 1ης Ιανουαρίου 2021 έως 31 Δεκεμβρίου 2027 ανέρχεται σε 1842000000 EUR σε τρέχουσες τιμές. Ως αποτέλεσμα της ειδικής προσαρμογής του προγράμματος που προβλέπεται στο άρθρο 5 του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 2020/2093, το ποσό που καθορίζεται στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου αυξάνεται με πρόσθετη χρηματοδότηση ύψους 600000000 EUR σε τιμές του 2018, όπως ορίζεται στο παράρτημα ΙΙ του εν λόγω κανονισμού.»

Βάσει του προαναφερθέντος νομικού κι ερμηνευτικού πλαισίου θα μπορούσαμε να

προτείνουμε το παρακάτω επενδυτικό μοντέλο για τον υπό εξέταση οργανισμό, που βασίζεται στις εξής υποθέσεις :⁵⁶

ΥΠΟΘΕΣΗ 1

ΤΑ ΕΣΟΔΑ ΘΑ ΑΥΞΑΝΟΝΤΑΙ ΜΕ ΡΥΘΜΟ 10 % ΕΤΗΣΙΩΣ

ΥΠΟΘΕΣΗ 2

ΤΟ ΕΝΟΙΚΙΟ ΘΑ ΕΙΝΑΙ 500 ΕΥΡΩ ΤΟ ΜΗΝΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ 3

ΤΑ ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΚΑ ΕΞΟΔΑ ΘΑ ΑΝΕΡΧΟΝΤΑΙ ΣΕ 1100 ΕΥΡΩ ΜΗΝΙΑΙΩΣ
(ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ)

ΥΠΟΘΕΣΗ 4

ΑΚΟΛΟΥΘΕΙΤΑΙ Η ΓΡΑΜΜΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ

ΥΠΟΘΕΣΗ 5

ΘΑ ΑΓΟΡΑΣΤΕΙ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ- ΔΥΟ ΜΗΧΑΝΕΣ ΑΞΙΑΣ 50000 ΕΚΑΣΤΗ

ΥΠΟΘΕΣΗ 6

Ο ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΘΑ ΕΧΕΙ ΥΠΟΛΕΙΜΜΑΤΙΚΗ ΑΞΙΑ 20000

ΥΠΟΘΕΣΗ 7

ΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΩΝ ΥΛΩΝ 40 % ΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ

ΥΠΟΘΕΣΗ 8

ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ 1200 ΕΥΡΩ

ΥΠΟΘΕΣΗ 9

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΑΠΟ ΕΕ 30 %

ΥΠΟΘΕΣΗ 10

ΧΟΡΗΓΙΑ 10%

ΥΠΟΘΕΣΗ 11

ΔΑΝΕΙΟ 30 %

ΥΠΟΘΕΣΗ 12

ΕΠΙΤΟΚΙΟ 8 %

ΦΟΡΟΙ 7,5%

ΥΠΟΘΕΣΗ 13

ΠΩΛΗΣΕΙΣ ΘΑ ΕΙΝΑΙ ΤΟΙΣ ΜΕΤΡΗΤΟΙΣ

ΥΠΟΘΕΣΗ 14

ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΙΔΙΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΕΤΑΙ ΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ

⁵⁶ Βλέπε και παράρτημα 1 όπου παρουσιάζεται το δεύτερο αντίστοιχο υπόδειγμα.

ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

ΕΠΙΤΟΚΙΟ ΜΗΔΕΝΙΚΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ (RISK-FREE RATE)

2%

ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ (ΒΕΤΑ)

1,2

ΠΡΙΜ ΚΙΝΔΥΝΟΥ (RISK PREMIUM)

6%

ΚΟΣΤΟΣ ΙΔΙΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

0,092

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΠΡΟΕΞΟΦΛΗΣΗΣ

0,092

Και σύμφωνα με τις ανωτέρω παραδοχές διαμορφώνεται το ακόλουθο υπόδειγμα προεξόφλησης ταμειακών ροών, εκτίμησης της καθαρής παρούσας αξίας της επένδυσης κι ο δείκτης εσωτερικού βαθμού απόδοσης της επένδυσης .

	2023	1 2024	2 2025	3 2026	4 2027	5 2028
ΕΣΟΔΑ		80.000	92.000	105.800	121.670	139.921
ΚΟΣΤΟΣ ΠΩΛΗΘΕΝΤΩΝ		32.000	36.800	42.320	48.668	55.968
ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΚΑ ΕΞΟΔΑ		32.200	32.200	32.200	32.200	32.200
ΕΝΟΙΚΙΟ		6.000	6.000	6.000	6.000	6.000
ΑΠΟΣΒΕΣΗ		12.000	12.000	12.000	12.000	12.000
ΤΟΚΟΙ		7.500	7.500	7.500	7.500	7.500
ΚΕΡΔΗ ΠΡΟ ΦΟΡΩΝ		-9.700	-2.500	5.780	15.302	26.252
ΚΕΡΔΗ ΜΕΤΑ ΦΟΡΩΝ		-9.700	-2.500	4.335	11.477	19.689
ΤΑΜΕΙΑΚΗ ΕΙΣΡΟΗ ΑΠΟ ΔΑΝΕΙΟ	30.000					
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ Ε.Ε		6.000	6.000	6.000	6.000	6.000
ΧΟΡΗΓΙΑ		2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
ΠΡΟΣΘΕΣΗ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ		6.000	6.000	6.000	6.000	6.000
ΥΠΟΛΕΙΜΜΑΤΙΚΗ ΑΞΙΑ						40.000
ΚΟΣΤΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ	100.000					
ΚΑΘΑΡΕΣ ΤΑΜΕΙΑΚΕΣ ΡΟΕΣ	-70.000	4.300	11.500	18.335	25.477	73.689
Π.Α ΤΑΜΕΙΑΚΩΝ ΡΟΩΝ		3937,73	9643,9	14080,3	17916,3	47456
ΣΥΝΟΛΟ Π.Α ΤΑΜΕΙΑΚΩΝ ΡΟΩΝ	93034,26					
ΚΠΑ		23034				

Από την ανωτέρω ανάλυση μας επιβεβαιώνεται η παραδοχή πως οι επιχορηγήσεις από την ευρωπαϊκή ένωση σε συνδυασμό με χορηγίες μπορούν να επιφέρουν ένα σύνθετο χρηματοοικονομικό αποτέλεσμα, που θα συντελέσει στην περαιτέρω ανάκαμψη ενός πολιτιστικού οργανισμού, θα προάγει περαιτέρω την ανάπτυξη της πολιτισμικής δράσης, με θετικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες που θα επηρεάσουν αποδοτικά και τον οργανισμό, αλλά και το ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον του. Εφόσον η καθαρή παρούσα αξία είναι θετική, η επενδυτική πρόταση θα πρέπει να γίνει αποδεκτή, επειδή το κεφάλαιο που επενδύεται αρχικά δύναται διαχρονικά να επιφέρει πρόσθετα κέρδη στον οργανισμό, βελτιώνοντας με τον τρόπο αυτό τη συνολική του θέση. Επίσης, η εν λόγω μεθοδολογία αποτυπώνει σε τρέχουσες τιμές τις μελλοντικές προσόδους, δηλαδή εκτιμάται ορθολογικότερα η διαχρονική αξία του χρήματος. Για τους λόγους αυτούς, θα πρέπει να προβούμε στις κατάλληλες εκτιμήσεις των εξελίξεων των χρηματοοικονομικών μεγεθών του οργανισμού, προκειμένου το μοντέλο μας να είναι κατά το δυνατό ακριβές, έτσι ώστε να καταλήξουμε στην αποδοχή της υπό εξέταση επενδυτικής πρότασης. Ο συνδυασμός της ανωτέρω μεθοδολογίας με την εκτίμηση του εσωτερικού βαθμού απόδοσης της επένδυσης μας επιτρέπει να αξιολογήσουμε την οικονομική πορεία της επένδυσης, σε σχέση με υφισταμένους και μελλοντικούς κινδύνους. Ουσιαστικά, ο εσωτερικός βαθμός απόδοσης της επένδυσης είναι ένας δείκτης που αποτυπώνει την ποσοστιαία απόδοση της επένδυσης, σε συνδυασμό με το αρχικό κεφάλαιο, το μέγεθος και τη διαχρονική κατανομή των καθαρών ταμειακών ροών της επένδυσης. Εφόσον ο δείκτης είναι θετικός, εκτιμάται πως η επένδυση θα είναι κερδοφόρα και θα πρέπει να γίνει αποδεκτή. Θα πρέπει να εστιάσουμε όμως στην παράμετρο της πρόβλεψης των μελλοντικών ταμειακών ροών και του συναφούς ρίσκου που δύναται να ανακύψει αναλόγως των συνθηκών, είτε αυτές εξελιχθούν ομαλά είτε με απρόβλεπτο τρόπο. Η εκτίμηση του κινδύνου αποτελεί άλλο μέρος της χρηματοοικονομικής ανάλυσης και δε θα το αναλύσουμε στη παρούσα εργασία. Το αναφέρουμε όμως, ως μια σημαντική παράμετρο του επενδυτικού μας μοντέλου.⁵⁷

5. Επιπρόσθετα, το μοντέλο μας θα πρέπει να συσχετιστεί με τις γενικές παραδοχές

⁵⁷ Gérard Charreaux *Finance d'entreprise passim*, Αναστάσιος Δράκος, Γεώργιος Καραθανάσης *Χρηματοοικονομική διοίκηση των επιχειρήσεων passim*, Νικόλαος Ηρειώτης Δημήτριος Βασιλείου *Financial management and accounting passim*

της οικονομικής θεωρίας για την προσφορά και ζήτηση σε συνδυασμό με την ανάπτυξη τοπικής οικονομίας διαμέσου προσέλκυσης επισκεπτών, στα πλαίσια του πολιτισμικού τουρισμού, λαμβάνοντας υπόψη την ευρύτερη κοινωνική αναδιάταξη κι ανάπτυξη. Κατά συνέπεια θα ήταν εξίσου χρήσιμο να αναλύσουμε τη μεταβολή στην καμπύλη προσφοράς και ζήτησης, υπό την οπτική της νέας παραγωγικής διαδικασίας, το πώς η εν λόγω διαδικασία θα αποφέρει πρόσθετους πόρους συνολικά στη τοπική κοινωνία, ποια πολιτική διαμόρφωσης τιμών ή προσφορών θα επιλέξουμε για τη διάθεση των προϊόντων μας και καταληκτικά ποιο θα είναι το συνολικό εύρος της ανάπτυξης της τοπικής οικονομίας.⁵⁸ Στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να προτείνουμε ενδεικτικά μια χορηγία από μια ναυτιλιακή εταιρεία, με αμφίδρομο αποτέλεσμα. Η ναυτιλιακή εταιρεία θα προσφέρει κεφάλαια ως χορηγός για την ανάπτυξη του οργανισμού και παράλληλα θα προβάλλει τον οργανισμό. Διαμέσου της ανάπτυξης του οργανισμού θα αυξηθεί η επισκεψιμότητα της περιοχής και συνακόλουθα η χρήση των μεταφορικών υπηρεσιών της ναυτιλιακής εταιρείας, υπηρεσιών που ενδεχόμενα θα προωθούνται ως παράλληλη παροχή του οργανισμού.⁵⁹

Με την εν λόγω μεθοδολογία καταστρώνεται το επενδυτικό πλάνο του οργανισμού

⁵⁸ Συναφής κι ακόλουθη προσέγγιση για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία: «Η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία έχει ιδιαίτερη σημασία για τις τοπικές κοινωνίες. Άλλωστε οι φορείς της συγκροτούνται στον τόπο κατοικίας-εργασίας των μελών τους. Ως μια ολοκληρωμένη, ανθρωποκεντρική και ευαίσθητη στις τοπικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες στοχεύει στη δημιουργία αξιών για τις τοπικές κοινότητες και τους ανθρώπους με βάση τις αρχές της ισότητας, της ένταξης, της συνεργασίας, της αλληλεγγύης και της δημοκρατίας... Από αυτή την σκοπιά έχουν ενδιαφέρον αφενός οι κοινωνικές επιχειρήσεις εργασιακής ένταξης που δημιουργήθηκαν για την είσοδο στην αγορά εργασίας ατόμων και ομάδων που απειλούνται με ή βιώνουν συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού αφετέρου η ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων συλλογικού και παραγωγικού σκοπού που αποσκοπούν στην παραγωγή προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών για την ικανοποίηση των αναγκών της συλλογικότητας.» Γιάννης Ζαϊμάκης - Ευάγγελος Νικολαΐδης *Μελέτες για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία Προσεγγίσεις, προκλήσεις, εφαρμογές*

⁵⁹ Γιώργος Γκαντζιάς - Γ. Κορρές *Οικονομία του πολιτισμού* σελ 34 επ. : Θα πρέπει να αναλύουμε και «Το επίπεδο της οικονομικής διαχείρισης στο οποίο διαμορφώνονται ο σχεδιασμός και ο προϋπολογισμός της πολιτισμικής μονάδας. Για παράδειγμα, οι οικονομικοί διαχειριστές είναι σκόπιμο να εξετάζουν το μέγεθος του πληθωρισμού, τις λειτουργικές δαπάνες, τους στόχους που θέλουν να θέσουν κ.ά. το επίπεδο διαχείρισης οικονομικών πληροφοριών και ειδήσεων στο οποίο εκτιμώνται οι νέες συνθήκες της παγκόσμιας αγοράς των πολιτιστικών αγαθών. το επίπεδο εφαρμογής και υλοποίησης των οικονομικών προγραμμάτων για τη διαχείριση των οικονομικών πόρων και κεφαλαίων της πολιτισμικής μονάδας.»

και παράλληλα διαμορφώνονται τα κατάλληλα σχέδια για την επιτυχή υλοποίηση του. Συνδυαστικά με τις ανωτέρω προϋποθέσεις, τα μέλη του οργανισμού θα πρέπει να αποτελούν μια ομάδα, η οποία προκειμένου να λειτουργεί αποτελεσματικά και αποδοτικά, θα πρέπει να έχει σαφή στοχοθεσία, στρατηγική επίτευξης των στόχων της, σαφές πλαίσιο κανόνων δράσης, ρόλων και αλληλεξάρτησης των μελών της, σε συνδυασμό με το επιθυμητό ύψος απόδοσης της ομάδας και τη διασύνδεση και αλληλεπίδραση της δράσης του οργανισμού με το ευρύτερο περιβάλλον του. Επίσης, απαιτείται η κατάλληλη ηγεσία, προκειμένου να υφίσταται ορθός συντονισμός των ενεργειών των μελών της ομάδας, που απαρτίζει τον οργανισμό, έτσι ώστε να προωθούνται οι επιλεγέντες στόχοι του και τελικά να επιτυγχάνονται στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Η διαμόρφωση της κατάλληλης ηγεσίας συνδέεται αιτιωδώς με το προφίλ του πολιτιστικού οργανισμού, την πολιτισμική και κοινωνική αποστολή του και το εν γένει πλέγμα παραδόσεων, αξιών και αρχών που ο οργανισμός εκφράζει και γενικότερα επιχειρεί να προωθήσει με τη δράση του. Βάσει των ανωτέρω παραδοχών, θα πρέπει η ηγεσία του οργανισμού να ενσωματώσει τις κατάλληλες δράσεις και συμπεριφορές που αποσκοπούν στη συνολική εμπέδωση της θέσης του οργανισμού και τη περαιτέρω ανάπτυξη του.⁶⁰

Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε στο Γυναικείο Αγροτουριστικό Συνεταιρισμό Ζαγοράς:

«Ζαγορά, σ' αυτόν τον τόπο, το Νοέμβριο του 1993, ιδρύθηκε ο Γυναικείος

⁶⁰ Επίσης, η θετική οικονομική πορεία ενός πολιτισμικού οργανισμού συναρτάται με την ορθολογική αξιολόγηση των συνθηκών του ευρύτερου οικονομικού περιβάλλοντος, δεδομένου ότι οι δυνάμεις της αγοράς βρίσκονται σε ένα διαρκή συσχετισμό, ο οποίος επηρεάζει τη διαμόρφωση και την υλοποίηση του οικονομικού σχεδιασμού του υπό ανάλυση οργανισμού. Κατά συνέπεια, η οικονομική ανάπτυξη του οργανισμού εξαρτάται τόσο από τη μεγέθυνση στα κεφαλαιακά αποθέματα, όσο και από την ορθολογική επενδυτική τους διαχείριση. Και η εν λόγω διαχείριση, με τη σειρά της τελεί σε συνάφεια όχι μόνο με της συνθήκες ζήτησης του παραγόμενου προϊόντος αλλά και με τον ανταγωνιστικό προσδιορισμό της παραγωγής υπό το πρίσμα του αποτελεσματικού συνδυασμού παραγωγικής καινοτομίας και τεχνολογικής προόδου. Συνεπώς, η αποδοτικότητα της επένδυσης καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό από την επιτυχή ενσωμάτωση παραμέτρων συναφούς τεχνολογικής προόδου, που συνδυαζόμενες με κλασικούς παραγωγικούς συντελεστές (πχ επιλογή προσωπικού, εργασιακή απόδοση, μάρκετινγκ κλπ) θα επιφέρει πολλαπλασιαστικά οικονομικά αποτελέσματα. Με τη μεθοδολογία αυτή επιτυγχάνεται η αποδοτική διαχείριση του κεφαλαίου μέσω της οποίας εξοικονομούμε πόρους και παράλληλα αυξάνουμε την παραγωγή (σχετικό και το υπόδειγμα του Solow, αναλόγως προσαρμοζόμενο). Θα πρέπει να παρατηρήσουμε πως τεχνολογική πρόοδος εξαρτάται και από τις συναφείς δημόσιες πολιτικές και το σχετικό νομικό πλαίσιο (τραπεζικό σύστημα- δανεισμός, δημόσια- ιδιωτική κατανάλωση, χρηματοδότηση της καινοτομίας κλπ).

Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς, ο μοναδικός Γυναικείος Συνεταιρισμός της Μαγνησίας, από 50 γυναίκες που θέλησαν να αξιοποιήσουν τις παραδόσεις τους και να προσφέρουν υπηρεσίες όχι στεγνά τουριστικές, αλλά δουλειά με κέφι, μεράκι και ποιότητα. Πρόσφατα άρχισε να λειτουργεί και το εργαστήριο του Συνεταιρισμού, όπου χωρίς να χάνεται η σπιτική φροντίδα, δίνεται η ευκαιρία για μεγαλύτερη παραγωγή με καλύτερο ποιοτικό έλεγχο. Όλα τα προϊόντα είναι αγνά, φτιαγμένα αποκλειστικά από φρούτα και βότανα της περιοχής, χωρίς συντηρητικά και με τη νοστιμιά της παραδοσιακής ελληνικής κουζίνας. Για πιο απαιτητικούς επισκέπτες ο Γυναικείος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς αναλαμβάνει την προετοιμασία γευμάτων, δεξιώσεων κ.λπ. Από το τέλος του 2000 ο Συνεταιρισμός λειτουργεί και τον Ξενώνα με την ονομασία «Αρχοντικό Δρακοπούλου», ένα παλαιό αρχοντικό που το μετέτρεψε σε παραδοσιακό ξενώνα.»⁶¹

Το επενδυτικό μας μοντέλο θα εστιάσει στη χορηγία, τη χρηματοδότηση από την ευρωπαϊκή ένωση την εισαγωγή εξελιγμένων ψηφιακών τεχνολογιών κρατήσεων και την περαιτέρω ανάπτυξη του eshop, δηλαδή η ανάπτυξη του οργανισμού θα διασυνδεθεί περαιτέρω με τον ψηφιακό μετασχηματισμό. Με τα αυτά τα χρηματοδοτικά εργαλεία θα αυξηθεί η παραγωγή των παραδοσιακών προϊόντων και θα επεκταθεί ο ξενώνας και σε δεύτερη υφιστάμενη δομή που θα διαμορφωθεί αναλόγως.

Το μοντέλο μας είναι το ακόλουθο:

ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ		130.000	136.500	143.325	150.491	158.016
ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΠΩΛΗΣΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ	30.000	31.500	33.075	34.729	36.465	
ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΕΣΟΔΑ		160.000	168.000	176.400	185.220	194.481
ΚΟΣΤΟΣ ΠΩΛΗΘΕΝΤΩΝ		64.000	67.200	70.560	74.088	77.792
ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΚΑ ΕΞΟΔΑ ΚΟΣΤΟΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟΥ		56.000	56.000	56.000	56.000	56.000
ΚΟΣΤΟΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ		20.000	20.000	20.000	20.000	20.000
ΑΠΟΣΒΕΣΗ		1.500	1.500	1.500	1.500	1.500
ΤΟΚΟΙ		2.500	2.500	2.500	2.500	2.500
		3.750	3.750	3.750	3.750	3.750

⁶¹ Βλέπε σχετικά:

<https://womenassociations.gr/%ce%b3%cf%85%ce%bd%ce%b1%ce%b9%ce%ba%ce%b5%ce%af%ce%bf%cf%82->

[%ce%b1%ce%b3%cf%81%ce%bf%cf%84%ce%bf%cf%84%ce%bf%cf%85%cf%81%ce%b9%cf%83%cf%84%ce%b9%ce%ba%cf%8c%cf%82-%cf%83%cf%85%ce%bd%ce%b5%cf%84%ce%b1/](#)

ΚΕΡΔΗ ΠΡΟ ΦΟΡΩΝ		12.250	17.050	22.090	27.382	32.939
ΚΕΡΔΗ ΜΕΤΑ ΦΟΡΩΝ		9.188	12.788	16.568	20.537	24.704
ΤΑΜΕΙΑΚΗ ΕΙΣΡΟΗ ΑΠΟ ΔΑΝΕΙΟ	15.000					
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ Ε.Ε		3.000	3.000	3.000	3.000	3.000
ΧΟΡΗΓΙΑ		1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
ΚΟΣΤΟΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ	50.000					
ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ Ε-SHOP	5.000					
ΠΡΟΣΘΕΣΗ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ ΥΠΟΛΕΙΜΜΑΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΚΤΙΡΙΟΥ		2.500	2.500	2.500	2.500	2.500
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΣΤΑΘΕΡΟ ΚΟΣΤΟΣ	55.000					40.000
ΚΑΘΑΡΕΣ ΤΑΜΕΙΑΚΕΣ ΡΟΕΣ	-40.000	15.688	19.288	23.068	27.037	71.204
Π.Α ΤΑΜΕΙΑΚΩΝ ΡΟΩΝ		14365,8	16174,5	17714,7	19013,4	45855,4
ΣΥΝΟΛΟ Π.Α ΤΑΜΕΙΑΚΩΝ ΡΟΩΝ	113123,8					

ΚΠΑ 43124

IRR 51%

Και στο εν λόγω μοντέλο μας χορηγός θα μπορούσε να είναι μια εταιρεία παροχής τουριστικών υπηρεσιών, που θα προβάλλει τον οργανισμό, αλλά κι οργανισμός θα προβάλλει την εταιρεία, με αμφίδρομα οφέλη. Δηλαδή, αύξηση του αριθμού των επισκεπτών, αύξηση της ζήτησης των υπηρεσιών και των προϊόντων του οργανισμού, αύξηση της ζήτησης των υπηρεσιών της εταιρείας παροχής τουριστικών υπηρεσιών, ενίσχυση της τοπικής οικονομίας, σχεδιασμός ανάδειξη κι υλοποίηση νέων πολιτισμικών δράσεων νέες θέσεις εργασίας κλπ.

4-β) Συνεργατικές πρακτικές, συμπράξεις, επαναπροσέγγιση των πολιτισμικών δικαιωμάτων κι αναπτυξιακές προοπτικές τους

Τα πολιτισμικά δικαιώματα πρέπει να ερμηνεύονται αναλόγως με την εφαρμογή τους στους διάφορους τομείς της κουλτούρας, δηλαδή βάσει της αρχής της ισότητας, που εν προκειμένω εκφράζει την περιφερειακή ισότητα (ισότιμη κατανομή αναπτυξιακών και λοιπών ευκαιριών κλπ), την κοινωνική ισότητα σε στενή έννοια,

την αρχή της βιωσιμότητας που αφορά τη συντήρηση, τη διατήρηση και γενικά την ορθολογική διαχείριση και των υλικών στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς και τη αρχή της ορθολογικής οικονομικής διαχείρισης. Παράλληλα, η διασάφηση τους θα πρέπει να περιλαμβάνει στοιχεία που συνδέονται με διάφορους θεσμικούς και διοικητικούς μηχανισμούς και δομές γνώσης και θα πρέπει επίσης να έχει έναν προσαρμόσιμο και συνάμα μακροπρόθεσμο προσανατολισμό, σε σχέση με τις κοινωνικές και τεχνολογικές εξελίξεις. Επιπρόσθετα, λαμβάνοντας υπόψη και την προηγηθείσα ανάλυση μας, από την οποία προκύπτει πως ο πολιτισμός και τα πολιτισμικά δικαιώματα έχουν αποκτήσει ζωτική σημασία για την ύπαρξη και την θετική πρόοδο της σύγχρονης κοινωνίας, σε συνδυασμό με την προαγωγή της ανθρώπινης αξίας και τη διασφάλιση του δημοσίου συμφέροντος, συμπεραίνουμε πως η διαμόρφωση πολιτιστικών πολιτικών θα πρέπει να περιλαμβάνει σε ικανοποιητικό βαθμό και τη συμμετοχή των τοπικών αρχών, μέσω συναφών δράσεων και πρωτοβουλιών, που σχεδιάζονται και υλοποιούνται σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο.⁶² Βάσει όσων αναπτύχθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, διαπιστώνεται πως οι διάφοροι τομείς της καλλιτεχνικής και πολιτιστικής δραστηριότητας (πολιτιστική κληρονομιά, μοντέρνα τέχνη, καλλιτεχνική εκπαίδευση κλπ) αποτελούν δομικά στοιχεία και πλαίσια αναφοράς που κατευθύνουν το σχεδιασμό πολιτισμικών δράσεων, είτε υπό την οργανωτική δομή του δημοσίου δικαίου, είτε υπό τις νομικές ρυθμίσεις του ιδιωτικού δικαίου.⁶³ Με τον τρόπο αυτό, ανακύπτει η έννοια της ανάμειξης της δημόσιας υπηρεσίας στο πεδίο ανάπτυξης και υλοποίησης πολιτισμικών δράσεων, καθώς και η αναγκαιότητα της ορθής εφαρμογής των σχετικών νομικών ρυθμίσεων, ιδίως στα πλαίσια δράσεων που οργανώνονται σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο. Λαμβάνοντας υπόψη τους σχετικούς κανόνες δικαίου, μια δημόσια υπηρεσία, μπορεί να αναθέσει τη διαχείρισή και την εκτέλεση μιας πολιτισμικής δράσης σε έναν αντισυμβαλλόμενο φορέα. Στην περίπτωση αυτή, έχουμε μια σύμβαση δημοσίου δικαίου μεταξύ του δημοσίου και του φορέα και παράλληλα διαμορφώνονται έννομες σχέσεις ιδιωτικού δικαίου, ανάμεσα στο φορέα και τους λοιπούς παράγοντες της αγοράς, οι όποιοι εμπλέκονται στην προμήθεια των αναγκαίων υλικών (εργασία, υποδομές, υλικά με τη στενή έννοια κλπ) που αφορούν την τελική εκτέλεση της δράσης.⁶⁴

⁶² Lukasz Wroblewski *Culture Management: Strategy and Marketing Aspects*, passim

⁶³ John Pick and Malcolm Anderton *Arts administration*, passim

⁶⁴ Ιωάννης Δ. Κίτσος *Συμπράξεις δημοσίου ιδιωτικού τομέα και συμβάσεις παραχώρησης*, passim

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και του ψηφιακού μετασχηματισμού, η οποία πλέον υφίσταται, αλλά τελεί σε συνεχή αναδιαμόρφωση λόγω της δυναμικής τεχνολογικής εξέλιξης, το νόημα της τέχνης κι ορισμός της καλλιτεχνικής δημιουργίας θα πρέπει να αναζητηθούν εκ νέου. Η προσέγγιση της πολιτισμικής παραγωγής κινείται ανάμεσα στη διατήρηση παραδοσιακών αξιών και την ανάδειξη νέων μορφών πολιτισμικής δράσης, που προκύπτουν μέσα από τους ποικίλους επικοινωνιακούς μηχανισμούς, μηχανισμούς που λειτουργούν σε υπερεθνικό επίπεδο και διευκολύνουν την πολιτισμική πολυσυλλεκτικότητα. Η περιγραφόμενη διαδικασία δεν είναι μονομερής, αλλά αμφίδρομη, δεδομένου ότι ο δέκτης του πολιτισμικού μηνύματος μπορεί να συμβάλει πλέον με ποικίλους τρόπους στο πεδίο της ανατροφοδότησης της πολιτισμικής δράσης. Τα ζητούμενα που παραμένουν είναι ο κίνδυνος της διαμόρφωσης μιας μονοσήμαντης κουλτούρας, που θα εκφράζει και θα εκφράζεται από τις καπιταλιστικές δομές, και το πώς η μοντέρνα τέχνη δύναται να αποκλείσει αυτό το ενδεχόμενο, παρέχοντας εναλλακτικές μορφές πολιτισμικής έκφρασης και δημιουργίας.⁶⁵ Κατά συνέπεια, η ανάπτυξη νέων πολιτισμικών πρότυπων θα μπορούσε να μας οδηγήσει στη υπέρβαση της πολιτισμικής κρίσης, που αποτέλεσε το φυσικό επακόλουθο της οικονομικής κρίσης. Τα νέα πρότυπα θα ήταν δυνατό να οριστούν ως ο συνδυασμός την παραδοσιακής πολιτιστικής κληρονομιάς με τις προσεγγίσεις και της αναγκαιότητας της σύγχρονης κοινωνίας, εντός ενός πλαισίου εκπαιδευτικών πρακτικών και θεμελιωδών άρχων (διακριτική μεταχείριση του αυστηρά τεχνολογικού οικονομικού προσανατολισμού, σεβασμός στην αξία του ανθρώπου και την ανάγκη προστασίας και διαφύλαξης του περιβάλλοντος υπό συνθήκες βιωσιμότητας, αειφορίας κλπ). Οι νέες τεχνολογίες έχουν τη δυνατότητα είτε να απορρυθμίσουν την κουλτούρα, είτε να την επαναπροσδιορίσουν, σύμφωνα με την αρχή του κοινωνικού οφέλους. Η εν λόγω πορεία τελεί υπό διαμόρφωση και χρήζει ιδιαίτερης μελέτης. Η βασική προβληματική της ανάλυσης μας αναφέρεται στο εύρος και την ανάπτυξη της κρατικής παρέμβασης ή τον περιορισμό των κρατικών πρωτοβουλιών στο πεδίο της πολιτισμικής δράσης και τη συνακόλουθη ανάπτυξη στο χώρο της ιδιωτικής πρωτοβουλίας μέσω ποικίλων χρηματοδοτικών μοντέλων και συναφών νομοθετικών ρυθμίσεων. Το κράτος θα πρέπει να επιτελεί ρυθμιστικό ή ελεγκτικό ρόλο στο πεδίο της κουλτούρας, του πολιτισμού και τις συνθήκες διαμόρφωσης της συναφούς

⁶⁵ “Il faut bien admettre qu’un jour on aura fait pour la culture ce que Jules Ferry a fait pour l’instruction : la culture sera gratuite”- André Malraux - *Assemblée nationale française*, 1967

κοινωνικής συμμετοχής; Η οικονομία της αγοράς υποβοηθά την πολιτισμική παραγωγή ή τείνει να γίνει εργαλείο χειραγώγησης της;⁶⁶

Εν προκειμένω, στα πλαίσια των οικονομικών μοντέλων της αγοράς, επιχειρείται συχνά η περιοδική ή η μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση δημοσίων υποδομών ή δημοσίων δράσεων μέσω συμβάσεων σύμπραξης δημοσίου κι ιδιωτικού τομέα ή συμβάσεων παραχώρησης.⁶⁷ Οι εν λόγω συμβάσεις συμβάλουν στην αντιμετώπιση της χρηματοδοτικής στενότητας, όσον αφορά την υλοποίηση ενός έργου με δημόσιο χαρακτήρα, αλλά παράλληλα ανακύπτει το ζήτημα του καταμερισμού της ευθύνης και των κινδύνων που σχετίζονται με τη δεδομένη υλοποίηση. Παράλληλα θα πρέπει να εξετάσουμε το κατά πόσο είναι δυνατός ο δημοκρατικός ή ο δικαστικός έλεγχος των αναφερόμενων συμβάσεων, ιδίως στις περιπτώσεις που ως αντισυμβαλλόμενοι από την πλευρά του κράτους εμπλέκονται επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας. Για τους λόγους αυτούς, θα πρέπει να υφίσταται η πρόβλεψη της επαναδιαπραγμάτευσης μιας σύμβασης σύμπραξης μεταξύ δημοσίου κι ιδιωτικού τομέα ή μιας σύμβασης παραχώρησης, ιδίως στις περιπτώσεις που λόγω μεταβολής των συνθηκών ανατρέπεται ο αρχικός στρατηγικός σχεδιασμός τους, ο προϋπολογισμός τους κι οι συναφείς προβλέψεις για την εκτέλεση του έργου. Βέβαια, συγκρίνοντας τα μειονεκτήματα και τα οφέλη που προκύπτουν από την εισαγωγή των αναφερόμενων συμβάσεων, διαπιστώνουμε πως στις περισσότερες περιπτώσεις οι πρακτικές αυτές και τα σχετικά μοντέλα χρηματοδότησης αποφέρουν συνολικά θετικά οικονομικά και κοινωνικά αποτελέσματα, σε αντιδιαστολή με τη μεθοδολογία διαχείρισης βάσει κριτηρίων που βασίζονται αμιγώς στο δημόσιο δίκαιο, και γενικά συμβάλουν στην προαγωγή του δημοσίου συμφέροντος. Οι εν λόγω συμβάσεις συχνά διέπονται από το ιδιωτικό δίκαιο, δηλαδή ο συμβαλλόμενος δημόσιος φορέας δεν κάνει χρήση της δημόσιας εξουσίας, και του κανονιστικού πλαισίου του διοικητικού δικαίου, αλλά δρα ως ιδιώτης. Σε άλλες περιπτώσεις συνάπτονται διοικητικές συμβάσεις στις οποίες η συμβαλλόμενη δημόσια υπηρεσία ενεργεί ως φορέας δημόσιας

⁶⁶ “13. La Nation garantit l'égal accès de l'enfant et de l'adulte à l'instruction, à la formation professionnelle et à la culture. L'organisation de l'enseignement public gratuit et laïque à tous les degrés est un devoir de l'Etat.” Préambule de la Constitution du 27 octobre 1946)- texte en vigueur

⁶⁷ «Ο όρος αυτός αναφέρεται γενικά σε μορφές συνεργασίας των δημοσίων αρχών με τον κόσμο των επιχειρήσεων που αποσκοπούν στην εξασφάλιση της χρηματοδότησης, της κατασκευής, της ανακαίνισης, της διαχείρισης ή της συντήρησης μιας υποδομής ή στην παροχή μιας υπηρεσίας.» [Πράσινο βιβλίο σχετικά με τις συμπράξεις δημοσίου και ιδιωτικού τομέα και το κοινοτικό δίκαιο των δημοσίων συμβάσεων και των συμβάσεων παραχώρησης](#)

εξουσίας, διαθέτοντας με τον τρόπο ευρύτατες δικαιοπρακτικές δυνατότητες, απέναντι στον αντισυμβαλλόμενο ιδιώτη. Η σύμβαση παραχώρησης δημοσίου έργου ή η σύμβαση παραχώρησης υπηρεσιών, έχουν γενικά τα ίδια χαρακτηριστικά, δηλαδή αφορούν την κατασκευή, κι εκμετάλλευση ενός δημοσίου έργου, ή τη διαμόρφωση ενός πεδίου παροχής υπηρεσιών στο οποίο εξειδικεύεται ο αντισυμβαλλόμενος ιδιώτης. Με τη σχετική μεθοδολογία μπορούν να προαχθούν πολλαπλοί σκοποί και στόχοι, σχετικοί με το γενικό δημόσιο συμφέρον και τους οποίους το κράτος μονομερώς για ποικίλους λόγους δεν είναι σε θέση να πραγματοποιήσει.⁶⁸

Στη συνέχεια θα σχολιάσουμε συνοπτικά κάποιες ρυθμίσεις του νόμου 5021/2023 και θα τις συνδυάσουμε με το νομικό και θεωρητικό πλαίσιο των συμβάσεων σύμπραξης δημοσίου κι ιδιωτικού τομέα ή συμβάσεων παραχώρησης. Ο νομοθέτης άλλαξε τη νομική μορφή σε πέντε μουσεία, που αναφέρονται παρακάτω, κι από ΝΠΙΔ τα μετέτρεψε σε ΝΠΔΔ. Υπενθυμίζουμε πως και το Μουσείο της Ακρόπολης, με τον ιδρυτικό του νόμο (3711/2008) συστάθηκε ως ΝΠΔΔ. Ο νόμος 5021/2023 στο άρθρο 1 ορίζει πως: «Με τις διατάξεις του παρόντος Μέρους επιδιώκεται ο εκσυγχρονισμός της μουσειακής πολιτικής μέσω της λειτουργίας των ειδικών περιφερειακών υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού «Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο», «Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης», «Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου», «Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο» και «Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού» ως νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου που χρηματοδοτούνται και

⁶⁸ Θα πρέπει να παρατηρήσουμε πως η αποτελεσματική προαγωγή της πολιτισμικής δράσης εξαρτάται από τη συνδυαστική εφαρμογή τεχνικών σχετικών με τον εντοπισμό του εν δυνάμει κοινού, τη μορφολογία του επικοινωνιακού μοντέλου με το οποίο αποσκοπούμε να κάνουμε γνωστή τη δράση και τη χρήση κατάλληλων χρηματοοικονομικών εργαλείων, μέσω των οποίων θα επιτευχθεί η θετική και βιώσιμη υλοποίηση της δράσης. Τα σχετιζόμενα με την ανάλυση μας χρηματοοικονομικά εργαλεία ενδεικτικά είναι η λογιστική πληροφόρηση, που μας κατευθύνει στη λήψη ορθολογικών αποφάσεων, οι λογιστικές αρχές, δηλαδή οι γενικοί κανόνες χρηστής κι αντικειμενικής χρηματοοικονομικής διαχείρισης, το εμπορικό δίκαιο κι οι ρυθμίσεις του αστικού κώδικα, αναφορικά με τη νομική μορφή και την κεφαλαιακή διάρθρωση που θα μπορούσε να επιλέξει ένας πολιτισμικός οργανισμός, η αρχή της πραγματικής απεικόνισης της οικονομικής κατάστασης του οργανισμού, σε συνδυασμό με το ισχύον νομικό και φορολογικό πλαίσιο και καταληκτικά η τήρηση ενός λογιστικού σχεδίου που θα αποτυπώνει την τρέχουσα θέση του οργανισμού και τις μελλοντικές προοπτικές του. Τα ανωτέρω ζητήματα θα μπορούσαν να συνδυαστούν εποικοδομητικά με τις τεχνολογίες της πληροφορικής και της επικοινωνίας κι η συναφής, ή περεταίρω διερεύνηση τους θα καθίστατο χρήσιμη.

εποπτεύονται από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού και εξυπηρετούν το δημόσιο αγαθό του πολιτισμού, στο πλαίσιο του Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς (ν. 4858/2021, Α' 220) και της δημόσιας πολιτικής για την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας.»

Ο νόμος 3389/2005 στο άρθρο 1 παρ 1 ορίζει τα εξής:

«Άρθρο 1 Έννοια σύμπραξης δημόσιου και ιδιωτικού τομέα

1. Έννοια Συμπράξεων

Για τους σκοπούς του νόμου αυτού, «Δημόσιοι Φορείς» νοούνται οι ακόλουθοι:

(α) το Δημόσιο,

(β) οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και οι τοπικές ενώσεις δήμων και κοινοτήτων,

(γ) τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου,

(δ) οι ανώνυμες εταιρείες των οποίων το σύνολο του μετοχικού κεφαλαίου ανήκει στους ανωτέρω υπό (α) έως (γ) φορείς ή σε άλλη ή άλλες ανώνυμες εταιρείες που υπάγονται στην παρούσα περίπτωση.»

Από τη συνδυαστική ανάλυση των ανωτέρω ρυθμίσεων συμπεραίνουμε πως η μετατροπή των μουσείων σε ΝΠΔΔ εξυπηρετεί δύο σκοπούς. Την ενίσχυση πολιτιστικής αποστολής τους, ως φορέων που συνδέονται με το στενό πυρήνα του κράτους και παράλληλα τη διαμόρφωση συνθηκών σύναψης συμπράξεων με τον ιδιωτικό τομέα, εντός του πλέγματος των ρυθμίσεων του νόμου 3389/2005, αλλά και του ευρωπαϊκού δικαίου⁶⁹, με κύριο χαρακτηριστικό το ρυθμιστικό ρόλο και την κανονιστική ισχύ των συμβαλλόμενων μουσείων, ως φορέων άσκησης δημόσιας εξουσίας, η οποία απορρέει από την νομική τους προσωπικότητα (ΝΠΔΔ).⁷⁰ Συνεχίζοντας την ανάλυση, μας θα αναφερθούμε στην Τεχνητή Νοημοσύνη και τη νομική της φύση, σύμφωνα με το ευρωπαϊκό δίκαιο. Η Τεχνητή Νοημοσύνη στο ευρωπαϊκό δίκαιο αντιμετωπίζεται ως λογοτεχνικό έργο και κατά συνέπεια

⁶⁹ Βλέπε σχετικά:

<https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/ppp-9-2018/fr/>

⁷⁰ Βλέπε κι άρθρο 2 παρ 3 νόμου 5021/2023: «Τα Μουσεία συνιστούν μορφές οργάνωσης της κρατικής μέριμνας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, δεν έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα και απολαμβάνουν όλων των διοικητικών και δικαστικών ατελειών, καθώς και των δικονομικών και ουσιαστικών προνομίων του Δημοσίου, με εξαίρεση τους φόρους δωρεάς και κληρονομιάς και τον Ενιαίο Φόρο Ιδιοκτησίας Ακινήτων...»

απολαμβάνει της σχετικής με την πνευματική ιδιοκτησία προστασίας.⁷¹ Η ανάπτυξη της Τεχνητής Νοημοσύνης διασυνδέεται αιτιωδώς με τη σύγχρονη μαζική κοινωνία τους συναφείς μηχανισμούς μαζικής επικοινωνίας και τη ραγδαία ανάπτυξη ψηφιακών βάσεων δεδομένων. Συνεπώς, ο συνδυασμός των προαναφερθέντων παραμέτρων δημιουργεί πρωτογενείς συνθήκες στο πεδίο της πολιτισμικής δράσης, επεκτείνοντας το κανονιστικό πλαίσιο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας και δημιουργώντας παράλληλα νέες δυναμικές συμπράξεων μεταξύ του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα. Η μορφολογία των εν λόγω συμπράξεων ουσιαστικά αποτυπώνει το συγκερασμό του νομικού πλαισίου που προαναφέραμε, με τις συνεχείς κι επεκτεινόμενες επιρροές της Τεχνητής Νοημοσύνης στην πολιτισμική παραγωγή, δράση και τη γενικότερη κοινωνική συμμετοχή. Ως λογικό επακόλουθο, η Τεχνητή Νοημοσύνη θέτει προϋποθέσεις αναδιαμόρφωσης των πολιτισμικών δικαιωμάτων, αλλά και των συναφών, με την προηγηθείσα συλλογιστική, νομικών προσεγγίσεων.⁷² Επιπρόσθετα, θα πρέπει να εξεταστεί η σχέση Τεχνητής Νοημοσύνης με την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, και την αστική και ποινική ευθύνη, ιδίως στο πεδίο του πολιτισμού και της διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η διερεύνηση μας τελεί σε συνάφεια με το σχεδιασμό δημοσίων πολιτικών στο χώρο του πολιτισμού και της κουλτούρας, αναλογικά εφαρμοζόμενων των προτάσεων που αναφέρθηκαν παραπάνω.⁷³ Καταληκτικά, οι αναπτυξιακές προοπτικές των πολιτισμικών δικαιωμάτων και της εν γένει πολιτισμικής συμμετοχής, υπό το πρίσμα των γενικών αρχών της ψηφιακής διακυβέρνησης, δηλαδή της χρηστής διοίκησης, της διαφάνειας, της αρχής της

⁷¹ Βλέπε Οδηγία 2009/24/EK της 23ης Απριλίου 2009, προοίμιο σκ. 6: « Κατά συνέπεια, το νομικό πλαίσιο της Κοινότητας για την προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών μπορεί να περιοριστεί, κατά πρώτον, στην καθιέρωση υποχρέωσης των κρατών μελών για παροχή προστασίας στα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών σαν λογοτεχνικά έργα βάσει της νομοθεσίας περί πνευματικής ιδιοκτησίας, και περαιτέρω, στον καθορισμό του υποκειμένου και του αντικειμένου της προστασίας, των αποκλειστικών δικαιωμάτων στα οποία τα προστατευόμενα πρόσωπα μπορούν να βασίζονται για να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν ορισμένες πράξεις και της χρονικής διάρκειας της προστασίας.»

⁷² Βλέπε σχετικά:

<https://artsandculture.google.com/>

⁷³ “Proposition de règlement du parlement européen et du conseil établissant des règles harmonisées concernant l’intelligence artificielle (législation sur l’intelligence artificielle) et modifiant certains actes législatifs de l’union”

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0206&from=EN>

ισότητας, της προσβασιμότητας και της νομιμότητας (νόμος 4727/2020) και με τη συνδρομή της Τεχνητής Νοημοσύνης διαφαίνονται ιδιαίτερες θετικές. Βέβαια, υπό τη συνθήκη της ορθολογικής χρήσης των δυνατοτήτων της Τεχνητής Νοημοσύνης, παραμέτρου που επί του παρόντος κρίνεται ευμετάβλητη.⁷⁴

⁷⁴ Επίσης, έχουμε προτείνει τον ψηφιακό μετασχηματισμό ενός πολιτισμικού οργανισμού μέσω μιας σύμβασης χορηγίας ανάμεσα στη Vodafone και τον οργανισμό. Η χορηγία θα διαμορφωθεί ως εξής: α) Η εταιρεία τηλεπικοινωνιών έχει επενδύσει στο νέο τηλεπικοινωνιακό προϊόν που βασίζεται στην τεχνολογία 5G κι επιθυμεί την προώθηση της εφαρμογής του. β) Προκειμένου να πραγματοποιηθεί η ψηφιακή μετάβαση του πολιτισμικού οργανισμού απαιτούνται εξειδικευμένα τηλεπικοινωνιακά εργαλεία. γ) Η Vodafone θα επενδύσει στην ψηφιοποίηση των υπηρεσιών του πολιτισμικού οργανισμού, τόσο σε χρήμα όσο και σε είδος (τεχνολογική υποδομή). δ) Μέσω αυτής της διαδικασίας ο οργανισμός αποκτά ένα συγκριτικό πλεονέκτημα σχετικά με τον ψηφιακό μετασχηματισμό του κι η Vodafone βρίσκεται σε θέση να προβάλλει περαιτέρω τις υπηρεσίες της, μέσω των στοχευμένης εμπορικής πολιτικής και στρατηγικής μάρκετινγκ, που θα αποτυπώνονται στις εκάστοτε δράσεις του οργανισμού. ε) Με την εν λόγω μεθοδολογία ο οργανισμός αποκτά νέες πηγές εσόδων, και παράλληλα επαναπροσδιορίζεται η οικονομική θέση του χορηγού, κι οριοθετείται εκ νέου η σχέση με το εν δυνάμει κοινό, τους πολιτισμικούς καταναλωτές, αλλά και με τους πολιτισμικούς παραγωγούς. Το ανωτέρω πλέγμα αμφίδρομων διαδικασιών θα συντελέσει στην ανάπτυξη ενός μοντέλου με οικονομικό και χρηματοδοτικό χαρακτήρα, που θα συνεισφέρει πολλαπλασιαστικά στην πολιτισμική δράση και την πολιτισμική συμμετοχή. Την εν λόγω πρόταση μας θα μπορούσαμε να τη συγκρίνουμε με την εφαρμογή [COSMOTE CHRONOS](#) «Η συνεργασία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και της COSMOTE, με τη στήριξη και του Μουσείου Ακροπόλεως, στο πλαίσιο της Σύμβασης Πολιτιστικής Χορηγίας, και μέσω της εφαρμογής επαυξημένης και εικονικής πραγματικότητας COSMOTE CHRONOS, κάνει τα μνημεία του Ιερού Βράχου και των κλιτύων της Ακρόπολης, να [«ζωντανεύουν»](#). Η εφαρμογή προσφέρεται δωρεάν στο ελληνικό και παγκόσμιο κοινό, στα κινητά τηλέφωνα και τάμπλετ.

Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα μας θα εκκινήσουν από την παραδοχή πως η κοινωνική συμμετοχή διαμορφώνεται ανάλογα με τους όρους της κοινωνικής κι οικονομικής πρόσβασης, του βιοτικού κι εκπαιδευτικού επιπέδου και σε αντιδιαστολή με την οικουμενική προσέγγιση και την καθολική φύση της πολιτισμικής δράσης. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να εστιάσουμε στη διαπίστωση, πως ιδίως μετά την πρόσφατη πανδημία, η διαζώσης κοινωνική συμμετοχή υποκαταστάθηκε από την εξ' αποστάσεως συμμετοχή και να θέσουμε υπό συστηματική ανάλυση και συγκριτική προσέγγιση τις δυο αυτές μορφές κοινωνικής συμμετοχής. Συμπληρωματικά, καθίσταται κομβική η διερεύνηση των μηχανισμών επηρεασμού της πολιτισμικής δράσης και της κοινωνικής συμμετοχής στη διαζώσης και την εξ' αποστάσεως εκδοχή τους, από τις τεχνολογίες της πληροφορικής και της επικοινωνίας, σε συνδυασμό με την Τεχνητή Νοημοσύνη.

Η διαμόρφωση, η παραγωγή κι η αξιοποίηση του πολιτισμού αποτελούν δυναμικές διεργασίες. Η ανάμειξη στις εν λόγω διεργασίες των τεχνολογιών της πληροφορικής και της επικοινωνίας, σε συνδυασμό με την Τεχνητή Νοημοσύνη δημιουργεί μεν συνθήκες πολιτισμικής ανάπτυξης, αλλά, ενδέχεται να ανακύψουν και συσχετισμοί πολιτισμικής ανατροπής, στην περίπτωση που η διαχείριση των νέων τεχνολογικών εργαλείων εκφύγει του σχετικού ελέγχου. Λαμβάνοντας υπόψη τις ραγδαίες τεχνολογικές ροές, θα πρέπει να διακρίνουμε ανάμεσα στην τεχνολογική εποπτεία και την αξιοποίηση της υπό τον ανθρώπινο έλεγχο και την ενδεχόμενη παρέμβαση των αναπτυσσόμενων πληροφοριακών συστημάτων στην πολιτισμική παραγωγή, ως αυτοτελών φορέων πολιτισμικής δράσης ή δημιουργών κουλτούρας. Ο κίνδυνος αλλοίωσης της έννοιας του πολιτισμικού δημιουργού και του πολιτισμικού μηνύματος, υπό τη συνθήκη των τεχνολογικών παρεμβάσεων και της αλγοριθμικής πολιτισμικής δημιουργίας καθίσταται προφανής.

Η αυτοματοποιημένη λήψη αποφάσεων κι ο εν γένει σχεδιασμός, με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, στο πεδίο του πολιτισμού ενδέχεται να διευκολύνει καταστάσεις, αλλά και να δημιουργήσει περιπλεκόμενα ζητήματα, δεδομένου ότι η

πολιτισμική παραγωγή και δράση αποτελούν τμήματα της ουσιαστικής ανθρώπινης συμπεριφοράς, η οποία δεν πραγματώνεται μόνο τεχνικά, αλλά και με κριτήρια συμπεριφοράς, κατά περίπτωση εφαρμοζόμενα, τα οποία αποτελούν αναπόσπαστα τμήματα της ανθρώπινης προσωπικότητας (ηθική, δημιουργική και κριτική σκέψη, αντίληψη του οφέλους και του κινδύνου, υποκειμενική ή κατά περίπτωση εφαρμογή αντικειμενικών κανόνων κλπ). Κατά συνέπεια, η διαχείριση κι η διοίκηση των πολιτισμικών οργανισμών δε θα πρέπει να αποκλείει την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, αλλά παράλληλα απαιτείται κι η υιοθέτηση πρακτικών ορθολογικής διαχείρισης των τεχνολογικών εργαλείων, με στόχο την ευρύτερη κοινωνική συμμετοχή και την ανάλογη προαγωγή του δημοσίου συμφέροντος.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να αναφέρουμε πως οι προαναφερθείσες πρακτικές θα πρέπει να υπόκεινται σε προληπτικό κι αναλόγως των περιπτώσεων και σε κατασταλακτικό δημόσιο έλεγχο, προκειμένου να διασφαλιστούν οι όροι τήρησης της δημοκρατικής αρχής και της αρχής του κράτους δικαίου. Ο βιομηχανικός πολιτισμός κι η οικονομική ανάπτυξη δημιουργούν ένα νέο κόσμο διάθεσης της πολιτισμικής παραγωγής που χαρακτηρίζεται από την αφθονία, ακόμη και την υπεραφθονία. Παράλληλα, παρατηρείται επιλεκτική διανομή κι όχι ουσιαστική αναδιανομή του πολιτιστικού προϊόντος. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στα επίπεδα διαχείρισης κι επικοινωνιακής προώθησης της πολιτισμικής δράσης, αλλά πολλές φορές η ποικιλομορφία κι ο πλουραλισμός δεν αναδεικνύονται επαρκώς, ή απουσιάζουν καθολικά. Για τους λογούς αυτούς τα όρια σχεδιασμού κι ανάπτυξης της πολιτισμικής δημιουργίας και δράσης θα πρέπει να προσδιορίζονται από την αρχή της ελευθερίας και συνακόλουθα από το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης. Η έννοια της ελευθερίας δε σημαίνει ανέλεγκτη δράση, αλλά ελεύθερη συμπεριφορά, σε συσχέτιση με το σεβασμό σε ευρύτερες κοινωνικές αξίες και στο επάλληλο δικαίωμα ελευθερίας των άλλων μελών του εκάστοτε κοινωνικού συνόλου. Μέσα από αυτή την εξισορροπητική διεργασία, η πολιτισμική δράση κι η κοινωνική συμμετοχή θα αποκτήσουν ένα κοινωνικά αποδεκτό και χρήσιμο ρόλο, που θα συνδράμει λειτουργικά στην πολιτισμική και κοινωνική βελτίωση κι εν γένει πρόοδο.⁷⁵

⁷⁵ Βλέπε REGULATION (EU) 2022/868 of 30 May 2022 on European data governance, προοίμιο: “3. It is necessary to improve the conditions for data sharing in the internal market, by creating a harmonised framework for data exchanges and laying down certain basic requirements for data governance, paying specific attention to facilitating cooperation between Member States. 5. Action at Union level is necessary to increase trust in data sharing by establishing appropriate mechanisms for

Εκτιμούμε πως από την προηγηθείσα ανάλυση μας διαπιστώθηκε πως η πολιτισμική δράση αποτελεί κοινωνικό δικαίωμα, πως το εν λόγω δικαίωμα διαμορφώνεται μέσα από ποικίλες κοινωνιολογικές και νομικές διεργασίες κι αποκτά ενεργό περιεχόμενο, στο κοινωνικό κι οικονομικό πεδίο, προστατεύεται από το εθνικό, το ευρωπαϊκό και το διεθνές δίκαιο και με τη σειρά του επηρεάζει κι ενδεχόμενα ανακαθορίζει τις μεταβολές και τις προοπτικές του κοινωνικού γίνεσθαι. Επίσης, θα πρέπει να σημειωθεί πως η διαχείριση των τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνίας και της Τεχνητής Νοημοσύνης τελεί σε αιτιώδη συνάφεια με την ηλιακή και μορφωτική μορφολογία της ομάδας που αξιολογεί τις εν λόγω τεχνολογίες. Αυτή η παράμετρος καθορίζει σε σημαντικό βαθμό τη διαμόρφωση της πολιτισμικής συνείδησης των νεότερων γενεών, σε σχέση πάντα με τις αντιλήψεις που διαθέτουν για τις συναφείς τεχνολογικές εξελίξεις. Οι παραπάνω σκέψεις εκφράζουν το δυναμισμό και τη συνεχή ροή του πολιτισμού, που καθορίζει και καθορίζεται από την πολιτισμική δράση.

Κατά συνέπεια, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας κι οι νέες τεχνολογίες μπορούν υπό όρους να διαδραματίσουν έναν κοινωνικό ρόλο. Το ερευνητικό ζητούμενο εστιάζεται στο περίγραμμα και το πρακτικό περιεχόμενο του εν λόγω ρόλου. Ο πολιτισμός κι η πολιτισμική δράση πραγματώνονται μέσω της επικοινωνίας κι ο ψηφιακός μετασχηματισμός αποφέρει πρόσθετη πολιτισμική ανάπτυξη. Η πολιτισμική δράση εκφράζει το συγκερασμό του πολιτικού στοιχείου με το κοινωνικό. Η δεδομένη συνύπαρξη διασυνδέεται αιτιωδώς με την επαυξανόμενη κοινωνική ψηφιοποίηση. Παράλληλα με την εξελικτική διαμόρφωση του κοινωνικού κράτους, σχηματίζεται κι η σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία, εντός των πλαισίων την καπιταλιστικής ή της βιομηχανοποιημένης οικονομίας. Η αναγνώριση κι η εκ του δικαίου ρύθμιση των κοινωνικών δικαιωμάτων αποσκοπεί στην τήρηση και τη διατήρηση κοινωνικών κι οικονομικών ισορροπιών που εξυπηρετούν τη διαμόρφωση και προαγωγή ενός γενικευμένου βιοτικού επιπέδου, ιδίως στα πλαίσια των δυτικών κοινωνιών. Ενός

control by data subjects and data holders over data that relates to them, and in order to address other barriers to a well-functioning and competitive data-driven economy. That action should be without prejudice to obligations and commitments in the international trade agreements concluded by the Union. “Και άρθρο 2: “Definitions For the purposes of this Regulation, the following definitions apply: (1) data’ means any digital representation of acts, facts or information and any compilation of such acts, facts or information, including in the form of sound, visual or audiovisual recording;”

βιοτικού επιπέδου εκφράζει συγκεκριμένα αξιακά πρότυπα.⁷⁶ Η πολιτισμική δράση αποτελεί συστατική παράμετρο σχηματισμού των ανωτέρω προτύπων και του καθορισμού του συναφούς βιοτικού επιπέδου, επειδή η κοινωνική ανάπτυξη βρίσκεται σε συνεχή διαλεκτική σχέση με την επιρροή και τη συμβολή της πολιτισμικής πραγματικότητας, η οποία ενσωματώνεται ποικιλοτρόπως στο κοινωνικό κι οικονομικό γίγνεσθαι. Δηλαδή, πρόκειται για αντίρροπες δυνάμεις που λειτουργούν με αμφίδρομο τρόπο, ή που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.

Σχετικά με τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα, που θέσαμε στην αρχή της ανάλυσης μας, θα παρατηρήσουμε τα εξής: Στο πρώτο κεφάλαιο, δεύτερη ενότητα και στο δεύτερο κεφάλαιο, πρώτη ενότητα αναπτύξαμε την προσέγγιση μας αναφορικά με τη σχέση πολιτισμικής δράσης και κοινωνικού δικαιώματος και του χαρακτηρισμού δεδομένων πολιτισμικών δράσεων ως κοινωνικών δικαιωμάτων. Διαπιστώθηκε πως η πολιτισμική δράση αποτελεί κοινωνικό δικαίωμα. Στο δεύτερο κεφάλαιο, δεύτερη ενότητα και στο τρίτο κεφάλαιο πρώτη ενότητα, αναλύσαμε τα εργαλεία προστασίας της πολιτισμικής δράσης σε εθνικό κι ευρωπαϊκό επίπεδο και τις συναφείς λειτουργίες των εθνικών κι ευρωπαϊκών οργάνων που προάγουν ποικιλοτρόπως την πολιτισμική δράση. Δηλαδή η πολιτισμική δράση αποτελεί κοινωνικό δικαίωμα, που προστατεύεται ποικιλοτρόπως υπό το πρίσμα του δικαίου. Συναφείς σκέψεις, που αναφέρονται στην αλληλεπίδραση της πολιτισμικής δράσης με άλλα δικαιώματα, αλλά και την περαιτέρω εμπέδωση της πολιτισμικής προστασίας, αλλά και την ανάδειξη του κοινωνικοοικονομικού ρόλου της πολιτισμικής δράσης, σε εθνικό κι ευρωπαϊκό επίπεδο παρατέθηκαν στο τρίτο κεφάλαιο, πρώτο και δεύτερο μέρος. Καταληκτικά στο τέταρτο κεφάλαιο, δεύτερο μέρος αναπτυχθήκαν θεωρητικές προσεγγίσεις σχετικές με το συνδυασμό πρακτικών συμπράξεων, και κρατικής συμμετοχής στα πεδία της πολιτισμικής παραγωγής και της πολιτισμικής δράσης συνδυαζόμενες με τις τεχνολογίες της πληροφορικής και της επικοινωνίας, και την Τεχνητή Νοημοσύνη. Διαπιστώθηκε πως το εν λόγω πλέγμα μπορεί να λειτουργήσει επωφελώς, τόσο για την προαγωγή της πολιτισμικής δράσης, όσο και την εν γένει προάσπιση του δημοσίου συμφέροντος. Η εν λόγω ανάλυση υποστηρίχθηκε περαιτέρω από την πρακτική

⁷⁶ Βλέπε σχετική ιστοσελίδα:

<https://www.coe.int/fr/web/artificial-intelligence>

“C'est le rôle du Conseil de l'Europe de veiller à ce que les droits de l'homme, la démocratie et l'État de droit soient protégés et promus dans l'environnement numérique.”

εφαρμογή του πρώτου μέρους το τέταρτου κεφαλαίου, αλλά κι από άλλες ενδεικτικές υποθέσεις εργασίας που εξετάστηκαν στην παρούσα εργασία (ξενοδοχείο Coco-Mat Athens BC, μουσεία Ακρόπολης κι Αιγύπτου, Μουσείο Μπενάκη ή το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης ή το Ίδρυμα Γουλανδρή) που αποσκοπούν στην επιστημονική τεκμηρίωση της αναγκαιότητας των συνεργατικών πρακτικών, προκειμένου να επιτευχθεί η περαιτέρω εμπέδωση την πολιτισμικής δράσης και της συναφούς κοινωνικής συμμετοχής και παράλληλα να αναδειχθούν οι συσχετισμοί των εν λόγω συντελεστών με την οικονομία της αγοράς, αλλά και να περιγραφεί το ρυθμιστικό περίγραμμα των υπό κρίση συσχετισμών.

Αναζητώντας την απάντηση στο ερώτημα ποια είναι η φύση της σύγχρονης κοινωνίας, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε τα εξής: Η σύγχρονη κοινωνία δεδομένου ότι δε βασίζεται πλέον, αλλά εξαρτάται από τις τεχνολογίες των πληροφοριών και της επικοινωνίας ορίζεται πλέον ως ψηφιακή κοινωνία. Επίσης, το επικοινωνιακό φαινόμενο στηριζόμενο στο διαδίκτυο έχει λάβει διαστάσεις παγκοσμιοποίησης και κατά συνέπεια η σύγχρονη κοινωνία ορίζεται ειδικότερα κι ως κοινωνία της πληροφορίας. Παράλληλα, αναλόγως του είδους της πληροφορίας και των πηγών της, δημιουργούνται ο ανάλογος κοινωνικός αντίκτυπος κι η σχετική αλληλεπίδραση. Το εύρος κι επιπτώσεις της μαζικής επικοινωνίας προσδιορίζουν με ουσιαστικό τρόπο τη δομή και το περιεχόμενο της πολιτισμικής δράσης. Κατά συνέπεια, προκειμένου να επιτευχθεί η αναδιάρθρωση της πολιτισμικής δράσης, έτσι ώστε να μας κατευθύνει προς την επίτευξη του κοινωνικού οφέλους και της κοινωνικής ευημερίας, θα πρέπει να πραγματοποιηθεί μια ουσιαστική μεταστροφή στους κρίσιμους τομείς της διαμόρφωσης και της διάδοσης της κουλτούρας.⁷⁷ Η σύγχρονη τεχνολογία δύναται να συνεισφέρει στην αναδιαμόρφωση του καπιταλιστικού μοντέλου παραγωγής που, παρά τη ραγδαία τεχνολογική πρόοδο, ενδημεί στην τρέχουσα ψηφιακή κοινωνία.. Εκ παραλλήλου θα πρέπει να εξεταστεί ο νομικός πλουραλισμός κι δικτυακή αλληλεπίδραση των σχετικών πηγών του δικαίου, φαινομένου που βρίσκεται σε εξέλιξη εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στα πεδία αυτά θα κριθεί καθοριστική η μετεξέλιξη της πολιτισμικής παραγωγής, αλλά κι ο χαρακτήρας της πολιτισμικής δράσης ως κοινωνικού δικαιώματος.⁷⁸

⁷⁷ Dennis McQuail & Mark Deuze *MME και θεωρία της μαζικής επικοινωνίας* σελ 579 επ. Θα πρέπει να εστιάσουμε στα σύγχρονα μοντέλα πολιτισμικής παραγωγής και στο κατά πόσον είναι δυνατός ο έλεγχος τους, αλλά και στα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού που ανακύπτουν στα πλαίσια του εξελισσομένου ψηφιακού μετασηματισμού.

⁷⁸ Ελένη Ρεθυμιωτάκη *Πηγές του δικαίου και νομικός πλουραλισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση* passim

Βλέπε επίσης: *Πολιτισμός-ευρωπαϊκοί θεσμοί και πολιτιστική κληρονομιά : ημερίδα: Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 2011* σελ. 89 -92 πολιτισμός και παγκοσμιοποίηση, σελ 109-113, παγκοσμιοποίηση οικουμενικότητα, πολυπολιτισμικότητα. Δηλαδή το ερώτημα που ανακύπτει, εντός του ομογενοποιημένου διεθνούς περιβάλλοντος, είναι το αν έχουμε σύγκλιση, συγκερασμό ή ενσωμάτωση πολιτισμών και μοντέλων κουλτούρας και με ποια ενδεχόμενα αποτελέσματα.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

- Andrew B. Abel, Ben S. Bernanke, Dean Croushore *Μακροοικονομική επιμέλεια*
Νικόλαος Γιαννέλλης, μετάφραση Γιάννης Λαντούρης Αθήνα Κριτική, 2017.
- Theodor W. Adorno *Αισθητική θεωρία* μετάφραση, σημειώσεις Λευτέρης
Αναγνώστου Αθήνα Αλεξάνδρεια, 2000.
- Theodor W. Adorno *Αρνητική διαλεκτική /* ; μετάφραση, σημειώσεις Λευτέρης
Αναγνώστου Αθήνα Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2006.
- Σοφία Αντωνιάδου, Ελένη Μαυραγάνη, Ιωάννης Πούλιος *Πολιτισμός και
προοπτική: η σημασία της στρατηγικής σε τέσσερις τομείς του πολιτισμού* Αθήνα
Εκδόσεις Καστανιώτη, 2015.
- Π. Αργαλιάς κ. ά. *Η αρχή του κράτους δικαίου στην έννομη τάξη της Ευρωπαϊκής
Ένωσης* επιμέλεια Μιχάλης Δ. Χρυσομάλλης Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2018.
- Δημήτριος Βασιλείου Νικόλαος Ηρειώτης *Χρηματοοικονομική διοίκηση θεωρία &
πρακτική* Αθήνα : Rosili, 2018.
- Δημήτριος Βασιλείου, Νικόλαος Ηρειώτης, Δημήτριος Μπάλιος *Προχωρημένη
χρηματοοικονομική λογιστική* Αθήνα Rosili, 2021.
- Δάφνη Βουδούρη, Αναστασία Στρατή *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς
σε διεθνές κι ευρωπαϊκό επίπεδο* Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1999.
- Γιώργος Γκαντζιάς *Πολιτιστική πολιτική, χορηγία, κι εταιρική κοινωνική ευθύνη 2^η
εκδοση Παπασωτηρίου* 2020
- Γιώργος Γκαντζιάς *Πολιτιστική Πολιτική, Διαχείριση, Διοίκηση και Γενικό
(Δημόσιο) Συμφέρον* σημειώσεις πολιτισμική πολιτική και διοίκηση για τους
φοιτητές του ΜΠΣ ΔΠΜ στο ΕΑΠ
- Γεώργιος Γκαντζιάς , Γεώργιος Κορρές *Πολιτιστική Οικονομία και Χορηγίες:
Οικονομική Διαχείριση και Ανάπτυξη Πολιτισμικών Μονάδων* ΕΑΠ, Πάτρα 2011
- Γλύτση Ε., Ζαφειράκου Α., Κακούρου-Χρόνη,Γ. και Πικοπούλου-Τσολάκη Δ. , *Οι
Διαστάσεις των Πολιτιστικών Φαινομένων, Τόμος Γ', Πολιτισμός και Εκπαίδευση*
ΕΑΠ 2002
- N. Gregory Mankiw, Laurence M. Ball *Μακροοικονομική και το χρηματοπιστωτικό*

σύστημα επιμέλεια Γιώργος Χορταρέας ; μετάφραση Ανδρέας Σοκοδής Αθήνα Gutenberg, 2013.

Αναστάσιος Δράκος , Γεώργιος Καραθανάσης *Χρηματοοικονομική διοίκηση των επιχειρήσεων* Αθήνα Ε. Μπένος, 2017.

Νικολαός Ηρειώτης Δημήτριος Βασιλείου *Financial management and accounting* ΕΑΠ 2005

Ιωάννης Δ. Κίτσος *Συμπράξεις δημοσίου ιδιωτικού τομέα και συμβάσεις παραχώρησης : συνεργασίες δημοσίων και ιδιωτικών φορέων για την ανάπτυξη δημοσίων υποδομών με ιδιωτικές επενδύσεις κεφαλαίων, σύμφωνα με το διεθνές, το ευρωπαϊκό ενωσιακό και το ελληνικό δίκαιο* Αθήνα : Σάκκουλα, 2014.

Κοινωνία της πληροφορίας : διακυβέρνηση και διαδίκτυο / επιστημονική επιμέλεια Νίκος Δεμερτζής Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2017.

Ντόρα Κόνσολα *Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική* Αθήνα : Παπαζήσης, 2006

Γεωργιος Κορρές *Οικονομία του πολιτισμού ,οικονομική διαχείριση* ΕΑΠ 2002

Συλλογικό έργο ΕΑΠ *Πολιτιστική πολιτική και διοίκηση Πολιτιστική διαχείριση* ΕΑΠ 2003

Κυρίκος, Δημήτριος *Μακροοικονομική ανάλυση και πολιτική* Κριτικός αναγνώστης, Βλάσσης, Μηνάς ; Τεχνική επιμέλεια, Καραμολέγκου, Μαρία ; Γλωσσική επιμέλεια, Καλοκύρη, Αναστασία. Αθήνα Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015.

Κώστας Λασκαράτος *Πολιτισμός και εξωστρέφεια : ο ρόλος των μουσείων και άλλων πολιτισμικών φορέων στην πολιτιστική διπλωματία και τη διεθνή αλληλοκατανόηση* πρόλογος Katherine E. Fleming ; επιμύθιο Άγγελος Χανιώτης Αθήνα Εκδόσεις Ι. Σιδέρης , 2021.

Ντένις ΜακΚουεϊλ *Η θεωρία της μαζικής επικοινωνίας για τον 21ο αιώνα* εισαγωγή-επιμέλεια Στέλιος Παπαθανασόπουλος μετάφραση Κάτια Μεταξά Αθήνα Καστανιώτης, 2003

Dennis McQuail & Mark Deuze *MME και θεωρία της μαζικής επικοινωνίας* μετάφραση Μαρία Παπαηλιάδη Αθήνα : Παπασωτηρίου, 2021.

Kraus, Macdonald, Adorno κ.α *Η κουλτούρα των μέσων : μαζική κοινωνία και πολιτιστική βιομηχανία / σύνθεση επιμέλεια τόμου Κώστας Λιβιεράτος, Τάκης Φραγκούλης ; μετάφραση Αμίκα Λυκιαρδοπούλου κ.α. Αθήνα Αλεξάνδρεια, 1991.*

Αθανάσιος Μιχιώτης, *Management of people and organizations, Human resource management* ΕΑΠ 2005

- Εντγκάρ Μορέν *Η μέθοδος μετάφραση από τα γαλλικά* Θωδωρής Τσαπακίδης [κ.α.] Αθήνα :Εικοστός Πρώτος, 2001
- Ανδρέας Νικολόπουλος, *Εισαγωγή στην Οικονομική και Διοικητική των Επιχειρήσεων*, εκδόσεις ΟΠΑ 2005
- Αθανάσιος Γ. Νούλας *Χρηματοοικονομική διοίκηση : επενδυτικές και χρηματοδοτικές αποφάσεις* Θεσσαλονίκη Τζιόλας, 2022
- Απόστολος Νεστ. Παπακωνσταντίνου *Κοινωνική δημοκρατία και κοινωνικό κράτος δικαίου κατά το Σύνταγμα του 1975/1986/2001 : η συμβολή του αναθεωρημένου άρθρου 25 του Συντάγματος* Αθήνα Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2006
- Αντώνης Μ. Παντελής *Εγχειρίδιο συνταγματικού δικαίου : βασικές έννοιες, ελληνική συνταγματική ιστορία, οργάνωση του κράτους, δικαιώματα του ανθρώπου* Αθήνα Εκδόσεις Λιβάνη, 2020.
- Αντώνης Παπαρίζος *Η κοινωνία των αμαρτωλών : η πολιτική ως διαχείριση του φόνου, της ελευθερίας και της δικαιοσύνης: ως τέχνη δημιουργίας του ανθρώπου και των κοινωνιών του* Αθήνα Εκδόσεις Παπαζήση, 2014.
- Michael Parkin *Μακροοικονομική επιστημονική επιμέλεια έκδοσης* Σταύρος Ζωγραφάκης, Γεώργιος Παπαδιοδώρου, επιστημονική επιμέλεια επιμέρους κεφαλαίων Κωνσταντίνος Καραμάνης, Σταμάτιος Κώνστας μετάφραση Ανδρέας Σοκοδήμος Αθήνα Rosili, 2020.
- Σούζαν Πιρς *Μουσεία, αντικείμενα και συλλογές : μια πολιτισμική μελέτη* μετάφραση Λία Γυιόκα, Αλέξης Καζάζης, Παναγιώτης Μπίκας, επιμέλεια Λία Γυιόκα. Αθήνα Εκδόσεις Βάνιας, 2002
- Πολιτισμός-ευρωπαϊκοί θεσμοί και πολιτιστική κληρονομιά : ημερίδα: Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 2011, Νέο Αμφιθέατρο Πανεπιστημίου Αθηνών.* Εκδόσεις Σάκκουλα, 2012
- Ελένη Ρεθυμιωτάκη *Πηγές του δικαίου και νομικός πλουραλισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση* πρόλογος Θ.Κ. Παπαχρίστου Αθήνα Εκδόσεις Σάκκουλα, 2012.
- Οδυσσεάς Σπηλιόπουλος *Οικονομικό δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης* Εκδόσεις Σάκκουλα 2020
- Ευγενία Σαχπεκίδου, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα 3η έκδ., 2021,
- Νικόλαος Δ. Τσίρος *Πολιτική νομιμοποίηση και ανθρώπινα δικαιώματα στο έργο του Jurgen Habermas : η στροφή της σύγχρονης κοινωνικής θεωρίας στη φιλοσοφία του δικαίου* Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήση, 2017
- Κωνσταντίνος Τσουκαλάς *Είδωλα πολιτισμού : ελευθερία, ισότητα και αδελφότητα*

στη σύγχρονη πολιτεία Αθήνα : Θεμέλιο, 1998.

Συλλογικό έργο-γενική εποπτεία Βασίλης Φίλιας *Εισαγωγή στη μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών*, Αθήνα , Gutenberg 2007

Βασίλης Φιοραβάντες *Θεωρία πολιτισμού τ.1. Μετακριτική, πολιτισμός και άνθρωπος τ.2. Τέχνη, κουλτούρα, αισθητική - Ο άνθρωπος αντιμέτωπος με την παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα : Ψηφίδα 2004.

Heinich, Nathalie *Κοινωνιολογία της τέχνης*, μετάφραση Πάνος Αγγελόπουλος, επιμέλεια Κωνσταντίνος Βασιλείου, Αθήνα: Πλέθρον, 2014

Κωνσταντίνος Χριστοδούλου *Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας* Νομική Βιβλιοθήκη 2018

Κώστας Χρυσόγονος, *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, Εκδόσεις Σάκκουλα 5η έκδ., 2023

Ξένια Χρυσοχόου *Πολυπολιτισμική πραγματικότητα : οι κοινωνιοψυχολογικοί προσδιορισμοί της πολιτισμικής πολλαπλότητας*, μετάφραση από τα αγγλικά Φωτεινή Λέκκα Αθήνα Πεδίο, 2011.

Αγγλική και γαλλική βιβλιογραφία

Barry Brian M. *Culture and equality: an egalitarian critique of multiculturalism* Cambridge Polity, 2001.

Carine Bernault, André Lucas, Agnès Lucas-Schloetter *Traité de la propriété littéraire et artistique* Editeur LexisNexis, 2017

Peter L. Berger and Thomas Luckmann *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge* London : Penguin books, 1966.

Blandin Annie *Droits et souveraineté numérique en Europe* Bruylant 2016

Thierry Bonneau, Pauline Pailler, Anne-Claire Rouaud, Adrien Tehrani, Régis Vabres *Droit financier* LGDJ 2021

Bénédicte Boyer- Bévière, Dorothee Dibie *Droit, Société et Numérique* Dalloz 2022

Manuel Castells *The Rise of the Network Society* Chichester, West Sussex ; Malden, MA : Wiley-Blackwell, 2010

Gérard Charreaux *Finance d'entreprise* EMS Editions 2014

James W. Chesebro and Dale A. Bertelsen *Analyzing media : communication technologies as symbolic and cognitive systems* The Guilford Press 1998

Jean-Louis Clergerie, Annie Gruber, Patrick Rambaud, Thierry Rambaud *Droit institutionnel et matériel de l'Union européenne* 14e édition Editions Dalloz

James Curran and Michael Gurevitch *Mass media and society* Hodder Arnold 2005

Yves Evrard *Le Management des Entreprises Artistiques et Culturelles* Economica 2004

Derville Gregory *Le pouvoir des medias : mythes et réalités*: Presses Universitaires de Grenoble, 1997

Irving Fang *A history of mass communication: six information revolutions* Focal Press, 1997

Lawrence R. Frey, Kenneth N. Cissna *Routledge handbook of applied communication research* New York: Routledge, 2009

Christian Fuchs *Digital capitalism* Abingdon, Oxon New York, NY Routledge, 2022

Pierre-Yves Gautier *Propriété littéraire et artistique* 10e édition- PUF, 2017

Jurgen Habermas *Theorie de l'agir communicationnel* traduit de l'allemand par Jean-Marc Ferry. Paris : Fayard, 1987.

Ray Eldon Hiebert, Sheila Jean Gibbons *Exploring mass media for a changing world* Mahwah, N.J. : Lawrence Erlbaum Associates, 2000

Elizabeth Hill, Catherine O'Sullivan and Terry O'Sullivan *Creative arts marketing* Oxford : Elsevier : Butterworth Heinemann, 2003

Horkheimer, Max *Critical theory : selected essays* / translated by Matthew J. O'Connell and others New York : Herder and Herder 1972

Androniki Kavoura, Stella Sylaiou *Effective Cultural Communication via Information and Communication Technologies and Social Media Use, Encyclopedia of Information Science and Technology*, Fourth Edition 2018 p. 7003 f .

Philip Kotler Kevin Lane Keller *Marketing management* Pearson Education Limited 2012

François Mairesse *Gestion de projets culturels - Conception, mise en œuvre, direction* Armand Colin 2020

Maxwell McCombs, Donald L. Shaw, David Weaver Mahwah, N.J. *Communication and democracy : exploring the intellectual frontiers in agenda-setting theory* edited by Lawrence Erlbaum Associates, 1997.

Armand et Michele Mattelart *De l' usage des médias en temps de crise : les nouveaux profils des industries de la culture* Paris : Alain Moreau, 1979

Alain Mikol *Gestion comptable et financière* PUF 2010

Abraham A. Moles *Sociodynamique de la culture* Paris-La Haye, Mouton et Cie 1967

Michael Oliver and Colin Barnes *Disabled people and social policy : from exclusion to inclusion* Longman Publishing Group 1998

John Pick and Malcolm Anderton *Arts administration E & FN Spon*, 1996

Serge Poisson-de Haro, Sylvain Menot , *La gestion stratégique des organisations artistiques* Montréal, QC Éditions JFD 2012

Rapport spécial cour des comptes européens *Les partenariats public-privé dans l'UE: de multiples insuffisances et des avantages limités*

Jean-Pierre Rioux et Jean-François Sirinelli *Histoire culturelle de la France* Paris :

Editions du Seuil, 1997-1998

Jones Russel A, Burnay Nathalie, Servais Olivier *Méthodes de recherche en sciences humaines* De Boeck université Paris 2000

Dominique Roux *Les 100 mots de la gestion* PUF 2015

John Swain, Sally French, Colin Cameron *Controversial issues in a disabling society* Open University Press 2003

Tatiana-Eleni Synodinou, Philippe Jogleux, Christiana Markou, Thalia Prastitou *EU Internet Law in the Digital Era Regulation and Enforcement* Springer 2020

Kenneth Thompson *Media and cultural regulation* London Sage Publications in association with Open University, 1997.

Capecchi, Vittorio , Victor Scardigli *L'Europe da la diversité la dynamique des identités régionales* CNRS 1998

Silvio Waisbord *Media sociology: a reappraisal* Cambridge : Polity Press, 2014.

Lukasz Wroblewski *Culture Management: Strategy and Marketing Aspects* Logos Verlag Berlin 2017

Διαδικτυακές Πηγές

Bernard Miège, *La société de l'information : toujours aussi inconcevable* », *Revue européenne des sciences sociales* [En ligne],

https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age_fr

<https://digitalstrategy.gov.gr/>

<https://www.cairn.info/revue-informations-sociales-2022-1-page-50.htm>

<https://grnet.gr/company/>

https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/heritage_new.aspx

https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/culture_el

<https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/27197>

<https://www.ktpae.gr/>

<https://journals.openedition.org/cdst/1802>

<https://www.consilium.europa.eu/fr/council-eu/preparatory-bodies/working-party-telecommunications-information-society/>

<https://www.cairn.info/revue-dossiers-du-crisp-2010-1-page-9.htm>

<https://www.cairn.info/revue-hermes-la-revue-2004-3-page-205.htm>

https://www.persee.fr/doc/reso_0751-7971_1997_num_15_81_2890

<https://www.cairn.info/revue-hermes-la-revue-2014-3-page-150.htm>

<https://www.cairn.info/revue-ligeia-2008-2-page-23.htm>

https://www.cosmote.gr/cs/otegroup/gr/cosmote_chronos.html

<https://www.cairn.info/les-theories-de-l-art--9782130560296-page-3.htm?contenu=resume>

<https://books.openedition.org/puv/682>

<https://www.snfcc.org/events>

<https://ich.unesco.org/fr/accueil>

<https://www.ebu.ch/fr/news/2023/05/statement-from-the-european-broadcasting-union-on-president-zelensky-and-the-eurovision-song-contest>

https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137_fre

<https://www.proudpen.com/book/strategic-management-in-the-age-of-digital->

transformation/dynamics-of-cultural-management-artificial-intelligence-and-global-regulation-the-values-of-the-business-intelligence-culture-model/

https://www.persee.fr/doc/reso_0751-7971_1990_num_9_44_1806

<https://www.jstor.org/stable/20026572>

<https://eur-lex.europa.eu/legal->

[content/%20EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0237&from=EL.](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/%20EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0237&from=EL)

<https://nl.mticket.eu/en/hague/koncert-dopomozi-ukraini-den-haag-597.html>

Κωνσταντίνος Γιαννακόπουλος *Το δημόσιο συμφέρον υπό το πρίσμα της οικονομικής κρίσης*

<https://www.unesco.org/fr/memory-world/register>

<https://repository.kallipos.gr/handle/11419/6206>

<https://eur-lex.europa.eu/legal->

[content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022R0868#d1e881-1-1](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022R0868#d1e881-1-1)

<https://www.coe.int/fr/web/artificial-intelligence>

<https://www.europeanmusicday.gr/>

<https://www.culture.gouv.fr/Nous-connaître/Evenements-nationaux/Fete-de-la-musique>

Παραρτήματα

Παράρτημα 1.

Πολιτιστική Διαχείριση και Πολιτική στην Εποχή της Κοινωνίας των Πληροφοριών και της Γνώσης - Γιώργος Κ. Γκαντζιάς

Παράρτημα 2.

Σχετικό σχήμα αναφορικά με την προσέγγιση « κύκλος αποφάσεων»

Παράρτημα 3.

Βλέπε και το μοντέλο «δυναμικό πεδίο παραγωγής πολιτισμού», Γιώργος Γκαντζιάς Πολιτιστική πολιτική, χορηγία, κι εταιρική κοινωνική ευθύνη ,σελ 37 επ., το οποίο αποτυπώνει τη μεικτή διάσταση της πολιτισμικής παραγωγής (φυσική - ψηφιακή) καθώς και τα εμπλεκόμενα μέσα στην εν λόγω διαδικασία ,αλλά και τους συναφείς συνεργατικούς μηχανισμούς.

Παράρτημα 4

Βλέπε κι ενδεικτικό παράδειγμα της σύγχρονης μαζικής κουλτούρας.

<https://www.discogs.com/release/1232407-Various-I-Love-ZYX-Italo-Disco-Collection-4>

Η οποία αποτελεί δείγμα έκφρασης της πολιτισμικής διάστασης της νεωτερικότητας και της δομικής συγκρότησης των σύγχρονων κοινωνιών μέσα από φαινόμενα

μαζικοποίησης κι αστικοποίησης, τα οποία αξιοποιώντας τη δυναμική του πλήθους αποτελούν συντελεστές διαμόρφωσης καταναλωτικής κουλτούρας, με ιδιαίτερες αναφορές, με χαρακτηριστικά μοτίβα και με δικούς της κώδικες και συμβολισμούς .

Παράρτημα 5.

Βλέπε κι ενδεικτικό παράδειγμα μετεξέλιξης της σύγχρονης μαζικής κουλτούρας.

<https://zyx.de/en/produkt/zyx-italo-disco-new-generation-vol-21/>

Δηλαδή, στα πλαίσια της μαζικής κοινωνίας αναπτύσσεται μια νέα εμπειρική προσέγγιση στο πεδίο της κουλτούρας, που επικεντρώνεται στην αλληλεξάρτηση μαζικής κοινωνίας και μαζικής κουλτούρας ή την παράλληλη ή την ανεξάρτητη διαδρομή τους. Η μαζική κοινωνία συντελεί, υπό όρους στην ανάπτυξη γνωστικών, αναλυτικών, πολιτισμικών κι ηθικών ικανοτήτων των μελών της κι επίσης διατηρεί μηχανισμούς μετάδοσης και μετεξέλιξης των προτύπων της στις επόμενες γενεές.

Παράρτημα 6.

Βλέπε κι ενδεικτικό παράδειγμα της συσχέτισης της μοντέρνας μαζικής τηλεοπτικής κουλτούρας, με τη σύγχρονη πολιτισμική δράση του φεστιβάλ:

<https://petroupoli.gov.gr/event/%ce%b1%cf%85%cf%84%ce%ae-%ce%b7-%ce%bd%cf%8d%cf%87%cf%84%ce%b1-%ce%bc%ce%ad%ce%bd%ce%b5%ce%b9-live/>

Κατά συνέπεια, η μαζική τηλεοπτική κουλτούρα, αποτελεί καθοριστική ή θεμελιώδη παράμετρο της διαμόρφωσης και της ανάπτυξης ευρύτερων πολιτισμικών μοντέλων, σε συσχέτιση με το κοινωνικό υπόβαθρο των εν υφιστάμενων ή των εν δυνάμει πολιτισμικών καταναλωτών.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.